

ЧАСОПИС ЗА
СРПСКИ ЈЕЗИК,
КЊИЖЕВНОСТ
И КУЛТУРУ

БРОЈ
7-8

СЛОБО

Тема броја: ГЛОБАЛИЗАМ И ИДЕНТИТЕТ

ДАН ПОСЛИЈЕ...

КУЛТУРНО-ПРОСВЕТНА
ЗАЈЕДНИЦА
СРБИЈЕ

ДОДЕЉУЈЕ
ИЗУЗЕТНУ

ВУКОВУ
НАГРАДУ

АКТИВУ ПРОФЕСОРА И
НАСТАВНИКА СРПСКОГ ЈЕЗИКА
И КЊИЖЕВНОСТИ СРЕДЊИХ И
ОСНОВНИХ ШКОЛА У НИКШИЋУ
ЗА ИЗУЗЕТАН ДОПРИНОС
РАЗВОЈУ КУЛТУРЕ
У РЕПУБЛИЦИ СРБИЈИ
И СВЕСРПСКОМ
КУЛТУРНОМ ПРОСТОРУ

ЖИРИ
ВУКОВЕ НАГРАДЕ
ПРЕДСЕДНИК

БЕОГРАД
2005.

КУЛТУРНО-ПРОСВЕТНА
ЗАЈЕДНИЦА СРБИЈЕ
ПРЕДСЕДНИК

Prof. Dr. Branka Milutinović

ТРЕЋИ ВУКОВ ПЕДАГОШКИ САБОР
ДОДЕЉУЈЕ

ВУКОВУ ПОВЕЉУ

Активу наставника и
професора српског језика
из Никшића

ЗА ВРХУНСКА ОСТВАРЕЊА У ИСТРАЖИВАЊУ
НАЦИОНАЛНЕ КУЛТУРЕ И ПЕДАГОШКЕ БАШТИНЕ

Председник жирија
Академик Војислав Максимовић
Vojslav Maksimovic

Председник ПП
Проф. др Драго Т. Панчић
Dr. Drago T. Panich

Лозница, 8. новембар 2005.

СЛОВО

Часопис за српски језик, књижевност и културу

Издаје:

НВО Актив професора српског језика и књижевности
- Никшић

Редакција:

Весна Тодоровић, Радмила Митрић-Матовић, Борис
Јовановић, Радинко Крулановић, Милојко Пушица.

Главни уредник:

Веселин Матовић

Лектор и коректор:

Никола Маројевић

Компјутерска обрада и техничка рјешења:

Радмила Митрић - Матовић, Милојко Пушица

Лого: Весна Сушић

На насловној страни: Гоја - Карневал

Адреса редакције:

VI црногорске Т-10; Телефон: 067 880 452;

www.srpski-jezik.com; e-mail: srpski@cg.yu;

жиро рачун: 530-11724-52

Montenegrobanka Podgorica.

ISSN 1800-5926 = Распеће језика српскога (Никшић)

COBIS.CG-ID 10036496

Излази периодично. Рукописи се не враћају.

Штампа: „ИВПЕ“ Цетиње

ISSN 1800-5926

9 771 800 592 002

Епитаф

*Тако ћеш се и ти моја Црна Гора
Подвући под своје камење ускоро*

*И неће остати камен на камену
Никаквоме твоме знаку ни знамену*

*А када се буду звале Црна Гора
Само камене хумке поред мора*

*И на некој без гробног знака и помена
Претекне и словце од нашег отена*

*То словце је оно што неће имати
Више никада нико прочитати.*

Матија БЕЋКОВИЋ

Поштовани читаоци,
Као што смо најавили у прошлом
(6.) броју, умјесто *Распећа језика
српскога* - пред вама је *Слово*.

„Ва начале бе Слово...“

Ову промјену треба схватити, при-
је свега, као израз наше тежње да се,
не напуштајући концепцијску основу
наметнуту тренутном језичком, кул-
турном и укупном друштвеном
стварношћу у Црној Гори (а која је
прецизно дефинисана досадашњим
насловом *Распеће језика српскога*), са
новим (комуникативнијим) именом,
ипак - садржински и квалитативно -
издигнемо изнад те стварности.

Нумерацијом овог двоброја (7-8)
наглашавамо да се не ради о новом
часопису већ о доградњи постојећег.

Издавач

САДРЖАЈ

4 РАЗГОВОР

Милорад Бата Михаиловић

13 ЈЕЗИК

Петар Милосављевић, Јелица Стојановић

23 БЕЛЕТРИСТИКА

*Р. Јововић, И. Лакушић, Н. Маловић, Ђ. Сладоје
Б. Баковић, Р. Ђурковић, О. Доклестић,
Н. Амановић, М. Војводић, М. Лалатовић,
Б. Нишавић, С. Шарић, Ш. Бодлер.*

40 ЕСЕЈ

Велаиш

44 ТЕМА БРОЈА - Глобализам и идентитет:

*Б. Нешић, М. Ковачевић, Р. Крулановић,
Ф. Шејфер, М. Мићовић, Д. Кризуновић,
Б. Јовановић, В. Јеротић*

62 ИСТРАЖИВАЊА

Милош Вукићевић

70 ФЕЉТОН

Милан Јовановић Стојимировић

73 НЕБОЗЕМНЕ ТВРЂАВЕ

Борис Јовановић

76 АКТУЕЛНО

Млађен Мићовић

79 МЕДИЈИ

Михаило Миљанић

80 У МАКАЗАМА

Б. Јовановић, З. Ранкић, В. Матовић, Р. Гачевић

84 МУЗИКА

Владимир Васојевић

86 ПРЕВОДИ

Драгана Керкез

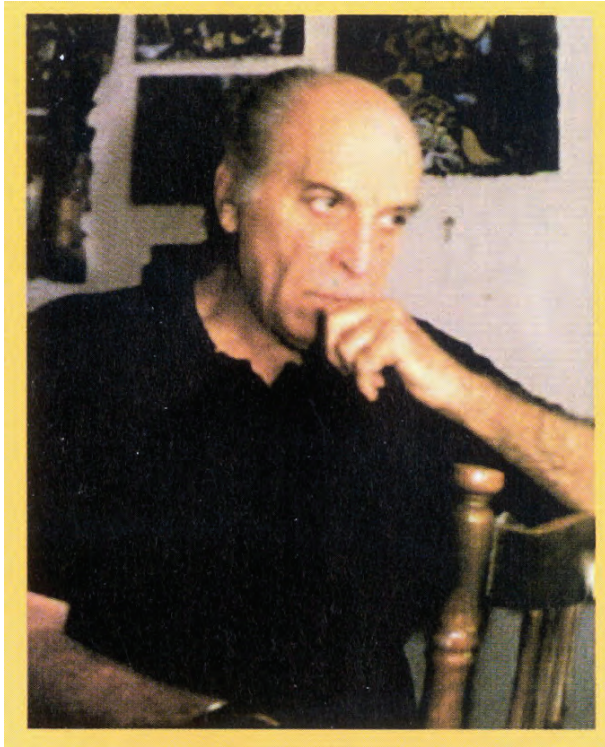
88 ПРИКАЗИ

Драго Перовић

89 ПИСМА ПРИЈАТЕЉА

90 СЈЕЋАЊЕ - Драгиша Мацгаљ

В. Ђулафић, Б. Вуковић

Милорад Бата МИХАИЛОВИЋ

сликар - академик

- Господине Михаиловићу, Ви сте ових дана приредили своју изложбу „Косово“ у Суботици. Какав је духовни амбијент? Колико апетита у људима има за сликама у Суботици?

Ту сам ја излагао, како се зове – „Косово“. То и јесу слике, али много више су нешто друго него слике. То је један трагичан тренутак, можда најтежи који ми треба да поднесемо, а да нас он не уништи, како је стало онима који су измислили целу ту трагичну причу, а то је да Косово сме да припада било коме друго осим онеме чија је душа тамо. Не знам, нисам разумео колико су људи одговорни у тој Суботици, колико су на висини те тешке ситуације у којој је целокупно достојанство византинско, и српско, специјално, да не дозволе онима који владају тиме што људе завађају (ништа лакше него владати тако), да их заваде. Уместо да не дозволе да буду завађени, они као да су стидљиви према својим комшијама Мађарима... И није било скоро уопште Мађара, то је мени кри-во,

јер ја излажем, рецимо, у Паризу, некад су теме врло сличне тим темама (Беле-кула и сл.), и тамо ми чак и купе слике са нашим трагичним ситуацијама....

Једноставно, људе дира, па било које вере да су?

Да Вам кажем, људско биће је, тело не хтело, истог порекла, без обзира на то што му је боја друкчија. Боја није последица душе, срца, него количине сунца, количине ветра, количине ваздуха. Ја, гледам, тамо где имам атеље у Паризу: ту има много и наших, и Кинеза, и Црнаца и Јапанаца и целог света. И видим, једном – мајка Францускиња вуче свог клинчића од једно годину и по - две; он, срећан, трчкара за њом. Друга мајка Црнкиња вуче своје дете. Кад се сретну, како то дечица умеју, ухвате се, како успеју, ја то не знам, то нисам разумео, али не пуштају се. Црнкињи – мило. Францускиња, тако је васпитана, уозбиљила се. Онда ја устанем, пијем ту кафу, на тераси, па кажем: „Госпођо, па видите, они су бра-

ћа“! А она каже: „Господине, они нису браћа“! „Јесу, јесу, прво су се на улици препознали, и видите како су се ухватили сада, и они су браћа, сигурно. Ми смо сви браћа. Ви у то не верујете“? Она је заћутала, погледала их и пустила је, пустила је детенце да се игра са оним Црнчетом.

Францускиња?

Пустила је, јер сам ја рекао нешто што је она вероватно схватила. Сви смо ми браћа, је л' тако?

Изненадило Вас, али рекосте да Вас је мало повредило што није било Мађара на изложби. Зашто, шта мислите?

Не што није било Мађара, него што постоји нека врста пристајања, код наших људи, на ситуацију у коју су најперфиднијим средствима натерани, а то је свађа. То је та мржња, одвратна, коју су у бившој Југославији успели да спроведу, коначно, а све се сводило на то да разбуцају ту земљу, да људе

ДЕЛЕ ПО НАСЛОВИМА

посвађају и да онда владају. Када сам био у манастиру Крки, било је то 1990. за Нову годину, видео сам много поклона око манастира. Питам игумана: „Шта је ово?“ „Па, каже, још увек има тај обичај, и код Хрвата и код Муслимана, да за Нову годину нашем манастиру праве поклоне, усвајајући га као и своју светињу.“... Ето, мислим да је била погрешна психолошка ситуација када му је касније из Патријаршије скренута пажња да не дозволи да се то претвори у неки обичај... Је ли тако?

Свакако.

Тако да је мени то најмучније, најстрашније, јер се људи не деле на наслове, него на људе и нељуде. Не можете делити људе на Србе, Хрвате, Словенце, Французе, то је само једна могућност која помаже да разговор буде јасан, да би дјеца разликовала итд. Али то није истина, за мене то апсолутно није истина. Ја тврдим да смо сви браћа. Када сам био у Мароку, стекао сам такве пријатеље, да

ми они и дан данас телефонирају. Њихов министар за културу Бенаиса, и данас ми се јавља. Ја сам доживео Марока као да сам некада био Мароканац. Био сам у Русији и исто сам се тако осећао, био сам у Америци шест година па сам се исто тако осећао. Кад сам тамо стигао, осетио сам се као да сам коначно дошао међу свет.. Сви су једни друге звали Џо. А девојке и жене су звали Бејби. Мени то одговара. Човек је човек. Како сте господине? Како су ти пријатељи, како сте, човече? Је ли тако? Шта је гроф? То ништа није. Шта је владар? Само онда ако је с народом, онда је у реду. Владари који морају да се окруже заштитницима, са по десет петнаест заштитника, нису владари, они су неко ко је крив!

Мноштво раскрсница, предлога и премиса... Јесу ли Ваше слике као попуњен мозаик трагедије Срба на Косову?

Не, знате шта, рекао је један од великих сликара: сликари су са

памећу уназад, тако да ја све док нешто не насликам, не знам ни шта сам хтео. Ја само имам неко осећање неправде - то није мржња, то није жеља да се светим, него само осећање неправде нетачности. Рецимо, природа нам даје храну, воће, поврће, све, ми то претварамо за употребу материјалистичку, па после додајемо неке киселине да би добили већу количину, тежину, и шта знам. Рушимо оно што нам је природа понудила па мећемо то тамо где га нема. Не бих умео ништа да Вам кажем, него од првог дана када сам почео да сликам, ево, рецимо, сликао сам ове сељацима за столом, овде, српске сељацима за столом. Ја сам с оцем шетао доле по југу Србије и видео их како једу. То је мене фасцинирало, то како они то братски једу. Тако да ја сликам да бих нешто понудио својој душици. Нећу да будем претенциозан па да мислим да ће то можда оставити траг... Ја бих био срећан, међутим, ја тиме себе лечим...

Једно потпитање, када је у питању Косово. Ево, ја се стално на то враћам па где год да идемо. Да ли сведочите или очајавате пред платнима која сте понудили гледаоцима?

Сведочим. Ја сам то правио у част тог величанственог храма који се зове византински храм, наш православни, на Косову, или у Студеници... И ти манастири на Косову! Ја, кад их видим само... Обилазио сам... А кад их сад видим на репродукцијама и у каталозима... ја не знам, не знам како да Вам објасним, ја волим Приштину, ја волим људе. Имам природу непријатну итд., али не могу да мрзим. Тако да ја правим понуду мојих осећања, најдубљих,

ближњем, за неку заједничку радост. Кад чујем оргуље у катедралама, мени душица заигра. Само кад чујем њихове свештенике како говоре са мало слуха и са, стварно, мало душице, морам да признам, не осећам апсолутно да ми је ту место, и повлачим се. Кад чујем оргуље, ја се вратим. Оргуље не могу да се претворе у речи. Побожност не може да се претвори у реч, апсолутно. Она је негде унутра, постоји, или не постоји. Као и радост. Опишите радост! Не можете.

Значи, сликате с надом, а не да се светите или из ината?

Апсолутно! Сматрам да ми је света дужност да оставим траг вредан поштовању које имам у себи за нешто што припада човечанству уопште. А то је љубав према Христу, осмишљење живота, то су фреске.

А кад је тема лична, је ли онда уметност немоћна? Рекосте да се побожност не може исказати?

Не, не може. Рецимо, ја сам сликао градове, али само градове који су ме инспирисали, опет са неком врстом поштовања и љубави. Праг сам обожавао онакав ка-кав је. Па онај њихов мост са фантастичним скулптурама изнад итд. Ви видите, залази сунце изнад вас, Богородица, Христос, анђели, а ви седите на том мосту, они све више расту што је мање сунца и светлости, на крају, као да сте сели с њима у друштво. Ја то тако доживљавам. Ја не видим да то може да се материјализује уопште. Па, ни да се назове, не може...

А колико је и чиме све Косово неодољиво као тема за Вас?

Ти мученици доле, на Косову, нису уништавали наше манастире, бар то не раде они који поштују Алаха, то ради углавном западна концепција, ватиканска, они руше

туђе светиње, ови не. Видео сам како покушавају да спасу да шалитра не једе фреску, кад голуб, знате, остави траг, шалитра поједе... Ја имам неко осећање да је то тако једна свирепа концепција, као што је то било бомбардовање, рецимо. Они су нас бомбардовали, ти који хоће сад Косово да нам узму. Па су нас бомбардовали три пута у Другом светском рату, а ми смо стално били на страни савезника, такозваних, итд.

Мени је жао људи са Косова, Шиптара, и како се зову, јер знам да

они по души никада не би имали ту идеју да руше те манастире, нити да их скрнавe. Њих наговарају. Чак можда и купују.

Занимљиво је да писцу Данилу Николићу који је родом са Метохије, када је разговарао са једним Арбанасом, Шерифом, вођом једног њиховог села, и питао га за те њихове свирепости и вандализам, овај му одговори: „То раде наша деца која су се покварила на Западу.“

Разговор

Да. Тај има чисту душу своју и могу да мислим како му је тешко.

А шта мислите, господине Михаиловићу, зашто се Косово у нашој историји, у нашој психологији, не мења, него изгледа као да је цела наша историја на Косову? Какав је то архитип у нама везан за косовску трагедију?

Нисам приметио код људи које ја поштујем да сматрају да је то једино што нас осмишљава и о чему треба да бринемо. Ја

лазне реалности. Ја не могу да кажем да је мени Косово једина опсесија, и да једино то вреди, да Срби то некако морају заувек да поштују. Морају да поштују све.

А ово друго? Ево, рецимо, косовске сцене нас свуда прате. Стално помињемо издајнике, стално неслогу, жртве, мучењике, и то нас стварно асоцира на Косово?

Није чудо што је папа пре 7-8 година отишао у Грчку да се извини патријарху, јавно, и да

Има нешто, сви смо браћа, ништа ново када је у питању дух, није човек пронашао сем онога што је већ имао у Алтамири, што је имао у свом првом трагу постојања, а то је нека врста извињања жртви, чак и оној која нам помаже да опстанемо. Скоро да се наш народ и људи увек извињавају, воћки коју ће да поједу, извињавају се храни коју ће да поједу, извињавају се животињама које ће да убију. Чиме? Највећом топлином, креативно, духовно: певају, свирају, играју. То није материјалистичко играње ни претварање у вредност материјалну, то је ствар духа, душе, срца. И то постоји још увек у овом народу нашем. То постоји.

Занимљиво је да је Вашу изложбу отворио писац Тиодор Росић. Он је том приликом нагласио да ништа није производ уобразиље на Вашиим сликама, нити је Косово привид као у митолошким представама. Сад Вас ја питам зашто се у нашој јавности за Косово намеће ријеч мит, а потискује завет?

Има велики број људи, има и академика, слушао сам, који најозбиљније мисле да је вредност Косова најпре у његовим природним богатствима, значи руде, поврће, воће, и када се праве да и они жале за Косовом, значи не жале за духом, за душом, за суштинским вредностима Косова, него за материјалним богатствима које неко хоће да нам покраде. Мислим, то је толико прљаво као концепција, и онда се праве да народу штите материјално богатство које неко хоће да му покраде. Срамота ме кад гледам шта све раде људи, не схватајући да у ствари не постоји време, не постоји друга истина сем те вечне истине, а то је не убиј, не укради, љуби ближњег свог..., нема других истина, и ако се неко крије иза измишљотина цивилизацијских да би се доминирало суседима, да би се повредио комшија, да би се

Кад се неко зове тако како му је крштено име, он носи у себи поштовање према оцу, мајци, према прецима. Ако му неко промени име из рентабилних разлога, или било којих освајачких и шта ја знам, он је злочинац. Ако је некога срамота што има једно име, то је страшно. Косово је мени најозбиљнији мерач, кантар људи достојних за пријатељство, за дружење, за разговоре, за све, и недостојних.

не мислим тако, право да вам кажем. Ја сматрам да је то онај део из прека који се поунијађује, то су они који су примили неке начине размишљања и поштовања своје прошлости са Запада, мало се покатоличили, претворили у унијатску културу, мало засладили и Богородицу и свеце, све су засладили, и архитектура им је заслађена. Али, Косово је једна од прича као што су, рецимо, пирамиде, као што је религија Копта, као што је, све што је човек градио некада да би се обратио поштовању нечега на шта пристаје и осећа га. Ту и тамо га претвори у реч, али много више и значајније је када га претвори у звук, када га претвори у молитву, у мирис. Рецимо кад уђемо у наше манастире, имамо мало извора светла, једва улази, али довољно. Зашто? Зато што унутра свеће, као природан феномен, осветљавају. Имамо мирисе природе, тамјан, а онда, све је с оне стране те про-

тражи опроштај што су срушили највећу престоницу духовности у историји човека, јер су отворили зидове и дозволили Турцима да уђу. Знате шта, има у томе цинизма, прљавог цинизма, јер он је знао врло добро да се спрема једна нова трагедија те врсте духовности, а то је Косово. Апсолутно. Значи, извинио се пре 7-8 година, а колико ће требати година да се извини за ово сад, за овај део света? Ту је могло братски да се живи, је ли, са љубављу. Могло је то да буде једна оаза љубави људске, а не мржње, и зла, и злочина. Према томе, знате, то су све опипљиве ствари, па ако тај патријарх грчки папу пољуби, а један младић прискочио па опали шамар истом патријарху, знате... Полиција је скочила да ухвати младића, али је патријарх тек после, можда, схватио да је то и заслужио. Чак сам сигуран да је схватио, па је тог дечкића заштитио и није дозволио да га ови дирну и шта ја знам.

покрао брат, мука ми је о томе и да мислим... Неки људи су узели на себе свето право да буду меродавни да испитају наш злочин над нашим суседима дојучерашњим, Хрватима и муслиманима, јер, ето, ми смо изазвали покољ, ми смо та, та, та... Па, за име Бога,

Знате, то су неке веште и површне и без дугог трајања глупости, Не видим никакву, апсолутно никакву везу. Ја нећу ништа ружно да кажем, Јевреји имају једну причу, она је сигурно такође почела негде због нечега, и траје, није случајна, није

Да.

Има једно много лепо место у неком Вашем интервјуу, кад кажете да у ствари и не знате за своје границе. И кажете да је и то једно од аутентичних осећања Срба, да не знају за своје

Знате, ја сам опсједнут језиком који се зове ликовни, то је језик срца. Тамо, на Косову има можда највише величанствених трагова те духовности и, људске душе, заувек .Јер фреске које су тамо људи правили, су, можда, последњи чист језик душе, ликовни језик, за разлику од западњачког схватања побожности, где исту вредност има столица или било шта од тих кршних, пролазних вредности, и човек. Њихове, по мом мишљењу, концепције божанских бића су заслађене, материјализоване. Као и код наших људи који се нису довољно развили у том правцу, а ту је мало крива и школа, па, можда, чак и Црква, поготову ови који владају, који су дозволили да деца мисле да је нешто што је заслађено, што је материјализовано, дубље од нечега што је из душе направљено. Запад све више и више материјализује и побожност, и љубав према ближњима, он све материјализује, распродаје, све претвара у материјалну вредност. Ти трагови Византије на Косову су њени посљедњи трагови.

кад сам био у манастиру Крки, видео сам како Никодим Опачић иде да свети водицу, све су наше цркве биле уништене, народ није имао где ни да се помоли, а он је ишао на сахране, опела... па је из кофера једног вадио свете утвари... Увек неко изазове сукобе, неко први почне и буде крив за сукобе између браће. Све је са узроком, све има почетак, све има разлог што постоји, ништа није пало с неба, што би се рекло. Према томе, сад тамо неке даме, право да вам кажем какве су за сликање, никада не бих умео да их насликам, сад оне измишљају. Знате, понекад ја и ђавола пошту-јем, он није толико ружан, и он исто има неку душицу, ђавољу, а та лица чак немају ни ту ђавољу душицу.

Колико је, господине Михаиловићу, реално, политички реално, поређење Срба са Јеврејима, а Јерусалима са Косовом? Често нам говоре да ћемо се и ми једне године наћи на Косову као Јевреји у Јерусалиму?

измишљена, та прича је помало трагична, тог народа је мало, морао је да бјежи у друге крајеве, али да ја не улазим, како и шта. Не видим никакву везу између трагедије, неопростиве трагедије над невиним људима које су починили злочинци, било да су Срби жртве, било да су Јевреји жртве, то је кич поређења да би неко доказао како зна нека места више несреће људске. Нема ничега у тој глупости...

Праве се симетрије, паралеле...?

То долази помало од школовања. Јер, зависи ко вас школује, знате, то игра велику улогу да ли вас школује неко чија је душица толико плитка, скоро да је нема. А памет, чак и када је има, само је практична.

Памет, да, она нешто створи, а зло разори?

границе. Можете ли нам нешто рећи о том српском осећању које не зна за своје границе?

Питање је изванредно. Ето, видите, тај народ се, ипак, ипак, још увек смеје, уме и да пева и да се радује. Али, ипак се одриче једног огромног простора који му је припадао, полако се одриче. Сећам се једног младог Србина у Паризу, молера, он, када је успео тамо нешто да заради, довео је мајку к себи, и онда је повео пред најлуксузнију кафану у Паризу, и довуче по неколико Цигана који му сатима певају: „Ко то лаже Србија је мала...“ и друге српске песме. Он је доживљавао Србију чак и усред тог Париза, иако је наиван човек и примитиван, музика га је повела, тако да има неке истине у томе да Србин не престаје бити Србин, ја мислим, ни као робијаш, ни као расељено лице, ни као повређено расељено лице, протерано...

А како је било Вама и Вашој супрузи Љубинки док је он певао

Разговор

„Тамо далеко“ и „Марш на Дри-ну“?

Па знате, мене је знао шеф те кафане, па ме звао телефоном. Дошао, вели један ваш земљак који пева и свира овде. Ја сам пошао тамо и питао сам треба ли да му кажем да престане. Немојте, кажу, народ га слуша са задовољством. Недеља је, људи не раде и ја сам био поносан да га чујем, знате, ја, иначе, Цигане много поштујем. То је једини народ који се смеје данас на кугли земље, а живе заиста недостојно и понижавајуће.

А Ви сте дошли, то је било негде ране 61/62-е, и сећате се те сцене. Иначе сте много носталгични када сте у Паризу за Србијом?

Морам да признам да апсолутно није нека измишљотина, прича да бих био интересантан. Кад год би почео да пада мрак, ја сликам, ја најлепше сликам ноћу, али сликам и преко целог дана кад сам расположен. И кад почне да пада мрак, док не упалим светла вештачка, ја наједанпут схватим да нисам у Србији, да нисам са својим друговима, са својим пријатељима и скоро редовно морам да се јавим неком, јавим се Драгославу (Михаиловићу), Тиодору Росићу, Матији Бећковићу... али и свима друговима се јавим. Па су они схватили, и питају ме зашто се јављам око 7/8 увече. Па, кажем, имам носталгију за вама, па ме Драгослав, човек који има велику душу, зове да ме мало утешим и каже: „Ево, сад ћемо да идемо Десанки Максимовић на гроб, штета што ниси са нама.“ Мало касније ми каже, лагао сам те, итд.

Ви их тако зовнете из Париза као неки дечко да пита своје школске другове шта тренутно раде?

Можда зато највише и волим

да сликам ноћу, зато што су онда сви људи исти, што су сви аутомобили исти, све је исто, сви су људи браћа. Онда сам ја некако најмирнији, најлепше сликам...

А како смо, господине Михаиловићу, у Вашој памети ми били Југословени? Је ли и то део овог нашег осећања, само да будемо заједно?

Што се тиче Срба ја немам осећање још увек да је нама било јасно да смо имали један огроман простор насељен Србима, да је тај простор у некој, рецимо, Хрватској. Сами сте рекли – Срби су апсолутно свуда Срби, свуда имају ту чудну причу о себи, то су људи који су можда још увек носталгично негде са Русима у Русији. Ја не знам гдје су, али где год зазвоне звона православна, где год зазвони Византија, све оно што је типично у нама, то је увек са тим људима, тамо где су они.

Шта читате данас?

Сад сам добио неколико књижица од неких мојих пријатеља. Међу њима има и песама, леводесно, углавном све имају, ако хоћете, једну исту тежину љубави према свом народу, према свом

пореклу, осећање понижења и неправде која нам се дешава... Знате, осећање да смо стално неправедно понижавани вређа нас. Нас су бомбардовали хришћани. То Срби знају, деца знају, сви то осећају... Нама је природа дала могућност да будемо народ који заиста може све да поднесе, али увреде не може да поднесе, неправду да смо, тобож, народ злочиначки, народ пљачке, народ убица...

Балканских касана...

Јесте, примитивних и примарних лопова...

Имате ли данас жељу да изиђете у кафану па да се распричате као некад? Како живи сликар Вашег нерва, ван атељеа?

Дивне теме постављате. Тамо у Паризу, где имам атеље, има неколико кафана, има српских, арапских, ових, оних, и ми смо се ту састајали. Међутим, и тамо су освајачи света успели да наметну да кафана постане модно место материјалистичке вредности. Ја сам матор, многи моји пријатељи су помрли, али и млади људи ми све чешће кажу не идемо у кафане, Бато. Код нас је још увек присутно дружење по кафанама, још увек, тако да је Љубинка у једном интервјуу рекла нешто дубоко и драгоцено. Питали су је какве су разлике у животу младих људи овде и у Паризу. Она је одговорила да су овде млади људи живљи, веселији, присутнији у животу, као да га троше, користе, употребљавају. Тако није у Паризу. Како то објашњавате? – питали су је. „Па, тако што ти млади људи овде можда мисле да сутра неће бити живи.“

Коју Вам се наш политичар свиђа?

Баш сам у једном интервјуу

рекао, свиђа ми се Диоген, који није био политичар. Кад га је Александар Македонски питао шта да учини за њега, он је рекао: „Склони ми се са сунца“. Не знам, кад видим сиротињу, кад видим старца неког да из контејнера вади да би нешто појео, то је страшно. Јео сам једном диван сендвич, а онда сам, тако, угледао неког старца, и више нисам могао да га једем. Пришао сам и понудио

А СПЦ, кад смо се договарали за овај разговор, Ви сте мене питали, ако будем рекао нешто критичко на рачун Цркве, хоће ли ме мој друг Амфилохије критиковати? Па, ево, по благослову, да нам кажете једну Вашу критику на рачун наше Цркве?

Долазио је недавно Амфилохије у Париз и поручивао да дођем

Тамо долазе људи који су најдубље, најискреније одани Цркви. Ја се све бојим..., ја имам Цркву у сликама, имам је у души и једва чекам да дођем у Србију и онда одем у цркву, у неки манастир...

Шта је, господине Михаиловићу, француски патриотизам данас?

Грачица, комбинована техника, 160x78.

му, а он је рекао: „Немојте, ја то не узимам за мене, моја жена је болесна па хоћу нешто да јој понесем. Дупло ми је било тешко. Једва сам га натерао да пође са мном до пекаре и да му купим два, три сендвича. Он није политичар, знам шта о њему осећам и како осећам...

Али не пратите нашу дневну политику?

Пратим, стално је пратим и бојим се да смо у тешкој ситуацији, зато што они који владају, владају без милости.

до њега да се видимо. Нисам стигао, заиста, а он ме после питао зашто нисам дошао да га видим. Рекао сам, знате, ја сликам ноћу, и могао бих доћи изјутра, кад се наспавам, али Ви Цркву много рано затварате.

И, Владика Вас је прекорио?

Каже, чиста ти је душа Бато, па ће ти и Бог опростити.

А свратите ли у нашу цркву у Паризу, кад је Божић, кад је Васкрс, на крсно име?

Има велике разлике између патриотизма увређене душе, понижене, обесмишљене чак и патриотизма душе која доминира светом, не желећи да оно што је чињеница узме у обзир код размишљања о свом патриотизму, а то је да су они до богатства, до моћи, дошли добрим делом недозвољеним средствима. Један мој пријатељ, сликар, недавно ми је рекао: “Бато, ево, видиш, то што сам се смејао, смејао (а он се много смејао кад смо били млади и радили као молери да бисмо преживели), сад сам доживео да намирим душу, да после двеста година глади и страшне неправде

Ријеч уредника

и несреће коју смо доживљавали ми, Кинези, сада будемо друга сила у свету, а бићемо можда и прва, и најтоплије ти саветујем диши кисеоник.“

Кажите нам господине Михаиловићу за крај три личности наше историје које су за Вас највише?

Сматрам да је Незнани јунак једна од најзначајнијих, онај који је дао живот за своју земљу, затим Слијепи гуслар, а онда, толики нама непознати људи који су се молили, наш Патријарх.

Значи, Незнани јунак, Филип Вишњић и наш Патријарх Павле?

Јесте.

Разговор водио
Спиридон Булатовић

(Текст није ауторизован)

Језик може што не могу политичари

Недавно разбројавање (неки рекоше разбрлатимљење), црногорско, било је, то се несумњиво показало, добро припремљена замка, за оне грађане Црне Горе (звали се они Срби или Црногорци) који себе именују православнима, јер само су се они, иако двотрећинска већина у својој држави, и не својом вољом, нашли у искушењу да се одређују о свом идентитету. Наиме, одређујући се, наводно, између самосталне или заједничке државе, они су се, превасходно, одређивали између: *српског или тзв. црногорског језика, СПЦ или тзв. ЦПЦ, српскословенског или тзв. дукљанског поријекла, српског културног наслеђа или тзв. монтенегринства*, (милитантно демонстрираног мусолинијевским окупаторским поздравом „E viva vero Montenegro“), при чему, свакако, огроман број њих и није био довољно свјестан последица таквог одређивања, што значи да је био бескрупулозно обманут.

Десетогодишњом добро организованом пропагандом, сепаратистичка власт је наметнула (а опозиција - свјесно или не - прихватила) питање државног суверенитета као кључно, животно питање, Црне Горе, иако свако нормалан зна да то питање није и не може бити приоритетно питање у животу и трајању једнога народа, посебно данас, у европским просторима, када се велике и моћне државе тога истог суверенитета, у циљу обезбјеђивања квалитетнијег живота својим грађанима, добровољно одричу. Тога суверенитета ће се одрећи и Црна Гора, ако икада буде примљена у државну колонију звану *Европска Унија* и имаће га неупоредиво мање него што га је

имала у државној заједници са Србијом. Дакле, суштински то и није могао бити крајњи циљ овога референдума, који на почетку назвасмо разбројавање, јер нам се чини да се у томе и крије његова тајна - управо у томе разбројавању, у врсте - први, други, први, други, да се види гдје је ко и колико кога има. То је важило само за оне којих је највише, да их више, ако се добро разброје и разлуче, не буде највише. Наравно, мањине су подржале (оне се нијесу разбројавале, од њих то није тражено, оне знају ко су и одакле су) ону мањину која се одронила од већине да би ову, здружене, направиле мањином и њима се ту ништа не може приговорити - мањина природно тежи да окрњи већину. Зар је ко могао у црногорском случају очекивати друкчије понашање? И ко је баш био толико наиван па да не види просту чињеницу да мањине неће пропустити своју шансу - да постану већина?

Но, ако није оно што су његови заговорници рекли да јесте, онда је циљ црногорског референдума могао бити све: и начин да се очува власт, и одбрана сумњиво стеченог богатства, и стварање „приватне државе“ и којешта још. Али се, због његовог карактера (проценти неумољиво свједоче да се радило о завјери мањина против већине), показало да је, његов превасходни циљ био разарање идентитета већинског становништва Црне Горе, које себе дефинише као православно, с намјером стварања некакве нове, културолошки друкчије, релативистичке, утилитаристичко-хедонистичке Црне Горе, која се неће темељити на јудеохришћан-

ском духовном, културном и етичком наслеђу, нити на његошевској српско-словенској емоцији; Црне Горе која ће рећи: *Нема Бога, све је релативно, све је дозвољено!*

Међутим, иако је суверенистичкореферендумска завјера успјела (Црна Гора је, како тако, постала суверена држава), културолошка, боље рећи језичка, битка у Црној Гори није завршена. Напротив, она ће тек сада добити на свом замаху и значају. На једној страни ће се наћи српски језик, са најмање половином укупног становништва (70% од православних), на другој – сви остали, постојећи и измишљени језици. **Њен ће исход коначно показати да ли је, с обзиром на његов главни циљ, референдум стварно успио или не.** Драматичност те битке већ је наговјестио декан (деканица) Филозофског факултета у Никшићу, залажући се за хитно преименовање студијске групе **Српски језик и јужнословенске књижевности** на том Факултету, у **Црногорски језик и јужнословенске књижевности**. Да је, умјесто српског као службеног, у новом уставу црногорском, предвиђен тзв. црногорски језик увелико су разгласили телали владајућих странака. Сличне промјене су, као што је познато, у виду експеримента (без много проблема), већ спроведене у основним и средњим школама.

Логично би било да, иако у немилости политичких моћника, државних, образовних и научних институција, са неисцрпним стваралачким потенцијалом са свог вишемилионског говорног подручја и десетовјековним културним наслеђем, а наспрам нечега што је у бити провинцијско,

малограђанско, снобовско и помодарско, субкултурално, српски језик, макар немао статус службеног језика, у Црној Гори буде оно што је некада у Европи био француски. (Језик може што не могу политичари.)

Дочим, без обзира на сву своју потенцијалну енергију, битку, не за превласт, него ни за опстанак, у свом завичају, он не може добити без одговарајућих образовних, културних и научних институција и зато је њихово формирање у Црној Гори приоритетан задатак свих оних који мисле о будућности српског народа у тој држави. Посебно оних који су узели, или ће узети, на себе претешко бреме да га предводе и заступају. Иста одговорност стоји и на сваком српском писцу, научнику и ствараоцу. Они морају знати да им је свагда прешније наћи се у гласилу које излази на српском језику у Црној Гори, него у *Њујорк Тајмсу*, или пред публиком која чува српски идентитет у било којој црногорској вароши, него у *Миланској Скали*, макар то некад било и на штету њихове каријере. Када је француска Скупштина могла донијети закон којим обавезује француске писце и научнике да њихове радове прво објаве у Француској и на француском језику, зашто се и ми не бисмо на нешто слично обавезали?

Требало би схватити да српском народу у Црној Гори више није приоритетно политичко, посебно не страначко, надметање.

Битка за очување имена **српскога језика**, како у уставу, тако (и још прешније) у црногорским школама, је његова судбинска битка... Он се само тим именом може одбрани, тим именом посвједочити присуство на овом простору, и своје постојање. Јер не буде ли сјутра имена српског језика и имена Св. Саве (којега већ нема), у црногорским школама, то значи да у њима неће бити ни српске дјеце, а ни народа српског у овој држави.

Зато, нека наше народне вође (или они који се тако називају), призову за учитеље Ђурђа Црнојевића и Деспота Стефана Лазаревића. Нека, умјесто надговарања и надстранчивања, умјесто бриге о мандатима и мјестима на изборним листама отворе нову *Ресаву*, покрену штампарију, напишу брату, *Вуку*, слово о љубави, и назваће се побједницима.

Питање националног језика судбинско је за сваки народ, па и за српски

Распућа српске филологије

Они који прихвате језик другог народа и наставе да га негују као свој матерњи и књижевни, немају право на преименовање језика. У супротном десио би се хаос на лингвистичкој мапи света и највећи језици имали би највише различитих имена

Српском језику је за последњих пола века два пута мењано име. Први предмет у мојим школским сведочанствима називао се Српски језик све до школске 1956/57. године. Тада му је промењен назив и потом се звао Српскохрватски језик. До промене је дошло на основу Новосадског договора о језику (децембар 1954). Од деведесетих година двадесетог века Језик се

ским изговором. Дијалекти са икавским изговором нису ушли у стандард, мада је Вук одобравао и употребу икавице у књижевном језику. Користећи дијалектолошку карту Павла Ивића, објављену под насловом *Дијалектолошка карта штокавског наречја*, приказаћемо простирање два дијалекта српског језика који чине основу српског књижевног језика.

побројаним територијама које говори источнохерцеговачким наречјем у огромној већини чине Срби, и то православци. Само на југозападу Србије, у Рашкој области (друго име: Санцак) осим православних Срба живи муслиманско становништво које се данас изјашњава као Бошњаци, а на дубровачком подручју већинско становништво данас се изјашњава као Хрвати.

Али, оно што је незамисливо другде, примењено је на подручју српског језика. У Црној Гори живе истојезични Црногорци, Срби, Бошњаци и Хрвати, па се у тој држави, нормално“, говори: црногорски, српски, бошњачки, хрватски. Црногорска просветна администрација прибегла је решењу: матерњи језик. Деца ће слушати исту наставу из једног и јединственог матерњег језика, а добијаће сведочанства, по жељи на: црногорском, српском, босанском/бошњачком, хрватском

поново назива српски и то име носи и у највишим државним актима и у школском систему. Али нису отклоњене и негативне последице Новосадског договора и сербокроатистичке језичке парадигме. Оне се најупорније одржавају баш у највишим српским научним институцијама.

Српски језик у српским школама после Другог светског рата још је био предаван у складу са српском филолошком традицијом. На снази је било Вуково схватање српског језика као штокавског. По тој традицији, српски књижевни језик за основу има источнохерцеговачки дијалекат са његовим ијекавским изговором и шумадијско-војвођански дијалекат са његовим екав-

Новосадски договор

На нашој мапи (број 1) црном бојом је представљен источнохерцеговачки дијалекат, а тамносивом шумадијско-војвођански дијалекат. Светлије сивом бојом представљена су подручја осталих дијалеката српског језика. Цео шумадијско-војвођански дијалекат се простире на територији данашње Србије. Источнохерцеговачки дијалекат се простире на територији највећег дела Црне Горе, у делу западне Србије, захвата целу Републику Српску и целу територију бивше Републике Српске Крајине, као и дубровачко подручје у данашњој Хрватској. Становништво на

Та одступања у погледу националног опредељивања становништва, настала силом политичких прилика, не поричу да је цело источнохерцеговачко језичко подручје - српско. Оно је интегрални део јединственог система српског језика. И управо то подручје српског језика предмет је спорења. Три нације, односно њихове националне политике, хрватска, бошњачка и црногорска не прихватају српско име тога језика. Значајан део политичке и научне елите и медија у Србији то прихвата. И то је наш проблем. У Србији су у сталној употреби термини: хрватски, бошњачки, црногорски језик и то без назнаке: *такозвани*, која би била обавезна у оваквим случајевима.

Српски језик је у туђинским државама у прошлости, преваходно из политичких разлога, називан различитим именима: српски, илирски, словински, славонски, босански, дубровачки, далматински, нашки... Родоначелници славистике идентификовали су га као српски, поред хрватског и словеначког. Главни српски филолози: Вук Караџић, Стојан Новаковић, Љубомир Стојановић и многи други нису се двоумили око идентитета и имена језика и нису прихватили настојања са хрватске стране да се српском језику наметне и хрватско име. Вук се до краја живота одлучно супротстављао тим настојањима.

Став да је Бечки *Књижевни договор* (1850) био договор о заједничком језику Срба и Хрвата без стварних је основа. У њему стоји да је то договор о књижевном језику „једног народа који једну књижевност треба да има“. У Договору су буквално поновљени Вукови ставови о српском језику из његове књиге *Писма Платону Атанацковићу* (1845). После Договора дошло је до појаве другог, проширеног, издања Вуковог *Српског рјечника* (1852), штампана су дела потписника Бечког договора: Даничићева *Мала српска Граматика* (1852), Миклошићев текст *Српски и хрватски* (1852) и Даничићев текст *Разлике између језика српскога и хрватског* (1858). Међу потписницима Бечког договора било је Срба, Хрвата и Словенаца, али предмет договора био је један језик, српски. Изостављање српскога имена из текста Договора може се објаснити само политичким приликама у тадашњој Аустрији и практичнополитичком наменом овог документа.

Белићева улога

Став о јединству српског и хрватског језика није пружимо Бечки договор. Њега је, као антивуковску или јагићевску парадигму, прихватио Ђуро Даничић, тек када је отишао у Загреб за тајника ЈАЗУ и за уредника *Рјечника хрватског или српског језика* (прва свеска се појавила 1882). Већ 1888. дошла је иницијатива Стојана Новаковића да новооснована Српска краљевска академија започне рад на изради *Речника српског књижевног и народног језика*. У српским државама Србији и Црној Гори језик је све до 1918. називан српским. У Краљевини Срба, Хрвата

и Словенаца, „једног троименог и троплеменог народа“, у складу са прокламованом идејом интегралног југословенства, званични назив за језик био је у уставима 1921. и 1931: српско-хрватско-словеначки. То је било арбитарно политичко решење краткога века као и држава.

Двонационално српскохрватско име за српски језик успела је хрватска страна да озваничи у србијанској средини тек на Новосадском договору (1954). Настао у условима комунистичког

тоталитарног режима, Новосадски договор је, такође, био арбитрарни политички акт покривен потписима истакнутих лингвиста и књижевника. Да је то тако, види се већ из прве реченице Новосадског договора која гласи: „Народни језик Срба, Хрвата и Црногораца један је језик“. То није било истина. Нити је било нити има Срба (укључујући данашње Црногорце и Бошњаке) који су говорили или који говоре народним језиком Хрвата - чакавским и кајкавским. Ова два дијалекта хрватског језика формално су уношена у језичко заједништво са Србима да би могао да буде проглашен тзв. српскохрватски језик као заједнички језик Срба и Хрвата и тако легализоване претензије да је и српски, штокавски, хрватски језик.

Данас, осим кајкаваца и чакаваца, заиста постоји популација која се осећа Хрватима, а чији матерњи језик је штокавски. Али зато данас готово да нема популације која се зове Срби католици. Вековни процес по х р в а ћ и в а њ а католика српског језика доведен је у Титово време докле да Срби к а т о л и ц и лестану. Само се још ретки појединци тако опредељују. Овим језичким ижењерингом погођени су не само Срби, већ и сама Римокатоличка црква. Она је, поневши грех за похрваћивање Срба римокатолика, остала римска, али не и католичка, тј. универзална.

Њен католичански карактер губи се брисањем Срба римокатолика.

Белићевим преименовањем Академијиног *Речника српског*

књижевног и народног језика у Речник српскохрватског књижевног и народног језика (1953.) и Новосадским договором озваничено је двонационално име језика и у Србији чиме су створени услови за његову поделу или, тачније, преузимање. Као основа за немогућу поделу српског језика послужили су његови дијалекти који чине основу књижевног језика: шумедијско-сремски и источнохерцеговачки. Хрвати су, наиме, претендовали на источнохерцеговачки дијалекат као на тобожњи хрватски језик. То је био стварни резултат Новосадског договора

о чему јасну слику пружа *Карта хрватског језика са додатком српског* (број 2) Томе Матасића (Минхен 1984) коју сам досад више пута наводио као илустрацију.

Ову своју карту Матасић је означио као: *Карта хрватског језика са додатком српског* и тако показао геостратешке циљеве хрватске језичке политике. Није тешко уочити да таква политика има упориште у Новосадском договору. Да ова моја оцена није произвољна показују правописи који су настали на основу Договора. *Правопис српскохрватског језика* штампан је екавицом и ћирилицом у Матици српској, *Правопис хрватскохрватског језика* штампан је ијекавицом и латиницом у Матици хрватској. „Један и јединствен језик“ је на Новосадском договору, практично, већ подељен на српски и хрватски део. Цело источнохерцеговачко наречје, проминентно српско, третирано је као хрватско.

Новосадски договор је за српску страну био апсолутно штетан и непотребан чин. Матица хрватска одрекла се номинално

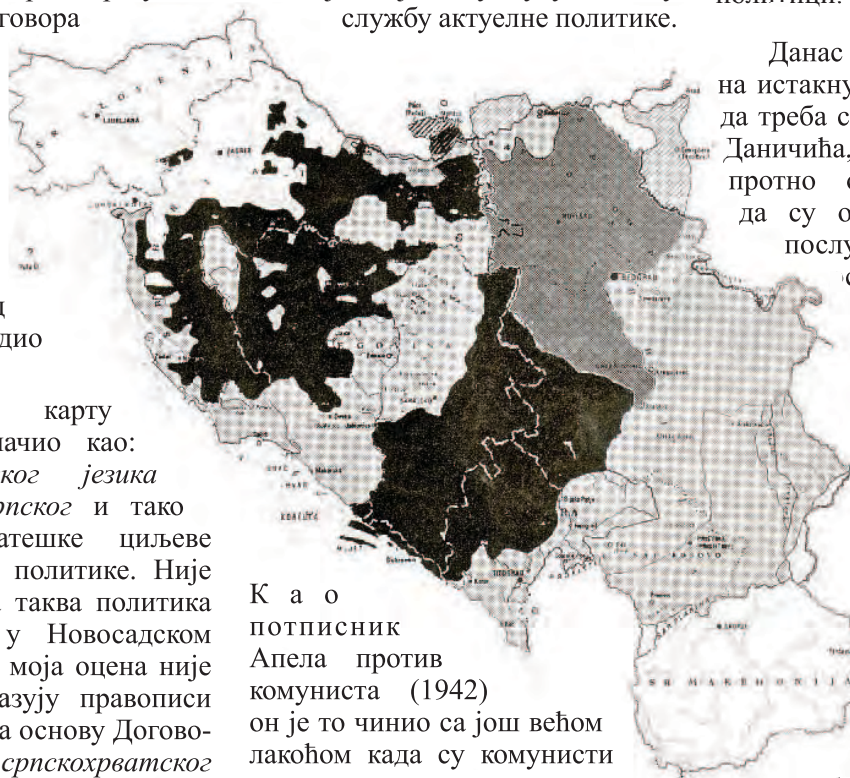
Договора 1972. године у време маспока хотећи да оно што је Договором добила као загребачку варијанту хрватскохрватског језика прогласи за хрватски. С друге стране, Матица српска, није се одрекла Договора. У њој и даље нема јасне представе о идентитету српског језика, а у насловима њених публикација за језик нема српског имена. Најодговорнији за ово што је рађено српском језику, са српске стране, био је први човек српске лингвистике Александар Белић. Белић је, још при стварању прве југословенске државе, пристајао да језичку науку ставља у службу актуелне политике.

тешко приметити да такви њихови ставови нису били сагласни са приказом дијалектолошких истраживања самог Павла Ивића. Овде наведена Ивићева карта два штокавска дијалекта показује да је ијекавски источнохерцеговачки дијалекат јужна или западна варијанта српског језика и да му центар није у Загребу.

На питање: зашто Ивић није следио резултате својих истраживања, него је прихватао туђа решења, могућ је само један одговор: Ивић, као и Белић, пружао је своје услуге актуелној политици.

Данас српски интелектуалци на истакнутим местима поручују да треба следити наше великане: Даничића, Белића, Ивића. Супротно од тога, ја мислим да су ови велики лингвисти послужили туђој политици у споравању идентитета и интегритета српског језика. Сигурну тачку ослонца Србима данас пружа потиснута али аутентична српска и славистичка филолошка традиција коју представљају такође великани: Зук Карацић, Стојан Њоваковић, Љубомир Стојановић. На тој традицији израста покрет за обнову србистике.

Српскохрватски/хрватскохрватски језик није подељен на два језика онако како је било пројектовано на Новосадском договору и приказано на Матасовићевој карти. Сем Хрвата, појавиле су се још две нације, признате у Титово време, које претендују на српски као свој матерњи језик али са несрпским именом. То су Муслимани (данас Бошњаци) и Црногорци. После разбијања Југославије и они проглашавају своје националне језике. До њих

Као потписник Апела против комуниста (1942) он је то чинио са још већом лакоћом када су комунисти дошли на власт.

После Белићеве смрти (1960) српски лингвистички врх, Милка и Павле Ивић и њихова школа, наставили су политику Новосадског договора. Деценијама су говорили и писали да српскохрватски језик има две варијанте: београдску и загребачку, источну и западну, српску и хрватску. Такав њихов приказ језичке ситуације подударан је са *Картом* Томе Матасића. То што су говорили и писали није била научна истина, него сугестија. Није

долазе преименовањем српског језика у бошњачки и црногорски.

Остваривање политичког права на национално опредељење и промену тога опредељења, зависно од политичких прилика и интереса, спада у област људских права. Али нигде није верификовано право да се мења име језику који по својим генеричким својствима припада старијем народу из којег су новопроглашени народи потекли. Исто тако, они који прихвате Језик другог народа и наставе да га негују као свој матерњи и књижевни, немају право на преименовање језика. У супротном десио би се хаос на лингвистичкој мапи света и највећи језици имали би највише различитих имена.

Али, оно што је незамисливо другде, примењено је на подручју српског језика. У Црној Гори живе истојезични Црногорци, Срби, Бошњаци и Хрвати, па се у тој држави, „нормално“, говори: црногорски, српски, бошњачки, хрватски. Црногорска просветна администрација прибегла је решењу: матерњи језик. Деца ће слушати исту наставу из једног и јединственог матерњег језика, а добијаће сведочанства, по жељи, на: црногорском, српском, босанском/бошњачком, хрватском.

Још компликованија ситуација је кад један народ има више матерњих језика. А такав је случај са Хрватима. У Србији, Црној Гори, Босни и Херцеговини, Хрвати по осећању стварно имају исти матерњи језик са осталим становницима ових земаља. Али језичка стварност у самој Хрватској је другачија. У једном делу Хрватске се говори кајкавски, у другом чакавски, у трећем штокавски. Та три различита језичка система подједнако се зову хрватским језиком. То не смета лингвистици? Можемо само да замислимо како би се провео онај хрватски лингвиста који би предложио поделу тог хрватског

језика на три система, односно три језика: на хрватски (чакавски), на словеначки (кајкавски) и српски (штокавски) или некако друкчије. За сада је позната само вештина лажне поделе једног и јединственог језичког система, односно српског језика.

Слово о српском језику

Посустала српска филологија поново се усправља. Већ на Другом конгресу српских интелектуалаца 1994. одбачен је покушај да се српски језички стандард сведе на екавицу. У Републици Српској, после несрећног покушаја укидања ијекавице, поново су као језички стандард уведена оба изговора, ијекавски и екавски. Затим се 1997. појавио покрет за обнову србистике, дисциплине које у наше време ни номинално није било у систему славистике и европских филолошких наука. Године 1998. четрнаест филолога и књижевника је објавило *Слово о српском језику*, документ који се залаже за обнављање српске филолошке традиције. Последњих година објављено је више књига у којима се српска филолошка традиција обнавља и поново утемељује. То значи да међу српским филолозима не влада потпуна дезоријентација. Српска филолошка традиција је и осветљена и потврђена.

Али у главним националним научним и просветним установама још није направљен одлучан и јасан заокрет од сербокроатистике ка србистици. Нема ни шире медијске и политичке подршке за такав заокрет.

Господин Драгослав Михаиловић је члан САНУ више од двадесет година. Приметио је да међу академицима има и таквих који одлучују о битним питањима српске науке и културе, а не заступају српске националне

интересе. У говору на Скупштини Академије, објављеном у НИН-у под насловом *САНУ против Срба*, академик Михаиловић је рекао да је језичка и национална судбина Срба препуштена једном тиму окупљеном у Академијином Одељењу језика и књижевности у који не треба имати поверења. Његово иступање је морални чин одговорног човека на одговорном месту. Главна тачка у којој се слажем са академиком Драгославом Михаиловићем је да Академија треба да издаје речник српског језика (под којим именом се на њему радило од 1893. до 1953). Треба врло озбиљно схватити и његову примедбу да је у Академијином *Речнику* заостављен лексички фонд са подручја Србије. Академик Михаиловић и ја се не слажемо у једној битној ствари. Бранећи српски језик он се понаша као да треба бранити србијанско језичко парче које нам још није одузето. Све моје књиге и сваки мој јавни иступ залажу се за одбрану интегритета српског језика као целине.

Један или четири језика – предлог за размишљање

(Писмо председнику Владе Црне Горе Милу Ђукановићу)

Поштовани г. Председниче,

Питање имена службеног језика у новом уставу Црне Горе, као и назива наставног предмета у оквиру кога ће се, у нашим школама, изучавати тај језик, биће, свакако, једно од најспорнијих питања у вишенационалној држави Црној Гори. Оно је и до сада било разлог за крупна политичка, па и национална, трвења, као и екстремне ситуације, попут протеста и отпуштања 27 средњошколских професора из Никшића и Херцег Новог. Зато сматрамо да би његово ваљано рјешавање била најважнија копча за поновно спајање распућене Црне Горе. Такво рјешење је, бар што се школског система тиче, могуће наћи, управо у оквиру постојећег модела и његове доградње. Наиме, умјесто садашњег једног наставног програма, несрећно названог **Матерњи (српски, црногорски, бошњачки, хрватски) језик и књижевност**, а који изазива забуне, неспоразуме и фрустрације, треба напосто (кад нема другог рјешења), увести четири програма: **српски језик и књижевност, црногорски језик и књижевност, бошњачки језик и књижевност и хрватски језик и књижевност**, при чему би се сваки заснивао на оној културној и духовној баштини из које произлази и његово име, али би се подразумијевао и дио заједничког, прожимајућег садржаја. При том би се ученици (или њихови родитељи), као и сада, опредјељивали, који ће од тих програма изучавати, али би исто право, тј. право да бирају који ће од тих програма да предају, припало и наставницима, што им је сада неоправдано ускраћено. (Ако се већ свима даје право да језик којим говоре зову својим националним именом, зашто, ипак, некога, а то су, у конкретном случају професори, присиљавати на супротно, и још више – од њих тражити да у школску документацију, иако предају српски, и на српском, уписују, рецимо, да предају црногорски, бошњачки или хрватски језик?)

Господине Председниче, и сада се у упитницима, које је израдило Министарство просвјете, родитељи питају **који ће од четири понуђена језика** учити њихова дјеца. Дакле, нуде се на бирање **четири језика**, а не **четири имена истог језика**, како се то објашњава у јавности од стране представника Министарства. Па, када су већ реалност четири језика, зашто онда да не буду и четири наставна програма? (Уосталом, не могу се предавати четири језика у оквиру једног наставног програма, то је апсурд!) У пракси би се то ријешило као што се, у оквиру једног часа, рјешава настава страних језика и не би изазвало никакву посебну пометњу.

Мислимо да би оваквим, једноставним, и демократским, рјешењем, које би сви прихватили, биле отклоњене језичке тензије у Црној Гори, свима удовољен захтјев за пуни језички идентитет, али и ускраћена могућност за даље политичке манипулације овим питањем. Нико више не би имао разлога да каже како му је било шта ускраћено, нити да неко некога језички угрожава. Такође сматрамо да би овакво рјешење било потпуно у складу са оним што сте на тему језика и националних права казали на конференцији за штампу 22. маја 2006. године. Ово би, свакако, подразумијевало и коначно рјешавање статуса отпуштених никшићких професора, а који су, од почетка спора око промјене назива наставног предмета **Српски језик и књижевност**, управо на оваквом моделу инсистирали, али, нажалост, Министарство није имало воље да их саслуша.

Надамо се да ћете са пажњом размотрити овај предлог, а подробнију аргументацију и његово шире објашњење, изложили бисмо Вам и у непосредном разговору, уколико нађете да је то потребно.

НВО Актив професора српског језика - Никшић

Стандардизација језика

Опште поставке и стање у Црној Гори

О стандардизацији и језичком стандарду, о њиховом терминолошком и појмовном одређењу, има доста података у лингвистичким и социolingвистичким радовима, као и о односу: језик - његово име и именовање. Због тога нама није превасходан циљ да се овим појавама бавимо у општетеоријском смислу јер је те појаве релевантна наука о језику углавном представила, научно поставила и дефинисала. Исто тако, у највећем дијелу описано је и стање у језичкој пракси и појавама везаним за језичку слику: уопште, у свијету и у окружењу. Посебан осврт везано за ове проблеме заслужује ситуација у Црној Гори чему ћемо у раду и посветити нарочиту пажњу.

1. Процеси и «програми» везани за (не)језичка дјеловања у Црној Гори. Посљедње двије године свједоци смо невјероватних одлука и поступака у Црној Гори везано за језик и његово именовање, односно «доименовање» и преименовање, прије свега везано за назив предмета у средњим школама, а и шире. У посљедње вријеме покреће се и форсира још једна игра званичне политике у Црној Гори (за сад најчешће преко неких њених «незваничних» организација, удружења и појединаца) усмјерене пр-ма језику – а тиче се покушаја промјене (у сваком случају насилне) имена (или не «само» имена него и стандарда) службеног језика у Црној Гори. А протагонисти свега тога јесу они којима језик није струка него «политичко одређење» и оних који, што је најгоре, своју политичку острашћеност промовишу кроз «лингвистичко» дјеловање.

Све је почело недавно када су државне и просвјетне власти у Црној Гори у марту 2004. године донијеле одлуку да у школама у Црној Гори

умјесто наставног предмета (који подразумијева име језика и који у школским и образовним системима означава име службеног, званичног и стандардног језика) *Српски језик и књижевност* стоји *матерњи језик и књижевност* (безлична и општа одредница) а да га, према образложењу помоћника министра, свако може звати како жели, односно «дошло је вријеме да се назив језика не прописује» и да «грађани могу да га зову како желе», «да лично право ученика буде како ће језик звати», односно да «представља слободну вољу грађана како ће језик звати»¹.

Неколико мјесеци касније Савјет за опште образовање и Министарство Црне Горе доносе одлуку да уз матерњи језик и књижевност стојет зв. «одреднице»² (српски, црногорски, хрватски, бошњачки), са образложењем да је то један језик са четири имена, те да се у званичном документу уписује «име» које одабере родитељ (односно ученик). И то је, засигурно, «новитет» Црне Горе (да просвјетне власти одлучују шта јесте, а шта није језик, да врше именовања). Осим тога, овдје се (на што се није нарочито скретала пажња) у великој мјери ради и о злоупотреби родитеља од стране «надлежних органа», што условљава и злоупотребу дјецe (ученика) од стране родитеља. Јер, власт је, тежећи да своје политичке и идеолошке циљеве непотребно пројектује и на језик, једну нејасну, чак апсурдну идеју,

1 Дневни лист *Дан*, 13. март, стр. 11.

2 «...назив предмета се није мијењао и остаје исти: матерњи језик и књижевност, назив програма је проширен за **одреднице** (истицање наше): црногорски, бошњачки, хрватски језик ...» (из дописа директору никшићке гимназије; у заглављу дописа стоји: Република Црна Гора, Влада Републике Црне Горе, ЗАВОД ЗА ШКОЛСТВО, 9. 9. 2004, стр. 5).

преточила (видимо како) у праксу и сву одговорност (приликом одређења за немогуће или непостојеће) пребацила на родитеље који су се нашли у деликатној ситуацији да одлучују о нечему што није у њиховој компетенцији, што најчешће не разумију и не познају (понекад и из страха или ко зна каквих побуда, или интереса, уписујући «име језика» које се коси и са њиховим виђењима). У условима који су му (за)дати родитељ може свеке године да се определијели за друго име језика, ученик је до пунољетства принуђен да «трпи» од родитеља одабрано «име језика», а са пунољетством може се десити да се ученик (на што има право) определијели за друго «име за језик» (и који ће «језик» или «име језика» тада тада бити верификовано у званичним документима?!), итд., итд. Овим се (с обзиром на проблематичност задатог, и с обзиром на то како паметне дјеце има, која боље разумију ситуацију /и проблематику/ од политичара или и од родитеља) и врши притисак на ученика. – и све то може код њега да изазове велику нејасноћу, дилему, отпор, раздор... Несумњиво да се ту ради и о својеврсном социопсихолошком проблему, /и ученик и родитељ су се, не својом вољом, нашли у једном «зачараном кругу»/, али се, према мом сазнању, нико од дјечјих педагога и психолога у Црној Гори није огласио (нити реаговао). Даље, ради се и о злоупотреби просвјетних радника, прије свега професора српског језика који су «принуђени» и принуђавани да (супротно свом сазнању и спознању) предају непознато, дискутабилно, немогуће, непостојеће... Ово је само мали дио из нашег пребогато свијета апсурда, забуне и хаоса који се ствара насиљем над језиком, - од политике која кроз питање

И ЊЕГОВО ИМЕНОВАЊЕ

језика покушава да фалсификује, производи, поништава и суновраћају стварност (а и прошлост).

2. Службени језик, стандардни језик и стање у Црној Гори.

У посљедње вријеме су у оптицају нови моменти: форсирање или наговјештај промјене имена службеног језика у Црној Гори (или увођење у Устав имена «црногорски језик»), као и «идеје» о многим и разнородним (једнако апсурдним и ненаучним) стандардизацијама. Званични језик у Црној Гори и Уставу је именован. И зове се српски. И стандардизован је. И, ако желимо добро Црној Гори, било би једино дјелотворно да се сва пажња посвети надоградњи и усавршавању језичког блага које имамо. Српски језик има дубоку историјску заснованост, континуитет, разуђеност у свим сферама постојања и употребе, огромно и богато писано и усмено наслеђе у Црној Гори (његово опстојање и постојање се никако не може довести у питање), али је питање свих питања шта ће Црна Гора учинити са самом собом.

Да би нам нејасноће које из свега овог проистичу биле јасније (и видљивије) подсетићемо се на то шта подразумева појам *језик - стандардни језик - језичка норма* и, у складу са тим, *језичко именовање*; како се ти процеси и односи посматрају у науци о језику; како су се одвијали процеси везано за језичку политику у окружењу, уз поређење ситуације у Црној Гори са овим.

Појам «језика» и језичке индивидуалности (посебности) посматра се донекле различито, али су у лингвистичкој литератури, а углавном и у пракси, прихваћени неки општи принципи у вези са овим одређењима. За одређивање тога шта јесте, а шта није један језик могу

се узимати различити критеријуми: најважнији су **лингвистички** (системсколингвистички, генетски, типолошки, комуникацијски – односно степен разумљивости условљен сличностима и разликама између језичких система), даље **социolingвистички** (језик посматран у контексту друштва, језичког планирања и језичке политике, гдје /у неким случајевима/ важан сегмент заузима идеолошко-политички концепт примијењен на језик и језичку праксу и који би требало да проистиче, или да буде у коинциденцији, у сагласности, или у «дослуху» са лингвистичким).

У савременим погледима појам **језик** се најчешће везује за стандардни језик (па и за службени, званични језик који је и стандардни). Што се тиче новонасталих «језика» у контексту српскохрватског језика (који је настао на темељима Вукове стандардизације српског језика) релевантна лингвистика са релевантним лингвистичким и социolingвистичким критеријумима (и страна и наша) углавном је мишљења да се ради не о лингвистичким, већ о политичким језицима. (Другачија мишљења углавном су се могла срести 90-их година и то од неких хрватских лингвиста који су и вјештачки покушавали да хрватски стандард што више одвоје од српског и/или српскохрватског да би створили и/или показали езичку посебност.)³

³ «Али, упркос лексичким и стилским разликама, са структурне тачке гледишта се још увек ради о једном језику. (Мисли се на српски и хрватски. Прим. Ј.С.). Може се, међутим, догодити да након одређеног периода друштвенојезички притисци и манипулација језиком доведу до тога да ћемо говорити о два одвојена језика.» **Питер Херити**: *Језичка разматрања*. Матица српска 1990, стр. 164;

«Тако лексикон наводи да разлика између аустријског, њемачког и њемачког и Њемачкој није довољна да би се могло гов-

орити о одвојеним језицима иако и аустријски испуњава увјет *Ausbausprache ‚izgrađenosti‘*. Будући да је разлика између хрватског и српског језика још мања, према овом лексикону не може се говорити о хрватском и српском као различитим језицима унатош томе што постоје граматике и рјечници у којима се језик назива само хрватски или само српски», **Snježana Kordić**: *Naziv jezika iz znanosti gledan*, Republika, Godište LVII, 1-2, str.195.

«Argumenti lingvиста u inozemstvu polaze od striktno lingvистичких procjena zasnovanih na promatranju strukturalnih obilježja jezika» (Snježana Kordić: *Naziv jezika iz znanosti gledan*, Republika, Godište LVII, 1-2, 2001, str. 237), констатира С. Кордић позивајући се на Пола: «Kad bi se počelo govoriti o odvojenom srpskom i odvojenom hrvatskom jeziku (u užem smislu te riječi ili čak kao langue) ili o bosanskom, to bi značilo udvarati se nacionalizmu Srba i Hrvata jer jezik sam jest i ostaje lingvистички zasnovano samo jedan sa svoje dvije (ili tri) normativne varijante. Poteškoća u sporazumijevanju između govornika i pisaca tih varijanata nije bilo ni prije ni sada ... Daleko više od 90% tipičnih ‚srpskih‘ riječi razumije preko 90% Hrvata i obrnuto. To ne mogu izmijeniti ni ciljani zahvati u jezik od strane hrvatske i srpske nacionalne filologije» (Pohl, H.-D., «Serbokroatisch – Rückblick und Ausblick», *Wechselbeziehungen zwischen slawischen Sprachen, Literaturen und Kulturen in Vergangenheit und Gegenwart*, Innsbruck, str. 205-219, 1996, 219). «Takav zaključak nalazimo i kod drugih stranih lingvиста (Thomas, 1994, 248, Raecke, 1996, 21-22)».

«Не тако давно, уочили смо растуће поделе у српскохрватском језику и увођење «националних израза» («републичких стандарда»). На основу ових стандарда спецификован је језик који се користио у одређеној републици, на основу чега су се одређивале лингвистичке карактеристике других области... Тешко је разумети зашто је дошло до оваквих тенденција пошто се зна да ове књижевне варијанте, или национални изрази, лингвистички и историјски представљају исти језик: онај који је Вук представио 1818. године у Српском рјечнику», **Кенет Нејлор**: *Социolingвистички проблеми међу јужним Словенима*, Просвета, Београд, 1996, стр. 31.

Даље, слична виђења налазимо и код: **Грешела** (Bernhard Gröschel: Postjugo-

Дакле, ни сама стандардизација, односно новине у стандардизацији, бар што се лингвистичког критеријума тиче, обавезно не доприносе посебности језика. «Jer standardni jezik se prema komunikativnom, sistemskolingvističkom i genetskom kriteriju razlikuje od svih drugih standardnih jezika, dok je standardna varijanta varijacija jednog te istog policentričnog standardnog jezika»⁴ што се, према мишљењу Сњежане Кордић, може примијенити на ситуацију везано за српскохрватски језик на основу којег су створене(?) стандардне варијанте. При свему томе, констатује М. Шипка, лингвистичке су чињенице, да се ради о једном дијасистему ранга језика, са три, сада већ одвојена стандарда – варијанте, које су издигнуте на ранг посебних стандардних језика биле од мањег значаја. Пресудиле су политичке тежње и политичка воља појединих националних колектива, правно изражена у уставима и одговарајућим законским актима. Уз то, ми овдје остављамо резерву и с обзиром на то да ли су, и у којој мјери, успјеле овдје да се издвоје и створе три стандардне (и стандардизоване) варијанте?!

Гдје се у свему овоме налази «црногорски језик». Шта тај назив представља, подразумијева и покрива. Мислим да је на то питање и лако одговорити и, истовремено, тешко да у вези са тим ико може ишта одређено констатовати. Јер је, како ћемо показати, термин (назив) без «покрића» / (а знамо да термини морају, или требају, да буду, бар донекле, јасни, прецизни, једнозначни). / А у Црној Гори се у вези са овим среташу различите, факултативне, произвољне, узгредне и нејасне «идеје» (и прокламације идеја без икакве аргументације) како појединаца,

slavishe Amtssprachenregelungen, Српски језик VIII/1-2, 2004, 135-197); **Ковачевића** (Милош Ковачевић: *Један или три језика*, Језик и демократизација, Сарајево 2001, 33-45), **Пуповца** (Милорад Пуповац: *Два аспекта постмодерног стања језичке стандардизације*, Језик и демократизација, Сарајево 2001, стр.195), итд.

⁴ Demagogija umjesto znanosti (KR, 2003, 7-8).

тако и неких организација (а и државних институција). По једнима (прије свега мислимо на организације без лингвиста у свом «саставу», и лингвисте без стручне лингвистичке компетенције, али «релевантне» за јавну ријеч и мишљење у Црној Гори): «црногорски језик» би се темељио на неком дијалекту – да ли новоштокавском, или староштокавском, или комбинацијом и једног и другог (имао би посебне «фонеме», словне знаке, и још неке посебности не зна се по којим критеријумима /тачније – без било каквих критеријума/ одабране, којима би се разликовао од окружења, акценат би му био – не зна се какав... («Реализације» у складу са овим могу се сусрести свакодневно у Црној Гори – у службеној употреби језика у мас медијима, на јавној сцени, у натписима и сл.). Даље – у вези са језиком у Црној Гори, могла су се срести и мишљења да би као његову посебност у стандардизацији требало нормирати «само» неке јотоване јекавске облике са ћ и ђ⁵. Поставља се питање – да ли све ово значи да се језик може «градити» издвајањем и хотимичним промовисањем дијалекатских црта. Иоле лингвистички писмен човјек даће негативан одговор. И то је у суштини слика онога што се са бићем језика данас дешава у Црној Гори. Дакле, ако се све ово скупа посматра (уз још много тога на што се овом приликом не можемо осврнути) видљива је општа конфузија и дезоријентација.

Дакле, језик се (чак ни стандардна варијанта језика) не може замислити без језичког планирања, нормирања, стандардизације, као производа озбиљне, научно утемељене, стручно осмишљене и адекватне језичкој ситуацији (лингвистичкој и социolingвистичкој) језичке политике. А то је дуг, мукотрпан, обиман и скуп посао који тражи ангажовање великог броја људи из различитих

⁵ Милан Шипка: *Назив језика ако уставноправна категорија*; Језик и демократизација, Сарајево 2001, стр. 134.

области и језичких стручњака прије свега за рад на *језичкој норми*.⁶ Али, све то треба, прије свега, да има смисла. Излишно је и наглашавати, посматрано у контексту свега овога, колико су процеси везани за језик у Црној Гори неозбиљни, ненаучни, нереални и риједак показатељ, у ширим размјерама (према примарним и важећим свјетским цивилизацијским параметрима), како неадекватан однос према језику и језичкој политици може да се претвори у насиље над језиком.

На другој страни, не треба заборавити, да је службени и званични језик у Црној Гори – српски, у којем, како је то закључио и Павле Ивић «замена назива 'српскохрватски језик' називом 'српски' језик није повукла никакве измене у особинама тог језика»⁷.

⁶ Рајка Биговић-Глушица: *Нека колебања у нашим правописним приручницима у односу на ијекавску норму*; Трећи лингвистички скуп «Бошковићеви дани», ЦАНУ, 1997 (Како се и из самог рада и описа овог процеса везано за говорно подручје Црне Горе види, ова језичка појава је несистемска, везано за различите лексичке јединице недоследно је реализована, што, уз многе друге разлоге, не би, само собом, било препоручљиво за уношење ове језичке појаве у стандард, јер би, између много чега осталог што овом не иде у прилог, допринијела нефункционалности, и захтијевала прописивање великог броја правила са многобројним изузецима).

⁷ Према Радовановићу (чијом елаборацијом у вези са овим ћемо се послужити с циљем да покажемо колико је језичко планирање и рад на њему озбиљан, обиман и тежак посао, а слична виђења ћемо наћи и у другим лингвистичким и социolingвистичким поставкама): «она (тј. језичка норма) по нашим традиционалним схватањима, обухвата *ортографску норму* (правила писања), *ортоепску норму* (правила изговарања), *морфолошку норму* (правила грађења речи и граматичких облика), *синтаксичко-семантичку норму* (правила образовања реченица), *лексичку норму* (правила употребе речи). Норма, дакле, захвата и све језичке нивое, укључујући ту и говорни и писани вид испољавања језика, па задире и у све области његове граматике. У том смислу, ортографска норма се остварује *нормативним правописом*, док се остале побројане норме прописују *нормативним граматицима* и *нормативним речницима* ... Није тешко закључити да би овако схваћена експлицитна, уједначена,

кодификована и институционализована језичка конвенција коју називамо језичком нормом, као резултат поступка нормирања језика на свим нивоима његовог постојања, испољавања и анализе, морала обухватити још неколико, обично занемариваних или само начелно признаваних сегмената. То су *текстуална норма* (правила образовања текста, дискурса, говорног догађаја), *стилска (жанровска) норма* (правила образовања стилски и жанровски обележених језичких формација), *прагматичка (контекстуална) норма* (правила саображавања језичких средстава нејезичким компонентама контекста) – у избору и употреби, продукцији и интеракцији саопштавања). Само на тај начин схваћена и остварена језичка норма могла би обухватити укупно језичко знање (и компетенцију кода /језичког система/, и компетенцију комуникација /употребе језика/ ... Производ поступка нормирања језика јесте *нормирани језик*. Овај функционише као *стандардни језик* колектива којем припада, што значи друштва и културе који су га нормирали или су готову норму прихватили као своју. Стандардни језик има првенствено улогу комуникацијског, али и стваралачког инструмента за говорне представнике и говорну заједницу чија је својина... Зато се дисциплина која се бави теоријским и практичним питањима везаним за проблематику језичке норме и стандардног језика зове, најчешће, *планирање језика*.»

«Поступци који се морају предузети да би се до језичке норме и стандардног језика дошло могу се сврстати у десет основних фаза, чији је хронолошки след каткад променљив, каткад такав да се поједине фазе остварују симултано, да понеке изостају и сл. Систематизација која се овде предлаже инспирисана ја решењима и **познатом дискусијом «социolingвиста»** о овој проблематици: А. Хонг, Ј.В. Неуступни, Ц. Фишмен, В. Таули, П. Гаврин, Ч. Фергасон и др.: 1) *селекција* (=одбирање), 2) *опис* (=описивање ово је, требало би посебно истаћи, и једина фаза рада на планирању језика која може бити препуштена искључиво лингвистичким посленицима и њиховим надлежностима, па и јесте, од почетка до краја, **чисто лингвистички посао** (у ма како схваћеној и испарцелисаној науци о језику). (192)), 3) *кодификација* (=прописивање), 4) *елaborација* (развијање), 5) *акцептуација* (=прихватање), 6) *имплементација* (=примењивање), 7) *експанзија* (=ширење), 8) *култивација* (=неговање), 9) *евалуација* (=вредновање), 10) *реконструкција* (преправљање) *норме*.»

«Након обављених претходних функција, језик може преузети функцију стандардног језика и добити улогу општег комуникацијског и стваралачког инструмента у друштву којем припада тек ако га

«Стога се може рећи да српски стандардни језик има своју чврсту историјску вертикалу.»⁸ Тако се рад на ревизији стандардизације и проучавању српског језика прилично континуирано наставља, а у тај посао су укључени истакнути представници најпозванијих лингвистичких (и научних, и стручних и образовних) институција: трију академија наука и умјетности са српског говорног простора (САНУ, ЦАНУ и АНУРС), затим представници свих универзитета с тог простора, Института за српски језик САНУ, Вукове задужбине, Матице српске, те познати и признати лингвисти.

3. Језик и његово име (новање). Други проблем тиче се именовања језика. Назив језика је примарно лингвистичко (терминолошко) питање, али може бити, као у нашем случају, и политички проблем, па и уставноправна категорија.⁹ Дакле, како се може видјети из бројних социolingвистичких студија, име језика, према примарним и важећим критеријумима, треба да буде у складу са:

1) Структурногенетским кодом, односно језичком суштином. У том погледу се говорно подручје Црне Горе сасвим лијепо уклапа у шири говорни и дијалекатски ареал српског језика. Ништа се на језичком плану не завршава на границама садашње Црне Горе. Црна Гора је састављена од различитих дијалеката (и говора), и ниједан од њих није «само црногорски», нити је «општецрногорски», како се тежи импровизовати у неким

ово почне употребљавати у интеракцијској, комуникацијској и стваралачкој пракси (у образовању, средствима за масовно информисање, науци, уметности, администрацији правосуђу, итд.), па му, затим, одговарајућим правним актима и званично додели статус стандардног језика... «, «‘опис’ претходи ‘пропису’», Милорад Радовановић: *Социolingвистика*, Нови Сад 1986, стр. 186-194.

8 Павле Ивић: *Језичко планирање у Србији данас*, Језик данас III /9, Нови Сад 1990, стр. 6.

9 Милан Шипка: *Предлог кодекса употребе српског стандардног језика*, Наш језик, XXXIV / 3-4, стр. 254.

квазинаучним представљањима. Говорни простор Црне Горе сачињавају два дијалекатски различита типа, архаичнији (говори зетско-сјеничког типа) и прогресивнији источно-херцеговачки тип, који захвата више од пола Црне Горе (а уз то и широке ареале југозападне Србије, широке просторе Босне и Херцеговине, Хрватске) и који је у основи но-рмативног, стандардног језика. Ова два говорна типа међусобно се разликују многим језичким цртама и повезују се са осталим говорним подручјима српског језика изван граница Црне Горе на дијалекатском плану. Нема ни једне језичке црте која би била карактеристична само за говоре Црне Горе, већ се свака простире много шире. Тако је и тзв. јекавско јотовање (типа *ћерати*, *ћевојка*) углавном и изговор *с* и *з* особина свих ијекавских говора почев од Бања Луке, Далмације, Кордуна, Баније, Лике, Босне, цијеле западне Србије, *ѕ* је присутније у косовско-ресавском дијалекту него у зетско-сјеничком. Говори Црне Горе се, дакле, сасвим лијепо и природно уклапају у шири континуум српског језика.

2) Са традиционалнокултурном идентификацијом и именовањем (језик на простору садашње Црне Горе, откад се и кад се именује, звао се искључиво, и једино, српски; у једном периоду као службени – и српскохрватски, мада у народном именовању тај назив никада није заживио).

3) Са научно-стручном експертизом (а парадигма званичне Црне Горе постају нестручни и ненаучни «подухвати»).

4) Са општедруштвеном прихватљивошћу. То подразумева да се језик зове онако како се већина неког друштвеног колектива определијели. О овоме, на извјестан начин на социolingвистичком плану, говори посљедњи попис и Црној Гори гдје се преко 64% определијелило за српски језик, а међу њима и 80 и 90% од оних који су се национално изјаснили као Црногорци. Из овога произлази да се именовање језика намеће насупрот жељи и

грађана који су носиоци тог истог националног предзнака који се потенцира као име за језик. Од оних 20-ак% који су писали да им је језик црногорски свега је око 10% оних који су се национално изјаснили као Црногорци, а остало је једна група (при)добита на разне начине. Манипулативно је тврдити да се ту ради о неком (и било гдје познатом) праву, јер право на самоодређење имена језика свијет не познаје, и да би «требало испунити вољу и жељу одређеног (поставља се питање којег, и чиме и од кога одређеног) процента грађана (или било ког, или сваког – гдје је и чиме условљена границе овакве демократије /читај анархије/)¹⁰.

5) Најчешће потенцирани «разлози» (или поводи) за именовањем (односно, преименовањем, замјеном имена или сл.) језика, који се наводе (везано за најновије одлуке), јесу да је то «превасходно политичко питање» и да «свака нација има право да свој језик зове својим именом», или се често, и погрешно, потенцирају одређена демократска начела, подведена под људска права и слободе, која су углавном исконструисана с обзиром на то како се презентирају (или чак измишљена).¹¹ Како у

¹⁰ Шипка, исто, 133.

¹¹ «Tim oštrije treba ustvrditi da se još u doba Deklaracije iz 1967. (мисли се на Декларацију о називу и положају хрватског књижевног језика из 1967. Прим. Ј.С.) radilo o jednom ad hoc izmišljenom „pravu“. Nijedna deklaracija prava UNO-a ili UNESCO-a, nijedna regionalna konvencija za zaštitu ljudskih prava ili prava manjina (KSZE-a/OSZE-a ili vijeća Evrope) ne zna za takvo pravo na samoodređenje imena jezika» (Грешел, 2004, стр. 22). «На политичком плану питање назива језика исказује се најчешће као «неотуђиво право сваког народа да свој језик назива властитим именом», како се својевремено захтијевало у Декларацији о називу и положају хрватског књижевног језика (1967). У неким случајевима се то право проширује, па се, као у Прогласу о босанском језику (1992) говори о «елементарном праву на слободно именовање свог језика». Ту се, дакле, не говори о праву на именовање језика према имену народа него о «с л о б о д н о м именовању свог језика» (А у Црној Гори – своди се на жељу и

вези са овим налазимо код М. Шипке (стр. 121-123) «треба рећи да се овакви захтјеви постављају углавном на нашим просторима, и то као аргумент у прилог дисолуцији заједничког српскохрватског стандардног језика и формирање посебних националних језичких стандарда (хрватског, српског и бошњачког). Другдје у свијету у сличним се ситуацијама, када више нација имају један стандардни језик (као што су енглески, њемачки, шпански и др.), о имену и статусу језика не расправља... Ти су односи такви да се не може узимати као општеважеће правило да сваки народ (односно нација) мора имати свој посебан (стандардни) језик и да тај језик мора обавезно називати својим именом, или именом који изабере. То је наш спецификум: он је израз националнополитичких односа и развоја стандардног језика на нашим просторима... У расправама о тим питањима, међутим, не могу се потезати аргументи који не одговарају научној истини.»

Енглески је, нпр., данас једини званични језик, или један од званичних језика, у неких 45 држава и великом броју нација; – шта би се десило када би се ту примијенило ово наше «златно правило» и енглеском језику свака држава или нација «дале» свој

лично и/или хаотично право). «Кад је у питању језик, превагу треба да имају лингвистички аргументи и политички консензус. Ту је нормалан поредак ствари: лингвистика, политика, па тек онда право. Никако обрнутим редом (...) ...назив језика је и уставноправна категорија актуелан у нашим социолингвистичким и политичким околностима. Уставноправно регулисање назива језика није никакво правило у свјетским релацијама, јер се у већини случајева службена употреба неког језика утврђује **под већ устаљеним и неспорним именом**, а има и устава који службену употребу уопште и не регулишу. Стога тај проблем треба посматрати у нашим специфичним друштвенополитичким и социолингвистичким околностима и у том контексту тражити најповољнија рјешења», Шипка, исто, стр. 135.

државни и национални предзнак?! Или када би га у САД свако могао да зове својим националним именом!

4. Према свему изложеном, можемо закључити да дјеловање у вези са језиком у Црној Гори нема ослонаца ни у, како је називају, најмекшој лингвистичкој граничној дисциплини (социолингвистици) нити у најлабавијој језичкој политици (са најмање ослонаца у језичком), ни у (здравом) политици; представљају председан у (социо)лингвистичкој и језичкополитичкој дјелатности, немају ни толико упоришта колико су имале у сусједним нам земљама (бившег) српскохрватског језичког подручја. Ни социолингвистика (на коју се неки криво позивају) није, и не би смјела да буде, под влашћу политике. Социолингвистика, у свим одређењима и према дефиницији, има лингвистичку, а не политичку компоненту. Реално би било очекивати да се питања језика, ради добра и Црне Горе, и језика и језичке политике, врате и поставе у научне, језичкополитичке, друштвене и уставноправне оквире.

За ми и млади Урмисос јави

На селу, завијен у зрак
 Ктисо даве од мртвијаша
 Да слушах само нос и сраду
 И нубам гроб родителна.

Мноо даве од мртвијаша славе
 Од градак веве и карана
 Да заборавам на мртв урмисос
 И на својим гробовима.

Ктисо даве од свјет мртв је било
 У мом тивоту бож вубави —
 Монода кроз створити и бунило
 За ми и млади Урмисос јави.
 22. сеп. 1998

За „Радости Језика Српског“
 Врн Ранко Јововић

Скица за портрет:

*Да сам јавни љужилац
и онда бих своју биографију,
све што сам живио да бих преживио
поклонио бих пријатељима.
Само прецизне преводе и
оригиналне сјенке
признавао бих за своје.*

Рођен у Лијевој Ријечи 1947.

Објавио збирке поезије:

Робија иза стакла, Прапечат, Кварење омладине, Немам другог избора, Одбрана и последњи дани римовања, Краљ и његов философ, Биљези и Ево ме, књигу сатиричне прозе **Приче у зрну,** роман **Систем за наводњавање** и књигу поезије за дјецу **Буквара.**

Признања:

Награде **Удружења књижевника Црне Горе** за најбољу књигу, 1982, „Ристо Ратковић“, 1994, **Удружења црногорских писаца за дјецу,** 1995 и „Јежа“ „Вито Србљановић“ за најбољу сатиричну причу, 1996.

Ових дана Лакушић је изабран за предсједника Удружења књижевника Црне Горе.

Илија ЛАКУШИЋ

Простор за "портрет pjesника", који сте ми понудили, искористићу тако што ћу представити дио поезије из мог најновијег рукописа "Тако је писано прије глагола писати", који је у штампи и ових дана би требало да се појави. Надам се, да ће овај избор бити нека врста поетског узорка који би могао представити моју поетику.

Срдачно Вас поздрављам и желим успјех у раду.

Тако је писано прије глагола писати

Хоћу да измијеним климу

1.
Хоћу да измијеним климу
тако да више не мислим
на вријеме.
Када то ријешим и
коначно напишем пјесму
нећу се више гријати
на чврста горива.

Приче као:
дува вјетар, пада киша
и уопште - ријечи као што су:
напољу и споља,
неће ме занимати.
Коначно,
живјећу са собом и у себи.

Када то ријешим
и преведем на своје име,
ја ћу бити себи завичај
и писаћу родољубиве пјесме.
Када ми буде тешко,
(како у срећи може бити)
позваћу ријечи тако
да се ријеч *ишешко*
сама повуче.

Када напишем пјесму
и измијеним климу,
дисаћу на чисте самогласнике,
а интерпункција ће бити
оно што опслужује
и чека да се ритам смилује.
Мени тад душа ће мировати
и страха неће бити
од јесењих одрона
и камених косина.

Хоћу да измијеним климу
и напишем пјесму
тако да ја, пријатељу,
могу да одем, а она да ти маше.

2.
*Ш*етао сам кроз велике рукописе
и осјетио срећне тренутке
на разним језицима.
Но срећа не пребива задуго
у ткиву аутора па је тешко пронаћи
фусноте и разлоге вјечног пјевања.

Ах, одољети не могу јужноме вјетру
те морам пјевати о ниским побудама
и угађати
нервном систему.
Трудим се, и замке разапињем,
да измијеним климу

у овим предјелима...
јер:
у пољу високог ваздушног притиска
немогуће је дисати опуштено, кажем,
док између мене и мене
отварају се озонске рупе
кроз које пропада тастатура и над њом
плачу руке остављене на пола пута.

Хоћу да измијеним климу
јер нема наде да се сретну ријечи
које, из истих разлога заблуђене,
падају на два удаљена папира.
Шта да ти причам, љубави,
када окренута на другу страну
већ љубиш ријечи
разблажене у меду!

Тако је писано

”*Т*ако је писано.”
...сјећам се прве реченице и
прве тачке на крају закуцане.

Па, пошто бијаше писано,
још тада у страху рекох:
зашто сам ја овамо долазио?!
и нерођен сам се могао предати
и писаноме прикључити.
”Тако је писано”...
...није то била никаква реченица
већ први зид у који су
удариле све моје реченице!
Ево и данас: дотрајао, стар и хром,
ништа не радим до прилажем
писано писаноме и мјерим
измјерен метар.

Седми дан Бог није одмарао,
седми дан је рекао:
”Тако је писано”
и друге реченице у Потоп одгурнуо.
А ништа није било готово,
ништа спремно:
недовршени градови и необрађени вртови,
папири празни и неповратно писани.

Па ко сам ја, питам се,
да Богу иза леђа
преправљам шта је писано,
да дописујем ријечи и
Творцу стављам на терет
непостојеће реченице!?

Треба ми преводацац

Не могу да се споразумијем
са спољњим свијетом,
треба ми преводацац
за оно шта посматрам.

Вода отиче и, што би рекао Грк,
не могу два пута исти утисак описати.
И унутрашњи свијет који ми је
Фројд затекао у тоталном сексу,
у хаосу што чучи по тамним забитима,
неописив је на службеном језику.
Треба ми преводацац,
портпарол чудесних осјећања,
треба ми пратилац који ће биљежити
овај боравак над понорима.
Треба ми мајстор за саопштења,
неко прецизан, писац без алтернативе.
Преводацац страха ми треба, онај који се
опробао у описима сурових пејзажа.

Само онај коме је смрт
главна тема у љубавним пјесмама
може бити довољно опрезан
према заносним ријечима и
само онај који лењиром, шестаром
и оком слијепог миша мјери,
тај може отшкринути
врата за разговоре
и добре преводе страних појава
тај ће ми остварити.

Па пошто тражим,
кажем:
ко зна нешто о томе, нека се јави!
и уопште:
ко нешто зна, нека се јави!

Радо бих направио уговор
између мене и мене,
тако би естетика добила на тежини.
Да сам јавни тужилац
поништио бих своју биографију,
све што сам живио да бих преживио
поклонио бих пријатељима.
Само прецизне преводе и
оригиналне сјенке
признавао бих за своје.

Ах...
нико није као сат описао секунде.
Док кажем: један,
неописиво - већ буде један
и тако буде данима.
Али ја... ја нијесам довољно сат
да ухватим такав тренутак...
...и такав тренутак буде годинама.

Рјечник

Нека рјечник не уображава
да су моје намјере
у њему ухапшене,
да ће он довијек одобравати,
да ће ми испоручивати
ријечи о мени
и за мене.

Љубавним пјесмама
рјечник нека је
трезор скупих залиха
и златних података,
а мени...
мени требају чврста горива,
топлота и радост читалаца.

Нека се рјечник узноси
као надут магацин,
као кредитна банка
мојих пјесама,
елем, не могу више
трампити своје намјере
за шаку ситних глагола
и олињалих придјева.

И без њега,
наћи ћу начина
да располутим мијех
еда се драги читалац
напије вина
и схвати
шта хоћу да му кажем.

Пријава, Критички приказ

Ја сам у тоталном спору
са језиком, писмом и поезијом.
Хоћу да кажем како нијесам
задовољан својим писаним услугама,
како су ћирилица и латиница,
у пратњи службеног језика,
долазиле и биљежиле
да плачем, да тугујем;
да се смијем,
радујем,
дишем
и подригујем.
Нијесам задовољан
хвалом својих сочињенија,
тобожњим лирическијем узнесењима.

Хоћу на вријеме да пријавим:
ја сам преварен човјек!

Мени требају адвокати,
треба ми цијела адвокатска комора,
институт за језик и психијатрију
јер овдје не пише ништа од
оног што видјех слијеп
и издиктирах нијем.

Не, остварио нијесам,
у сарадњи са собом, дјела
органског поријекла и производе
високе емотивне прераде.
Нијесам клонирао пјесму
нити научно доказао
трагове високог електрицитета.

Хоћу на вријеме да пријавим:
ја сам преварен човјек!

Нијесам дошао да садим лале,
хвала на дочеку и лијепим ријечима.
Нијесам задовољан договорима,
елитним часовима поезије.
Нећу заспати у љубавном заносу,
и нећу уопште заспати,
узалуд њежно ми прилазиш,
у сузама се облизујеш.
Ма не,
мени требају савршени алати,
ултразвук који ће открити
гдје цури мој напор да се
сретнем са собом, треба ми
скенер и потказивач, треба ми
дежурна служба у рјечнику, служба
која ће пресретати доконе и
бесмислене ријечи, ријечи
које се у поезији измотавају.

Хоћу на вријеме да пријавим:
ја сам преварен човјек!

Штампарија, Ватра и преговори

У тако Петар Петровић,
творац књиге и реченице,
претопи слова у куршуме,
у ситне таблете и
моћне антибиотике,
љекове против терора
и других болештина.
Нека немам штампарију,
нећу ни писати ни говорити
док не оздравим,
док се туђина не ослободим...

...лудо је мудровати,
лудо паметан бити,
са туђом шаком у перчину,
говораше Петар Петровић
стијешњен са свих страна.

И даде налог ватри:
нека се слова претопе,
нека се припреме за другу причу
- за друге разговоре.

Милина бијаше гледати
како господа преговарачи
из славне штампарије,
из претопљених слова
склопише вреле реченице.
Милина бијаше гледати

како топлим рафалима,
пуним витешког разумијевања,
дочекаше непријатеља.
Ах, то је сјај и слава
незадрживих читалаца са
љутим словима у цијевима
који, бираним сугласницима
и прецизним нишанима,
зауставише силу и
објаснише слободу.
Њежне самогласнике,
нарочито непостојано А,
сачуваше за преговоре,
за задњи метак уз кафу.

Многи су борци, храбри штампари,
тих година страдали од интерпункције.
Ах, само ријетки знали су
како се рукује акцентима.
У великим биткама,
у витешким пословним подухватима,

у Црној Гори - у брдотеци,
многима је краткосилазни
просвирао кроз тјеме.

Ах, данас славни је гроб
већ подивљали грм
- грм на коме расту
изданци младе ћирилице.

Хранљиве реченице

1.

Ко би мене одвео до јужних обала,
сјеверних брегова, источних и
западних шума, да ми није мене?
Само ја сам у стању да, за своје потребе,
ишчитам томове карамазова и
узораних ледина.

Нико мени као ја не принесе
узбудљиве пејзаже и нико
као моје очи не објасни ми
вечерњи залазак сунца
за брда која последије заласка
не постоје.

И тако,
док гледам у тамни понор,
окићен ситним тренуцима,
склапам очи и питам:
Боже, чиме се храниш
те тако милионима година
биваш у најбољим годинама?!

Када, последије жетве,
убрзаног дисања и молитве,
принесем ногу до ноге,
руку до руке и
уздах за уздахом привучем,
тад помислим како ја тако мало

пребивам у свом друштву и
негдје далеко за свога живота живим.

Ах, нико мене као ја
неће драгани привести мојој
и нико мени за мене
пољубити је неће!
Боже,
како сам добар себи ја
који за своје потребе
видим, чујем, уживам и довлачим
висеће вртове и небо
осуто најбољим описима.
Тада, у трци и паници, док учим
и складам слова,
молим да ми Господ Учитель

издиктира хранљиве реченице
не бих ли и ја имао своје
хиљаде добрих година.

2.

Јесте, прија ми,
умишљам да се гојим, јер овдје
на обали чекам издашне реченице.
Не журим,
прошле су ријечи и ријечи којима
нијесам назвао ни добар дан.

Ах... баш љетујем као никад,
мирујем, не скидам паучину.
Нијесу обични конобари
но слуге које плаћам у немаштини
- те брзоноге сјенке које ми
принесе грчке митове и старо грожђе
које не престаје да зри.
Доћи ће, можда, на сплаву
спрегнутом јаким глаголима
издашан говор, сунце над папирима.

Јесте, уживам у природи
и пољским радовима!
Не жалим своје коње,
запрегу и петне жиле,
ако затреба да се договоримо
око моћних плодова и
присвојних придјева
који казују чије је шта.

Јер ко ће ако не себи ја,
при пуној свјетлости и
добрим условима за читање,
из славних бачава, пуних
хранљивих реченица, насути
рукописе старих мајстора!

Страх и трепет су повјетарци

Тдје ми је кожа,
па гдје је моја кожа! -
вриштим по божјим таванима;
јер крв и месо,
и живце преогољене
вучем кроз невидљиво шипражје.

Како су ужасни,
како су страх и трепет
овдањи повјетарци!
Чујем:
памук и перје мени пријете.
Прије него изгрије,
Сунце ми поручује -
прво што ће му бити,
мене ће обасјати.
”Вриштаћеш од свјетлости!”
- ето шта каже.

На врховима прстију бјежим,
скривам се,
изјављујем љубав
и склапам пријатељства,
склањам се у туђе коже.

Уз лампу и без лампе,
с папиром и без папира,
као ја нешто пишем,
а не пишем него крварим
и своје рукописе
носим на анализу.

З а р е з и

Рекао сам, као сви што прво кажу себи у браду, потом наглас, идем на годину-двјије, или на дуже, не предуго, разумије се, не за цијели живот. Јер, у земљи се све промијенило.

Елем, имао сам красно радно мјесто, под палмом, *Phenix canariensis*, рајско радно мјесто, није фраза, јер ми се office налазио у некадашњем парку хотела »Бока«. Медитерански сâд није какавгод, побогу, није га Бог изворно посадио, премда га је предвидио као могућност, него су га поморци, сјеменом или садницом, расцвјетали кроз генерације. Отуд је Херцег-Нови надалеко у земљи био познат као град ботанички врт, као Град мимоза и олеандера, као Град палми и камелија. Парк некадашњег хотела »Бока« био је, боме, оплемењен свим реченим врстама. И још неким, егзотичним, типа *Feioa selowiana*, *Ziziphus vulgaris*, *Gingko biloba* и њима сличним. Дакле, у таквом сам мирису ја пословао у Туристичком друштву. Писао сам текстове за све херцегновске туристичке проспекте. Рецимо: *Увала Бавижела налази се свега 3 наутичке миље далеко од градске луке. Лагунасти плићак, прозирне, азурноплаве боје пружиће вам угођај за памћење. Топло море и велики број сунчаних дана, овамо током цијеле године привлачи велики број заљубљеника у дивљу љепоту једне од посљедњих дјевичанских увала.*

Не, нисам истјеран из раја о коме овлаш приповиједам зато што сам лагао, зато што увала Бавижела заправо не постоји, него зато што сам у одређеном тренутку послао у 3.14, како се то лијепо каже, неке локалне посланике, пошто, неуки какви су били, не само да *непостојање* увале Бавижеле нису узимали у обзир него су били у стању да се у парламенту препиру три љетна дана до подне у вези с тим пише ли се или се не пише Херцег-

Нови с цртицом! Неопозиво сам тада спознао да се посланици, у нас, могу свађати данима и око зареза, па сам се упитао: колико се онда времена они могу препирати око приче о бољем сјутра, у цјелини?!

И ето ме у Америци, да скратим. Случајно сам извучен, као зец из шешира, лутријом. Запослио сам се на *Douglass Circleu*, на самој ивици њујоршке градске шуме, тј. Централ Парка, гледано из Харлема. Као фризер. И фризер је бити боље него молер, причао сам прве ноћи мојој једнократној тамнопутој љубезници Џејн, на углу *Eighth авеније* и *Cathedral Parkwaya*, оне ноћи кад још нисам знао куда да се дјенем.

Газда Исус, прецизније Џизс, како се тај харлемски црнац звао, увидио је, учинило ми се, већ првог дана на новом послу гдје веома добро баратам зарезима. Но, како? Разумије се да није разумијевао ни ријеч српског, а и како би кад је вијек провео између *Luter King Jr. булевара* и *Central Park North* улице, с једне, и *Петте авеније* и *Frederick Douglas* булевара - с друге, пак, стране. Не, није он сâм имао те моћи, него му је на моје способности указала жена, Магдалена, црнкиња, такође из Харлема, али родом из *Easta*, из *Lexington авеније* бр. 1028. Док сам шкљоцао маказама, чула је, пошто је својевремено радила у *The New York Public Library*, неке њој до тада непознате версификаторске паузе, сличне зарезима у егзотичној пјесми. Ха, мислио сам, како и не би, кад је по сриједи био, док сам јој чинио шишке, неправилни александринац, Шантићев мрмљиви дванаестерац, из пјесме *Бока*, који се не осјећа кад се напише, али испјеван, он и те како револуционарно звучи, *in the first place: Наша мила Боко, невјесто Јадрана! Е, жена није знала за финално значење риме Кад орлови наши високо заброде / ... И да с тобом славим*

дан златне слободе!, али је чула маказасте паузе, и опазила, приде, гдје јој фризура одише посад необичном версификацијом: иза сваке 12-те кикице, подшишан, стајао је једва видљиви, шик размак. Јединствен у цијелој црначкој анархистичкој републици – Харлему!

How lovely! – цвркулала је Магдалена Исусу и огледала се, црна, са све српским фризерским резима у глави. Lovely, indeed – потврђивао је и Исус. Зарадио сам тога дана 10 долара, екстра. Толико сам, мислио сам касније, могао да зарадим и у Земљи да сам одржао који приватни час из српске модерне. Бацао сам, с клупе, каменчиће у оближње Harlem Meer језеро и говорио себи на српском енглеском: Yes, how po... Да како да не, спрдао сам се себи: никад extra money не бих успио да зарадим на досјетки. Ово је обећана земља, мислио сам док је око мене падао мрак и док су пацови све упорније цијукали. Никад не бих у Земљи успио да ни од чега направим и паре и име у локалу. Код нас нико не би могао да успије у средини из које је потекао. Морао је прво да успије у свијету, што је кретенски. О, рачунао сам, ако мој црни Исус и моја Магдалена, ако дакле проговоре за New York Times, ever! тада се могу и надати повратку! Бићу цар у Земљи. Бићу неко!

Пошалице су ме одржале, резези, или ти осјећај за језик. Fuck, сви овдје псују, па сам почео и ја: без заједанције, да ми није било одличног познавања српског, увенуо бих. Пресахле би ми идеје. На крају, причам с временске дистанце, нити бих успио у Харлему, овдје на Douglas Circleu, нити би сад задњи модни врисак био оличен у моди преплитања харлемских рап-кикица: све десет по десет. Али, како? Еее. То је била и остала моја тајна из Central Park North граничног кварта! Њујорчанке су се утркивале која ће имати све десет по десет увезаних кикица. Па су се појавили фалсификатори, прочуло се, са оближњег Frawley Circlea. Наравно, било је за очекивати, али ти никоговићи нису знали за цезуру, за древну паузу између 4. и 6. слога у

народној пјесми, за формулу *Вино пије*, зарез, пауза, *Краљевићу Марко*, нису знали за тајну оком невидљивог раздјељка између сваке 4. кикице по реду! Зато сам се ја и убијао од посла. И од пара. И од Исусове наклоности. Могао сам, истина, већ имати и властити локал, али, кад је Исус са мном, ко је из Харлема смио контра мене?

Јесам ли хтио да Бокелјима и осталим Србима пословично посвађаним подарим тајну свјетског успјеха? Ох, па ја сам вапио за тим! Зато сам, први пут послјије 10 година купио ЈАТ-ову карту. Богме, ЈАТ-ову, да потпомогнем домаћу привреду! Спреман сам био полетјети, са све маказама, at once!

Онда ме мој Исус, газда, зауставио. Не директно. Показао ми је једне наше новине. »Отпуштен Вук«. Прочитао сам како је у Херцег-Новом отпуштен из тамошње Гимназије професор Вуко Велаш. Јер је хтио да предаје на српском. Сторнирао сам авионску карту, одмах, у недоумици шта да чиним. Нисам одлетио у Земљу.

Вратио сам се у салон и рекао, на тарзанском енглеском, газди: Исусе, јеси ли примијетио на углу Fifth авеније и St. Brancha ону стару жену, ону с натписом *КРАЈ ЈЕ БЛИЗУ?* Јеси? Ок, хајде да код Џоа купимо машину за гравирање власи. И да на коси од сада исписујемо библијске версете. Из Откровења. Из ове ћемо Библије то. Из Вукове. Има да намлатимо паре. Народ данас ништа не разумије.

Ђорђо СЛАДОЈЕ

Двоструки бадњак

Је ли то на вука хајка по катуну
 Ил из шупље букве истерују куну
 Или ипак бива што бити не може -
 Пред истим олтаром два бадњака ложе
 (из обести пизме или из очаја)
 Откуд онај други из чијег је гаја
 Те се рве с ватром и стење при тлима
 И не пушта увис ништа осим дима
 Тиња дебло греха и смола јереси
 Тек варница ретка пљуцне у небеси
 Нуткају га вином и приносе сламу
 Док од мутног сјаја мркне се у храму
 Нека им је просто то што шуму штете
 али зашто Божје расплакују дете

Благоје БАКОВИЋ

Молитва Светом Георгију

Молимо Ти се Георгије Свети
 Нек Твоја сила на земљу слети

Савез је са злом у браћи склопљен
 Но, ако можеш, правде копљем

Никад са коња који не сјаши
 Уби зло у браћи, браћу промаши

Сачувај браћу а њине оргије
 Сажежи Свети Георгије

И нека од твога копља сјаја
 Осване двадест првог маја

И нека радосно шуми топола
 Што се један не дели на пола

Нек нико свој пут и своју веру
 Нико ме не да за вечеру

И мене сажежи огњем врелим
 Ако зло чиним што ово велим

У Бијелом Пољу, Лета Господњег, 04. 05. 2006.

Свитање у граду М

Наслонивши главу на сопствене груди, Иван баци поглед пун презира на папир који је празан стајао на столу. Већ трећи дан покушава да напише писмо које би било и прича, можда исповијест, али је тај комадић бјелине остао празан, добивши сив изглед у првој вечерњој тами.

Шест година је прошло откако је напустио земљу. Написао је жени: “Одлазим, остављам све“ – и отпловио преко океана. То „све“ – подразумијевало је: њу, атеље и слике, град у којем се родио, прошлост и, како је говорио, бесмисао свега времена и свијета у којем је живио. Чинило му се да ће са оне стране океана, плавог и бескрајног, наћи мјесто за почетак, почетак стварања слободе. Даљина ће избрисати живот у лажима. Као да га је вукла рука, коју је виђао у сновима и која му је показивала далеке хоризонте. Чак би понекад и дању, док би сликао, чуо ријечи: „То ти је слобода; ти си роб свега што имаш“. И, зачудо – повјеровао је тим ријечима и пошао за чудним путоказом, препун горчине према свему што је остављао.

Онда је дошао тај живот без ичега његовог; чинило му се – слободан. Вријеме је односило године, а остављало траг безнађа. Непознати људи, нешто туђе, и он туђ – свима, то је било окружење његовог бића.

. Док је тумарао по изнајмљеној собици обавијеној маглom и кишом, која је непрестано падала скоро цијели мјесец, одједном му се јавила жеља да жени напише писмо.

Нови свијет, какав је мислио да ће наћи са друге стране океана, претварао се у слику искидане савјести. Мржња која је до прије шест мјесеци била усмјерена према свему што је било његово, окренула се према њему самоме. Више је сада мрзио себе, него оно што је до јуче презирао: завичај, жену, слике, прошлост коју је градио несвјесно. Труд који је улагао да заборави на све, чак и на сопствени језик, претварао у напор да се сјети макар нечега што би му омогућило да напише бар ријеч.

Дани су пролазили. Сваки је доносио још већи бол, али је папир и даље био, чинило се, бескрајна празнина, иста као и она која га је дијелила између два времена и два свијета. Нешто необјашњиво га је опсједало, све више му сужавајући ионако сужен простор живота. Гушио се од нездравог ваздуха, а из груди му се отимао узвик бола који нико није могао чути. Сопствени језик му се избрисао, а туђи није могао бити његов. Мисли су му биле збркане, неповезане. Мрак који су носиле бивао је све гушћи, претварао се у наговјештај смрти. Чуо је гласове који су га чинили туђим, и себи и другима, других и није било, осим негдје у далекој подсвијести.

Без иједне, макар и најмање везе са слободним одлучивањем, заробљено мишљење је дошло до ропске идеје: уништити себе, а самим тим и све прије и послје, а што је најважније – сада. Мржња је испунила ту мрачну мисао, убрзала безнадежност и њену реализацију.

У огледалу пред којим је стајао са пиштољем окренутим у груди, само је оружје било стварно. Није познао себе. Мрачна сјенка која се једина у том тренутку покренула, смијала се дубоким одјеком и раскеженим устима. Камена хладноћа – нарасла у грудима: р а з б и т и о в о с а д а...

Одјекнуо је пуцањ. Плануло је у мрачној соби. Разбио се прозор...

Врисак жене на вратима помијешао се са још присутним лудим смијехом.

Притрчала је и подигла му главу са пода.

„Тражила сам те, љубави моја, тражила... грцала је док му је своју бијелу мараму стављала на окрвављене груди.

Његове се очи отворише, у њима засја тек придошли зрачак сунца, који уђе кроз разлупано окно. Први пут, послје шест година, подивљале усне изговорише: „Волим те“...

Женине сузе су се сливале низ сивило његовог лица, које је сада, ипак, одсликано у њеној љепоти, добијало неки свој израз.

Негдје далеко зачу се звоно. Прво тихо, а онда јаче. Јутарњи вјетар откотрља низ сточић лист хартије на којем је нешто нејасно писало. Жена се прекрсти, њено лице заблиста свитањем.

Сликару што није осјетио сласти привилегија

(Боћу Вујовићу)

Сликару врли,
Теби, што је чистота боје најважнија ствар,
Што потезом киста
Кухињу у спремиште свога свијета правиш,
Твоје илузије све су у боје стопљене
Твоје плаветне палете.
Да си фовиста разумјела бих боље твоју
искреност,
Честитост и поштење.
Али, ти кажеш својим дјелом,
Чистотом своје отворене душе
Да ништа није црно ни бијело,
И да и у најбјељем има црног
Као што и у најтамнијем, по људском оку,
Трунка свијетлости живи.
И кад си горког пелима чај пио
И кад ти опорост уснице стеже
Ти опет прашташ,
Све за умјетност,
И зарад младих и њихове среће.

Прометеј

*(Професору Вуку Велашу
и борби за српски језик)*

Не жали се, Прометеј, што је на Земљу сишао
Да слијепима поново запали ватру
И огрије срца обрасла у незнању

Он је опширан, колико и историја и
књижевност,
Зар би Прометеј кретао у ватру
Да не зна како жари
Зар би кретао да отима ватру
а да не зна колико су кивни они што су му орла
послали
да му трга цигерицу,
зар би кретао Прометеј
а да не би пркоса, а да не зна колико су жестоки,
колико су гњевни на тај његов инат.

Мали је смртник људски сагријешио
Отео је језик од својих богова
А богови му људски одмјерише
Да скапа, канда у сиротињи и сам,

А он, не да није сам, но ватру сажеже,
Распламса жар, развигори дим,
И од стјене и орла ругалицу справи.

П а т њ а

Мазга, упрегнута у двоколице, лењо је корачала. Неколико копљаника су је повицима подстицали. На сасушеном сену, везаних руку за странице двоколице, лежао је човек. Више је личио на велики комад крвавог меса, него на људско биће!

Глава и чело били су му обливени крвљу. Лежао је потпуно наг. По грудима и ногама имао је неколико отворених рана. Како се приколица приближавала језеру, тако се сакупљало све више људи.

Коњаници су их сурово гонили, али без успеха.

Из светине се проби један старац са корпом у руци. Испред њега се испречи коњаник са кацигом и упери копље у старчеве груди. Почеше повици, али и да долећу каменице.

Старешина нареди да се заустави двоколица и да пусте старца. Он, храмљујући, некако се ухвати за странице, погледа рањеника, и поче да нариче:

-Владико мој, узданице наша, о, зар сам проклетник морао да те видим овако јадног и сатрвеног. Готи, Морана, вам просула црева, Бесомар вам крв попио! О, јадан ја...

Из корпе извади тикву и поче да сипа воду по лицу и грудима унесрећеног.

Примети да миче устима. Поче да му спира ране. Рањеник полако отвори једно око. Друго је било покривено усиреном крвљу. Дрхтавим рукама старац му сасу у уста остатак воде.

Више као уздах, допре глас човека:

-Хвала ти, оче Мирославе.....

Стражари одгурнуше старца, те паде и тако остаде у прабини. Граја се увећа, али и повици стражара. Запрега крену.

Бож је прво угледао небо. Било је чисто и прозирно. Мало је покренуо главу, али болови у врату су надјачали његову вољу. Двоколица се клатила под њим. Следеће што је угледао

био је дрвени крст са разапетим човеком. Чуо је звиждук бичева и тупе ударце копља. Ево и другог крста, са човеком без главе. Следећи мученик давао је знаке живота. Мицао је уснама као да пева. И тако редом крст за крстом, мученик за мучеником. Испод неких су већ пламтеле ломаче.

По дугој плавој коси препознаде војводу Вука. Срце му се стеже од бола. Хтео је да помери ноге, али оне се нису мицале. Једно крупно тело, са опушеном главом подсећало га је на стас његовог најстаријег сина Ратибора. Није издржао. Сузе му замаглише видик. Поче да кркља, да се отима и пушта гласове бола, очаја и безнадежности.

Приколица стаде. Бож поново отвори очи и угледа празан крст. До ушију му допреше гласови плача и запомагања, коњи су њиштали, пси лајали, звек оружја се увећавао.

-Баћушка, Владико наш!... допре му до ушију.

Двојица му одвезаше руке и подигоше га. Тек тада виде да се налази испод узвишења, на самој обали Бојанског језера. Крстовима се није видео крај. У даљини су се подизали облици дима, горело је Градиште Лабуда. Те исте руке га прислонише уз храстово дебло крста. Друга двојица га подигоше и испод пазуха му провукоше конопац, те га чврсто свезаше за крст. То поновише и са ногама. Онда дохватише руке, разапеше их и кроз дланове укуцаше гвоздене клинове.

Божу, тек сада лакну. Није осећао ни бол, ни ране, само је испред себе видео предео њему толико знан: брежуљак где је често боравио испред сребрне површине језера, густу храстову шуму у којој је начинио своје светилиште.

Нарицање није престајало. Коњаници су газили људе и секли их мачевима. Напокон, огласи се рог. Све се утиша, чак и лавез паса. На травнатом брегу појавише се два коњаника, два витеза под кацигама и тешким оклопом.

Једног је покривао плави, а другог пурпурни плашт. Толико је Владика Бож успео да види, а онда му се замути поглед.

Онај под црвеним плаштом подиже маску и обрати се разапетом Владици:

-Аланотеодорисе, долијао си! Јесам ли био у праву када сам рекао да си се издавао за антског Бога, за славинског Христа? Тако ми Арија, сада ћеш се узети право у пакао.

Бож препознаде глас Гаине. Скупи снагу па узврати:

-Псето ромејско, нек да Бог да се испуни моја жеља: браћа ти главу одрубила!

Подиже маску и витез под плавим плаштом. Окрене се на обе стране и узврати:

-Дошао ти је крај, Рекс Антес. Када се усмрдиш, псима ћу те бацити тако ми Мајке Нертус и оца Одина.

Бож препознаде глас Винитрија. Скупи последњи делић снаге и викну:

-Перун те стрелом у главу погодио, копиле готско!

Погођен овом клетвом, Винитрије одбаци кацигу, сјаха и крену према Богу.

-Скидајте га, Один је жедан, хоћу да му се крви напијем!, бесно је сиктао.

Бож, смогну и последњи делић снаге и повика:

-Пјехна, огласи се, тако ти твог лесанског Бога Триглава, огласи се!

Из шуме запева једна ватрена стрела, запева најлепшу вилинску песму. Људима испунише уши и душу звуци гусала, домбри и двојница.

Ватрена стрела начини висок лук и као струк босиљка закити прса јунака.

-Хвала ти, Пјехна,... - глава му климну, а лице плану.

Момир ВОЈВОДИЋ

На пустоме Андрићевом венцу

На пустоме Андрићевом венцу.
Приђох, тихан, писцу усамљенцу,
И макох му, тишем од камена,
Лист увелак са левог рамена.
А он, бронзан, тихано ме пита:
„Ко ли моје књиге данас чита?“
И додаде, уз пирутак ветра:
„Одавно ми нема Џацић Петра?!“

Додирнух му, сенком, мантил летњи
И рекох му у језивој шетњи:
„Ваше књиге прва су лектира
У Србији, и поред затира
Од Запада свега што је српско,
У Србима сад је стање трпско.
Ваше књиге спаљују у Босни
И бацају бисте Дрини, косни...“

Зар Вам све то није рекла сена
Џацићева, исцурелих зена?
Босном дрма белај до белаја,
Теже него у доба Калаја.“

А „знакове поред пута“ гута
Моја пажња, морна од залута“.
Причу ми се да од мојих речи
Бронзан писац поред мене јечи.

Андрићев венац, 14. октобра 2005. г.

Марија ЛАЛАТОВИЋ

Липе у Никшићу

Замирисале липе у Никшићу, у невакат, окаснило дрво племенито овог љета Господњег, опире се новом поретку, ћути побрканост и несклад.

Волим мирис липа у Никшићу, навиру сјећања, смјењују се слике једног љепшег времена, дјетињство, рана младост, студентске године, Београд, Шумадија у цвату... Хоће ли браћа разумјети, хоће ли опростити? Јесмо ли могли више дати, јесмо ли довољно жељели? Пријатељ рече, није могло више, снажније, искреније, него што је.

Гледам лица суграђана, тумачим, ослушкујем, очекујем. Јесу ли пробуђени у „независној“ Црној Гори, - која је независна једино од свог народа - , срећнији, здравији, јесу ли им бриге мање, трпезе пуније?

Нижу се дани у Гори Црној, желим да их зауставим, да вратим вријеме, не вјерујем, не пристајем.

Сањам три боје, плаво, бијело, црвено, сањам цркву, људе непознате, чујем им гласове, много их је, бојим се...

Мајска ноћ, три боје, људи драги, насмијани, пјесма, радујем се. Помрачи се небо, тробојка у пламену, око мене људи из сна, дотичу ме мржњом, вичу, пријете, кличу Црној Гори на туђем језику. Вријеђају ми мајку, помињу врбе, хоће да вјешају у земљи Његошевог језика и аманета. Ухватих поглед дјечака, очи му црвене, на устима пјена, пожељех да загрлим дијете, да му помогнем. Рука пријатеља враћа ме назад, одлазим, не вјерујем, не пристајем.

Још једна мајска ноћ, поново људи из сна, све је црвено, они славе, збуњена сам, под том бојом се ратовало и гинуло, никад славило, и та боја је моја, отимају, не дају... Не мрзим боју. Сви вјекови, сва страдања, жал за отаџбином, за распетим Косовом, стадоше у једну ноћ, кошмар, не вјерујем, не пристајем. Осјетих руку пријатеља, пођох за њим, путем којим иду праведници.

Освануо Видовдан, чујем звона, Грачаница сва у сјају, стежем срце, отрже се суза, тешка, претешка. Милује ме глас Господа, живјеће мој народ. Улазим у цркву, три боје, драги људи, насмијани, радујем се.

Волим мирис липа у Никшићу.

Благоје НИШАВИЋ

Пред храмом

Драгиши

Увјерен да јесмо тек да бисмо били, Живио је с Богом у својим пјесмама. У Царство Небеско док смо га пратили, Бог му прими душу и ево је с нама.

То његове, живе, мраморне јасике, Над одром његовим, шуме у вјекове. Устаје ли ово - да чује пјеснике Који му, уснулом, казују стихове?

Пред Светом Тројицом, у чијој је порти Траје опијело: небо му отвара. Звоно, пратећи га, из сунца удара.

Кад молебан стаде, бор му један, горди, Никао из смрти, приђе гробу ближе: Стих га, смрти мртва, ка Свевићу диже.

Секуле ШАРИЋ

Намера

У постељи дрвета постоје мрави који изазивају болест црвоточине.

Љубавници бујних тела се опкорачују и замећу дуги живот.

Није то ризик који поводом тога постаје невиђено задовољство.

Зато се никада не љутим и своју душу простирем, огољујем, тако прочишћујем, заиста.

Химна лепоти

Била да с неба силазиш или из провалије
о, Лепото! твој поглед, божански и паклени,
злочин и добротинство у једном маху лије,
и зато си понајпре на вино налик мени.

У оку твојем гори освет и смирај дана;
као олујно вече ти мирисна зрачиш;
балсамом пољубаца и амфором усана
обесхрабриш хероја, дечака ојуначиш.

Прилазиш ли са звезда ил` из понора црна?
Очаран Усуд твоје сукње ко псето прати;
наслепо сејеш среће или несреће зрна,
свим владаш, а не мораш никоме рачун дати.

По мртвима корачаш, а не мислиш о њима,
Ужас најмање није од свих твојих драгуља;
Убиство, међу твојим најдражим украсима,
по твој трбуху гордом заљубљено се љуља.

Свећо, ка теби лети лептир и сав опијен кличе:
„Блажен тај пламен!“ док гори безнадежно.
Љубавник задихани над драганом надвијен
ко самртник је који гроб свој милује нежно.

На небу ил` у паклу, шта мари где се роди,
Лепото исполинска, безазлена и грозна!
Ако ме твоје око и осмех кроз двор води
Бескраја који волим а никад га не познах?

Шта мари ко те посла, весниче или варко,
Бог или Ђаво, ако - ти пуна мирисања,
ритма и сјаја, вило и једина владарко! -
смањујеш гнусност света и бреме битисања!

Играчка за сиромаша

Хоћу да пружим представу о једној невиној
разоноди. Толико је мало некажњених забава!

Кад ујутро изађете са одређеном намером
да лутате широким путевима, напуните џепове
малим играчкама од једног гроша - као што су
пајац од лепенке који се покреће обичним концем,
ковачи који туку по наковању, јахач на коњу
чији је реп звиждаљка – па их покрај крчми, под
дрвећем, поклањајте непознатој и сиромашној
деци коју ћете сретати. Видећете како им се
очи неизмерно шире. Испрва се неће усудити
да прихвате; сумњаће у своју срећу. Затим ће
њихове руке живо зграбити дар, и они ће побећи
као мачке које ће подаље од вас појести комадић
што сте им га дали, јер су научиле да не верују
људима.

На једном друму, иза решетака пространог
врта у чијем дну се беласао неки лепои замак
обасјан сунцем, стајало је лепо и крепко дете,
одевано у ону сеоску ношњу сву пуну гиздавости.

Раскош, небрижност и уобичајени презир
богатства чине ову децу тако лепом, да би се
помислило како су умешена од сасвим другачијег
теста но деца средњег слоја и сиротиње.

Покрај њега лежала је у трави нека дивна
играчка, свежа као и њен власник, лакована,
позлаћена, одевена у пурпурну хаљину и
покривена перима и стакалцима. Али дете се није
бавило својом омиљеном играчком, но ево шта је
посматрало:

С друге стране решетке, на путу, међу чичком
и копривом, налазило се друго дете, прљаво,
кржљаво, мусаво, једно париско дериште у коме
би непристрасно око открило лепоту кад би га,
као што око познаваоца открива идеалну слику
под коларским лаком, очистило од одвратне
наслаге беде.

Кроз те симболичне решетке што раздвајају
два света, велики друм и замак, сиромашно дете
показивало је богатом детету своју сопствену
играчку, коју је ово жудно загледало као неки
редак и непознат предмет. Елем, та играчка,
коју је мали прљавко држао, мућкао и тресао у
решеткастој кутији, бејаше живи пацов! Родитељи
су, без сумње под принудом штедње, извукли
играчку из самога живота.

А два детета су се смешила једно другоме
братски, откривајући зубе *једнаке* белине.

Превео Борислав Радовић

Четири лудила

Лудило је својствено људској природи и ту се не може ништа.

Постоје и програми лудила: они остављају «транспарентне» трагове (*не пада снијег да помори свијет него да све покаже свој траг ...*) и са њима се **ипак** нешто може. Нимфе лудила раскошно разђикају кад се то попне на Везиров мост:

-одатле лако новачи кадрове (*зановачени могу све, посебног су кова; новаци и новакиње надгорњавају старе јарце; зато у сваком крневалу новаци и новакиње имају добру прођу; попеу, попеу, вози мишко*);

-то поткожи се, пресили и отмасти, производи катастрофе у мозгу и пракси;

-друштво све грбавије и губавије, све удаљеније од уравнотеженог и успјешног свијета. Изможденост, измозганост; расцијепљена глава, поткресана крила; супербија оштрих канџи и кљунова, тмаста тмуша тотњумаштва... *ibijovština*.

А) Три лудила: језуитизам (1) идеолошки инструментализам (2) и слијепи, силабични, облапорни субјективизам (3) (неочовјечено јааааа као мјера свих ствари), именовало је **европско знање**, а четврто, интегрално и најпрогресивније, лудило свих лудила (4), означила је **родна баштина**: «*везирски недокотизам који се кочи као небарен папак и копечи као несој у младости док не распечи родни живот*» (в. «**Вилина Гора**», библ. «**Луча**», књ. 33, с. 46/7, **епистема** бр. 8, Граф. завод, Тг, 1971, или, у блажој варијанти, «*није свака туздрина (без обзира на остале ознаке) за везира*»).

Некад мица, некад пипиревка, данас пипиревка *ibijovštine*.

Увијек, кад презру **родну лучу**, нимфама лудила мјесечарски отварају се широки путеви бешчашћа: обављају луде послове; обећавају **једно**, остварују друго; мрцине **родни живот**; раде попут лажова и лупежа, вјештица и вампира, из епистема свијета о нечистим силама; рожине туђости (препуне помрава) љубе као свијећу очовјечења; грдне последице само у **присном свијету**, у **гнијезду** присног живота и културе.

Тек кад се **очистимо** – родни лист, лучу, образ и радиност – смоле лудила, *ibijovštine* – ослободићемо се у **ентелехији** човјечности и соларног очовјечења; она радиће за нас, њена **носталгија** смо ми и будући.

Б) Регулативни обрасци *rubera* лудила:

1) «Луца глава на четверо, ал не пуца петокрака», **јаук** Дурмитора, ледена зима 41/42, –

– лозинка из пакла крвожедне тронизације стеклишкomesарства над **присним** животом и **здравим** разумом. Догађај се ширио на све стране... пунио пасја гробља, ине јаме, ждријела и громаче... преко Грахова и Орјена стигао и до «*разумне Боке*»...; тачно годину дана касније, на главном тргу **градића Н. прозоморно** одјекнуо... али и **разумљиво**, у колу наопаком;

брложио злочине и расцијепе: унутрашње, према другима и обратно...;

присни свијет постајао «*ловиште, по коме бијесни пси кољу...* Треба много црне боје да би се овај рат описао... Треба рећи истину, пуну истину... рећи све што треба» (**М. Лалић**, непочитани пјесник пакла, давне 1952, док уобличава **епистеме** из екстремних догађаја Лелејске Горе, а **И. Андрић** Проклету авлију).

До данас, паклени догађај добио стришо чвегер (несташно дијете) «*лијева скретања*».

Данас, црни фантом *ibijovštine*, у «*миру усправне, достојанствене, проевропске... итд.*», толијерантно суди како **више** од двије петине (**итд**) најприснијег свијета «*не вриједе ни фишека*». Односно: вриједе ниҳилизам, дијаболични обрасци расцијепа и крмељави мозак...

Требаће много црне боје и за опис данашњих фантома. Ликовно их означио Дадо (хидроцефална главатост, мртве очи, празна душа, рахитични удови... хипертрофиране трбушине...).

Дурмитор је зајаукао оне давне зиме; у међувремену, **јаук** трафикован (*ревидиран, редизајниран*) у *ibijovštину*; **Бока** крварила, јаукала шутећи, проговара данас, **заједничку муку**, у тмастој смоли *ibijovštine*.

2) «Ништа није тако свето да се не би мијењало», Е. К. Бевц, «*велики мислилац и хуманиста*», Конгрес СКЈ, Љубљана, 1956:

светост очовјечења у ждријелу негације;

пијавица ниҳилизма (црна рупа наших судбина) за исисавање **вредносног** реда очовјечења, у јаруге за «*техничку размјену материје*»;

ради и данас, и те како ради.

Данашње бевутине Бевцовог обрасца превазишле и Орвелове велике прасце (све идеје **јавно** изречене са Везировог моста): «*Изградићемо новог човјека за два петогодишња плана.... научна истраживања у Црној Гори су на нули... плате **просвјетних** радника су*

превисоке... отпуштаћемо **професоре**, искључивати **ученике**, застрашивати **родитеље**... куповати **душе** за 30 гроша... **јесту** златним кашикама за мање од пола године... **биће језика** у Црној Гори и кад не буде Срба у Црној Гори... **градићемо златне мостове** према Србији... **то су само техничка питања**...»

Техничка питања:

а) судбина Јевреја у нацизму и Срба у НДХ;

б) стварање «**старе нације**» (1946.) у поноћној размјени материје;

в) Његошев **аманет и аура** Светог Петра Цетињског, на вазда **осунчаном** врхунцу, под *rubera* кмерима (догађај и црног фантома портретисао П. Лубарда);

г) **српски језик** у **великом праску** **нихилизма**, током **реформе**, под **стручним патронатом** још једног, петог, *кацин*-бевца. Догађај **великог праска** описују: **миленијски документи**, од Солунске браће до данас; истакнимо документе Цетињског Збора, Морачког Сабора и Бокешке Статуте; лингвистичка **плејада** управо Црне Горе; Устав и закони Црне Горе; регулативни документи свијета који важи и арбитража – УНИЦЕФ, УНЕСКО, Комисија за културу СЕ, Декларација о правима **дјетета** и – «**Распеће српског језика**», часопис **отпуштених професора** из **Никшића**.

Описују га и: **три чисте** Црногорског Збора, **Цетиње**; просвјетни документи Црне Горе, **Цетиње** и просвјетни годишњаци Зетске бановине, **Цетиње**.

Гдје? Када? Како? Зашто? су се **изгубили**, у међувремену, ти **документи** и то **знање**?

Која их је пијавица усисала у јаруге ништавила те је била потребна *кацин* реформа?

Администратори Зетске бановине, са **Цетиња**, посједовали су **знање** које се изгубило током **најпрогресивнијег** те су фантоми **усправне и достојанствене** увозили реформаторе и *patrona reforme*. Још једно питање: да ли је икоме, у *роевропској*, позната биобиблиографија *patrona reforme*?

Зашто нам се све то дешава? Ти губици? Ти заборави? То плутање Летом, ријеком заборави? Тај самопрезир? Тај стид, срамота и гријех? – Само зато што је номинално памћење недостојно *rubera* памети или *ibijevskog* црвеног вјетра у мозгу.

д) силовање **Боке**, упркос **сунчаних** таутологија (1500), у заљеву кајкавских светаца и под пријетећом песницом *kralja Ibiya*. Догађај описују: лист «**Дубровник**», публициста В. Костић и карикатуриста Б. Вујовић; карактерну представу *ibijovštine* одиграо **Зетски дом**, Цетиње, јато **љепотица** и један велики глумац. – Итд... **Расуђуј**, соколе! Не буди врана **нихилизма**! Не плутај ријеком заборави!

Све су то **паклени учинци** *прогреса* у коме ништа није свето да се не би мијењало.

Ријечју, образац (2), великог бевутине Бевца, може да овјери баш сваки злочин и гријех. По обрасцу (2), **исто**: градити школе и концлогоре; **много мање**: Свечи, Генији и Витезови, од *kralja Ibiya*; **грозоморно мање**: соларно очовјечење од смоле ништавила; **прогресивније** силовање и трафикинг од **просвећеног рада**. – На удару обрасца (2) искључиво нулте и јединичне вриједности **номиналног - присног** нам очовјечења. – Послове из обрасца (2) продужила *кацина реформа*. Од 4 к-бевца најбољи је био онај први, тврде поуздана свједочанства оних који дуго памте... а у математици и естетици нема преваре, има **ироније**.

3) «**Кад су у питању циљеви** нашег социјалистичког самоуправног друштва, наше **судије** не треба да се држе **закона** као *пијан плота*», Ј.Б. Тито, Бриони, 1961:

а) **укинуо расуђивање**, ампутирао **стручну** свијест и **моралну** одговорност (савјест);

б) **здрузгао** витештво чојства, бесе и берићета, **препарирао** га у акузатив за техничку размјену материје; **замјаукали** мачји закони... **замрачио** соларне инстинкте свих, без обзира на остале ознаке.

в) **деградирао законе и правосуђе**, **тронизирао** техничко суђење човјечности и очовјечењу;

г) **устоличило** лажне курђеле, курајбере и шћепане, сви заједно, без обзира за остале ознаке: *kralj Ibi*;

д) стварне **циљеве** искусили смо у посљедицама... данашње судије отворено суде за *ibijovštину*... **расуђивање** мртво...

Баш те (1961.) године, **Десанка**, Бокелка (код Војводе Никше, разума и душе, математике и естетике, **соларних** инстиката, интуиције, имагинације) из Бранковине, молила је **милост**: за **себарску** ријеку живота; за **регуле** које је уважавао и средњи вијек наше номиналности; за **излазак** из пећине, испод затвореног неба, у **соларну** слободу; молила за три чисте, за кућу очовјечења... Ваљда је, **себри**, вријеме, земан, стађун, аршин, лакат, метар, ора и вакат... за **словесно ослобађање** од образаца четири лудила, од стеклишкомесарске *ibijovštine*.

4) «**Идеологија мора бити темељ, кров и оквир** свих **догађања** у **економији, култури и просвјети**... Сваки народ **има право** да свој **језик** назове својим **именом**», В. Бакарић, Згб, 1967. г. Тако је **свиљени комуниста**, лингвиста **нихилизма** и трафикинга, отворено обзнанио:

а) своје **чисто** стеклишкомесарско и франко-фуртимашко лице;

б) **интегрални код** **најпрогресивнијег** лудила у историји човјечанства;

в) **кључ** којим је читава **инфраструктура** **очовјечења** заточена у пећину испод затвореног

неба, затопљена смолом ништавила;

г) технику инверзије: ништавило, логос очовјечења; бевутине крмељавог мозга, прва мислећа бића; стеклишкomesари, франкофуртимаша и лажни цареви, курђели и курајбери свијета; тице вране, сиви соколови и

д) механику суноврата присног свијета, на *миједно гумно* нихилизма; домаћи извођачи још се нијесу уморили, не одустају од *rubera* игре у смоли нихилизма. («Ако бевутине крену по добру, могу и да одустану, крену ли по злу, тешко», епистема из главе народа.)

☞ У назбиљ разговорима, смислиоци образаца баш и нијесу важни. Важни су обрасци, њихови кодови и учинци. Ништа лакше него означити кривца и опрати руке: крневал је крив, крневали иду даље... Ови разговори не баве се биографијама смислилаца, већ крневалским обрасцима и скврн учинцима, биобиблиографијом наше заједничке муке. Онога ћакулонског и кундурашког, жутог идиотизма, много је, одвише; тај жути сплин трује мозак; та чума, стварно, гоји мрачне култове смислилаца... и култ краља Ибија, цара таме и ништавила...

Расуђујмо о програмима, обрасцима и учинцима.

Будимо потенције човјечности, у себи и своме раду.

Ако ти не иде, а не иде нам, знак је да си *избркљачио, издрљачио, иззотирао, издудукљачио, узостичио* – добре знакове у себи и на своме путу... весело, весело, вози, мишко...

Дубоки наклон и ћутање, пред јауком људи, из обрасца (1). И пред сваким јауком. Дубоки презир према *инструменталном трафикингу* јаука и муке.

☞ Нипошто не тврдимо да у курикулуму комунизма није било другачијих идеја и људи (напори, жртве, идеализам младости – слава им и вјечнаја памјат – планова инфраструктуре и еманципације, од почетака до Корчуланске школе), од овога (1-4), али овај (1-4), стеклишкomesарски и кумровачка школа, побјеђивали су (мрачне су то побједе, брлози унезвереног сумрака *најпрогресивнијег* и брлог *ibijovštine*), онима другачијим (без обзира на остале ознаке) се често, напречац и по ноћи (као и знаку, јединичној вриједности 1500 година, Српски језик и књижевност, са учioniца у Н. гимназији, једна поноћ, фебруар 2002. г.), догађало нешто друго, остатак мрцинио, падао у јаруге, чабре и качине нечега друго – (уз деценијски бевут или *поноћни плач у Тиволију*) – друштво, просвећене регуле и номиналност јаловили и губали... данас смо гдје јесмо... има ли поштеђених?

Данас смо гдје јесмо, под стеклишкomesарским фантомом, *ibijovštinom*, која дедукује најгрдније

вирусе (1-4) болести, наставља да дроби инфраструктуру човјечности и очовјечења, да тули вредносне индукције јастатства и словесности, математике и естетике; дудукљачи и кљаста родни живот и његове соларне могућности, метастазира болест свог поријекла.

☞ Људи су људи. Програми су машине. Слијепе машине.

«Монументи и громаде, највећи синови..., *обер горостаси, бевци и качини прогреса, чабри, шербе и корита, бацакани, новаци и куцини из јаруга за техничку размјену материје*» и стеклишкomesарски програми, без пуноће еманципаторског логоса су:

а) трикови инструменталне сколастике,

б) мамци и варалице сколастике расула,

в) пубови из лажних шпилова,

г) замке за потоње разумијевање,

д) пијетлови лажови, лажни курђели, курајбери и шћепани, идеолози и постмодернисти, сви заједно – произвођачи магле у разуму и смоле у практи... гарагани краља Ибија...

Сви они, баш сви, исисавају живот и културу, човјечност и очовјечење и хране девету јаругу. Док они јесу, људи, друштво и култура, човјечност и очовјечење, математика и естетика, углавном нијесу и нема нама благословеног рада, нема нама три чисте.

☞ Шта може, до здраве радиности, премостити болесну расцијепљеност овога друштва? Разбистрити небо, душу и мозак? И умирити слијепу супербију изможденог народа, раздробљене главе, поткресаних крила? И разблажити густу смолу ништавила која га дави?

Не могу евре милостиње, презира и самопрезира, јасан доказ (доларски, из деценија комесарске сапунице) постоји... крневалским увозом те инфлаторне робе, у вријеме *најпрогресивнијег*, производили смо мождану крмељавост и радну малокрвност; гојили установе јамометићког конзумизма, пијетлове лажове и кацин реформаторе; кредитирали успјехе богатог, «*либералног*» свијета.

Не може банана из свијета, за банану се снаоде и мајмуни, експериментом је доказано...

Ни гука скорупа из све изможденијег завичаја.

Ни куповина душа за 30 гроша, цијена пада, *што погани, од људи чините*...

Не може ни сама економија, а здрава битно је важна, предикат инфраструктуре очовјечења.

Ни стеклиш-ко-месарска идеологија, доказани произвођач злочина и скврна.

Ни теорије, сколастика расула, а наука, знање и словесно искуство битно су важни.

Не мере ни медијско марцање сумпорне ирационалности, ни франкенштајн планови

Боћо Вујовић

«изградње новог чојка за два петогодишња плана», ни политике, овакве какве јесу, оне брложе једна другу а све заједно тмастог јајош-ибјја који располаже силом...

Не може. Не море. Не мере... – бре оштија море болан...

Шта онда може?

Може, мере и море **вредносни ред** просвјећеног свијета и **чисти знаци** номиналног писма дугог трајања и памћења.

У тој **индукцији** (наклон Тесли), јединој индукцији очовјечења:

путокази **рада**, морекази **слободе** и небокази **вриједности**;

искра **разума**, суза **љубави** и соларност **живота** раде узајамно – **литургично** – и стварају здрав производ.

Треба се у ту индукцију:

- **ако не желимо** у недоглед мјесечарити, у свијету, кацини која се конзумистички развија и немилосрдна је према свијету тотњумаша; према свијету хидроцефалних асанавагана веселака; према свијету ибјјовштине;

- **ако желимо** испливати из смоле лудила; из болести и гријеха; из расцјепљености од самих себе, свијета и разума;

- **ако желимо**, по Разуму, са Свијетом људи и са Собом у њему, у тешкој утакмици – радионици – колијевци која је пред нама, утакмици у којој се **живи** – живи ради добија траје дура девера и радионици у којој се стичу здрава искуства и душевне потребе – **неимарски сензибилитет дакле** –

- **возити скромну** (сигурно скромну, увијек скромну, без уступака **скромност**, скромност стишава ћуди, уравнотежује натуралистичке бесове, суспреже ине охолости; скромност **једини** је христолики, хуманистички и словесни регулатор човјечности и очовјечења),

- и радну **културолошку машину (X)** са **важним дјеловима (1)** сопствене душе; ритма и такта; језика, главе и руку; живота, баштине и текуће производње.

☞ Границе језика су и границе свијета. Ко ствара појмовнике тај именује ствари и појаве и осваја свијест и свијет. Туђи појмовници, кацине без дна, апетити јамометићки.

Онај ко мјесечари за туђим појмовницима, срља у туђе мреже и револтине, обавља туђе послове, мрцини своје; упада чак и у туђе «тусућљетне снове»; губа вредносне чињенице **номиналног** живота и радности; беути у смоли самопрезира и сплину срамоте и гријеха.

Други (заинтересовани) презиром га осваја...

Трећи (арбитражни, заинтересован такође), не уважава га, такође презире. Како да уважи онога ко свој живот, душу, језик и рад, **номинатив** дакле, трафикује у акузатив инструментала другости и туђости? Који (до бесмисла) дроб и бркљачи све своје деклинације и синтаксу? Ко самога себе силажира и пакује као лошу робу за јефтине пазаре?

Мислити и радити у туђим појмовницима: саморефлексивна за друге; механика лутке; радни подбачај, животни и културни самопобачај...

Кад су регулативни појмови мутни, замуте се и **ритмови живота**; мрциниш се, губаш и губиш из свијета људи и културе; падаш у стање: изван себе, мимо свијета, испод разума и својих људских могућности; успијевају само послови унезверивања и супербије... међусобно глођање и гребанье...

Тули се **луча** у јаругама «лажљивог језика и неправеднијех књига».

Јах, шта ћеш...

Ипак, може море мере нешто... Бре оштија море болан... **може**.

(Из „Назбиљ разговора“)

Један су сојуз роду: вера, језик.

Они појас нама свим'.

Они су нама расзејаним свуда

Спасенија шлем и штит.

(Лукијан Мушицки, Глас народољубца)

Очување идентитета

Шта је идентитет? Како га одређујемо? Којим методама се служимо у његовом одређењу? Како га штитимо? Да ли индивидуалност ствара идентитет? Да ли је то, у складу са српским културним обрасцем, ипак личност а не индивидуалност? Каква је веза личног идентитета и националног? Шта је српски национални идентитет? Који су његови темељи? Да ли је српски народ на почетку 21. века ово јасно утврдио и да ли је пронашао одговоре на ова питања?

Ако и јесте, ти одговори данас нису општеприхваћени. Нажалост, не постоји консензус националних интелектуалаца по овим, за опстанак српског народа, најважнијим питањима. И сада, када се Србија по ко зна који пут налази на судбоносној прекретници, велики број српских интелектуалаца себи дозвољава да не чује друга мишљења, или ако их чује, само размишља како да (не)интелектуално надговори, како да на свој „утук на утук“, не саговорнику који има другачије мишљење, већ свом љутом противнику.

Српски хришћански идентитет

Од Кирило-методијевске мисије, а посебно од мисионарске делатности Светога Саве и српске средњовековне државе на челу са Немањићима, српски народ је изграђивао свој нови, хришћански национални идентитет. И он га није изграђивао било где и на било чему. Изграђивао га је у центру европске и светске цивилизације, на претежно неоткривеним културним вредностима где је, рецимо, Винчанска цивилизација само назнака вредности овога тла и људи који су на њему живели и живе. И као што је грчки пагански партенон прерастао у хришћански евангелион, тако и српски прехришћански период свакако

неће реметити и нарушавати постојећи српски хришћански идентитет.

Ово није ни прилика ни место да показујемо колико има сличности између, рецимо, античке и српске народне књижевности, и то много више неголи што званична књижевна историја може да објасни. Хришћански мотиви којих у нашој народној књижевности има на сваком кораку, показују како се један културни модел обогађује, преобликује и како се ствара нешто ново и самосвојствено.

Утемељен у новоада-мовској, Христовој, новозаветној науци, српски народ је врло брзо изградио свој нови културни образац. Узимајући све вредне тековине од народа који су живели око нас, Срби су створили аутентичну хришћанску културу. Плодотворност те и такве културе је очигледна: и у државно-црквенономоканонском уређењу, и у писаној и усмено преношеној речи, и у архитектури, скулптури и грађевинарству, и у сликарству, дакле, и у етици и у естетици. По много чему смо предњачили испред свих; а предњачили смо зато што смо знали ко смо, зато што смо имали изграђена мерила вредности, знали смо шта хоћемо и зашто и колико вредимо.

То што данас не знамо скоро ништа од тога, није толико последица вишевековног

робовања под Турцима и државног дисконтинуитета, колико наша интелектуална неспособност која почиње од краја 18. века и траје, ево, до дана данашњег, да схватимо и прихватимо наше миленијумски дуге вредности не као тешко историјско бреме и мртво предање које нам не дозвољава да ухватимо корак са овим временом, дакле, не као мртву и у одређеном, у овом случају средњовековном, историјском контексту смештену традицију, већ као Живо Предање које ће нам више неголи било шта друго помоћи да наши будући кораци буду сигурни и чврсти, да будемо с обема ногама на земљи, а не да лебдимо у утопистичким теоријама које су нас, судећи по другој половини 20. века, заиста много коштале.

Да бисмо имали свест о Живом Предању, морамо имати Живу Веру. Без Живе Vere, са централним извором у Светој Литургији, када побеђујемо и време и простор, ми не можемо полагати право на поседовање Живог Предања. Ако није обогаћено Живом Вером, наше историјско предање, векови и векови српске културе и традиције, заиста постају баласт који нам некад више а некад мање смета, постају баласт који још нисмо скинули с леђа и ставили га у музеј, јер нам, тобоже, више не треба, јер имамо нову културу, новог човека, нов идентитет и нов (отпорашки)

у процесу глобализације

национализам. Чупајући из културолошке матрице сваки елемент православног идентитета, српски комунисти су провели наш народ у другој половини 20. века кроз све облике патолошког богоборства, разбијајући сваки облику хришћанским вредностима потврђеног националног идентитета.

европске културе од Живог Предања Једне Свете, Саборне и Апостолске Цркве с почетка другог миленијума по Христовом рођењу. Патолошка опседнутост Великог Инквизитора западне цивилизације своје корене има у свести да српски народ на овој раскрсници, или боље рећи распећу путева, пилипендски

филму Матрикс, поставља човека у положај жабе у води која се лагано загрева и из које, чак и кад прокључа, жаба неће искочити. Временом, логосност људи бива скувана а људи и читави народи спржени и заливени кока-колом.

Напоменимо и то да је медиа-милитаристичка матрица направљена да би прикрила

Утемељен у новоадамовској, Христовој, новозаветној науци, српски народ је врло брзо изградио свој нови културни образац. Узимајући све вредне тековине од народа који су живели око нас, Срби су створили аутентичну хришћанску културу. Плодотворност те и такве културе је очигледна: и у државно-црквеном номоканонском уређењу, и у писаној и усмено преношеној речи, и у архитектури, скулптури и грађевинарству, и у сликарству, дакле, и у етици и у естетици. По много чему смо предњачили испред свих; а предњачили смо зато што смо знали ко смо, зато што смо имали изграђена мерила вредности, знали смо шта хоћемо и зашто и колико вредимо.

У тренутку када још увек није свестан последица по национални идентитет комунистичке диктатуре, у времену када није обновио и у свест вратио аутентичне националне вредности које могу, поновимо то још једном, плодотворно постојати само кроз Живо Предање, српски народ, ошамућен (не)културним нокаутом, данас је суочен са технолошком медиа-милитаристичком глобализацијом, с једне, и хашком денацификаторском политиком, с друге стране. Отуда је садашњи положај српског народа много гори неголи икада у нашој крстоносној историји.

Технолошка глобализација

Прва, технолошко медиа-милитаристичка глобализација је нормална хиљадугодишња последица одвајања западно-

чува свој најдрагоценији бисер - Православље. И зато ми немамо права да мислимо да ће се они тако олако примирити и престати да нас нападају. Ми смо, још увек, чувар онога чега су се они одрекли пре хиљаду година. Уништење тога је њихов коначни циљ и намера.

Роптање смртно рањене звери, која је ваљда коначно схватила да је довела себе у безизлазни кавез, у времену технолошке револуције изазване наглим развојем компјутерског инжењеринга, на скоро генијалан начин покрива се медијским симулакрумом. И док рањена звер у свом магновењу и суженој свести коси све пред собом, њен вешто скројени виртуелни симулакрум побеђује људску свест о Истини и стварном постојању, и себе поставља и намеће као једино исправну реалност живљења. Та медијска матрица, заиста добро приказана у

главни циљ целокупне акције, а то је тоталитаристичко освајање природних и енергетских ресурса планете. Главна девиза која се пропагира јесте најразвијенији културни модел и мисија коју њихови властодршци доносе и за коју, како кажу, имају цивилизацијску обавезу да пренесу и другим народима. Наравно, у историји људске цивилизације ово није ништа ново. Исту причу о потреби просвећивања „варвара“ имали су сви тоталитаристички покрети у свету, почев од Антике, преко Рима, Наполеона, до Хитлера и комуниста.

Ту медијску матрицу не треба схватити као опасности које нам прете. Ситуација је много гора. Она је била опасност с краја 20. века. Сада се ради о противнику који је исукао свој мач и кренуо да убија. Доказ за то вам је бомбардовање Србије које је било брижљиво

медијски испланирано да га нисмо никако могли заобићи. Креатори НАТО Матрикса почаствовали су своје жабе, опростите, суграђане са ипак непредвиђено дугачким ратним *realitu show*-ом, тим тако популарним новим ТВ програмом који на огољен начин и уз забаву, разбија најбитнији део људске природе - интимност. Серијал „Велики брат“ који нам долази само показује да смо од кажњеника који није хтео да се укалупи, постали жабе које ускачу у лонац са водом. Струјни прекидач се налази у њиховим рукама.

Разноразни светски и међународни трибунали представљају само део те медиа-милитаристичке матрице. Њихов задатак је да народу, који је кроз своју крстосну историју изградио тешком муком стечену личну карту, разбије национални идентитет и из њега проистекао понос и саборност. Ми грешимо када кажемо да је бар сада, после свега што се догодило у последње време у Хагу и око Хага, ваљда свима у Србији јасно шта је Хашки трибунал, да о Правди и о истеривању Истине у Хашком трибуналу не може бити ни речи. Ми грешимо зато што нисмо у довољној мери свесни снаге медиа-милитаристичке матрице, тог новог оружја које се налази у њиховим рукама и утицаја који он има на људску свест. И као што лукави непоменик неће на људе ударити директно, већ посредно, улагујући му се, заваравујући га и обмањујући га разним шареним лажима, тако и медијска матрица оличена у културолошком обрасцу Запада, оставља не само на српски народ, него и на друге аутентичне нације несклоне поробљавању, несагледиве последице.

Одбрамбени механизам

Како, онда, сачувати национални идентитет? Да ли имамо одбрамбени механизам?! Ако ништа више, можемо ли да извршимо једну малу неприметну диверзију и да исечемо жицу на

електричној пећи, а да се уједно правимо да уживамо у све топлијој води?

Како да се боримо против тоталитаристичке медиа-милитаристичке матрице? Свештенички одговор на ово питање би био постом и молитвом, лингвистички одговор би био чувањем језика, економски - штедњом и паметним улагањем, правни - поштовањем закона и људи, медицински - чувањем здравља и рађањем. И сваки овај одговор је тачан и добар, али он мора да буде свеобухватан. То је онај део где се наш лични идентитет налази на својеврсном историјском испиту. Сваки Србин утемељен у вери и знању представља тешко освојиви бастион. А докле постоје такви Срби, постојаће и Србија.

Прикривена окупација у којој седанас налази Србија, прикривена а самим тим и много гора од отворене окупације, диктира и наше одбрамбене механизме на свим нивоима, почев од државног апарата, страначког организовања, деловања културних установа, невладиних организација националне оријентације до, на крају, нашег породичног и личног ангажмана.

На првом месту, више него икада, потребна нам је саборна свест. Саборна свест која се стиче у Цркви, и из ње проистекли црквено-народни сабори који су најстарији облици друштвеног организовања и договарања српског народа, морају да врате плодотворну културу дијалога у српском народу. Постојање културе дијалога је окосница нашег свеукупног постојања.

На другом месту је ванинституционално организовање. У глобалистичком жрвњу све више се губи национални и државни суверенитет, самим тим и државне институције имају све мању улогу и могућност деловања, нарочито ако се узме у обзир прикривена окупације Србије, где скоро у сваком, ако не и у сваком министарству седи „инострани

саветник“ који вам диктира шта треба да радите.

Постојање тзв. трећег, или невладиног сектора, пружа и православним Србима могућност деловања. Никако не треба дозволити да примат над тим трећим сектором препустимо сорошевским организацијама. Њихово примарно деловање мора, пре свега и изнад свега, бити на културолошком пољу. Најзначајнија битка за очување једног народа води се на пољу културе. Културолошке битке које добијате или губите условљавају кроз неколико деценија и државне и националне победе и поразе.

Ако, не дај Боже, хашка денацификаторска политика буде довела до тога да се, као што је то случај у Републици Српској, забрани страначко-политичко организовање одређеним људима или странкама, у Србији мора постојати на стотине културолошких посленика који ће чувати, неговати и преносити српску православно-националну идеју.

Безрезервно жртвовање свих национално освешћених Срба, без обзира да ли су они страначке или нестраначке личности, треба да води крилатица „за националну саборност у различитости професија“. Та струковна невладина удружења морају да обезбеде за постојање самодовољне ресурсе. Довољно је, рецимо, да постоји ограничени интернет форум па да се умрежи и повеже на стотине проверених Срба експерата одређених области (лингвистички тим, економски тим, правни тим, медицински тим...) из читавог света који ће на одређеном интернет порталу да постављају и објављују своје радове. Ово говорим и напомињем имајући у виду могућност гашења и гушења свих штампаних националних медија, али и употребу најјефтинијег и тешко контролисаног интернета. Садашњи тоталитаристи могу да зауставе и униште сервер само у границама моћи њиховог

Миомир Бели КОВАЧЕВИЋ

интервенционизма, али не могу да забране рад, рецимо, ниједног руског провајдера на чијем серверу ћемо ми поставити наш српски интернет портал. Они могу да униште један струковни тим, али се врло брзо прави нови тим који наставља тамо где је претходни стао. А пошто смо, како је то претходно споменуто, направили за функционисање самодовољне организације, онда могуће уништење једне неће зауставити рад других организација.

Културни образац

Говоримо да треба омладину одвојити од материјалистичко-потрошачког западног културног обрасца. Наравно да се слажемо са том идејом, али треба бити потпуно свестан да је она осуђена на неуспех ако јој не понудимо алтернативу. Алтернатива је српска хришћанска култура, али никако анахроно презентована и анахроно схваћена.

Старо вино у мехове нове! Треба пронаћи савремене форме за садржај који се не мења. У времену када су зидани и сликани, манастири Студеница и Сопоћани били су, у формалном смислу, не модерни, већ и претече нових израза Искона. Они су, уједно, и показатељ - а то најбоље говори њихова архитектура, скулптура и живопис - да православни Срби нису никада били ксенофобичан народ.

За крај, не треба прихватити причу да је српски народ по природи неорганизован. Једна од најважнијих особина првог српског просветитеља и светитеља Светога Саве био је смисао за организацију. Ако смо заиста његова деца, следимо пример Светога Саве: следимо његову не круту већ чврсту веру, следимо његову организациону плодотворност, следимо његову пожртвованост за српски народ али и потпуну отвореност према целој свету и спремност да оно што је добро прихватимо а оно што је лоше одбацимо.

Неубједљиви разлози и убједљива сила

Након завршетка Хладног рата, слома комунизма и распада СССР-а, Американци су одлучније ријешили да дисциплинују свијет по својим назорима. У свјетској политици једино они постављају питања и одговарају на „амерички начин“

Свијет је данас „у трауматском“ стању, паралисан слугањством и обавезама према Вашингтону. У ери глобализма, под сјенком САД-а, губи се идентитет и политичка постојаност. Блажени Августин је забиљежио дијалог између Александра Македонског и заробљеног гусара који сликовито објашњава данашњи Нови свјетски поредак: „Зашто ти ранишеш људе по морима?“, упитао је велики освајач. „Зашто ви тираните читав свијет“, одговорио је одважни гусар.

Прије деведесет година, почетком априла 1917, амерички предсједник Вудро Вилсон објавио је рат Њемачкој. Републиканац Џорџ Норис био је једини посланик који се успротивио ангажовању САД-а у Европи. Америка, објаснио је Норис, не улази у европски рат због демократских разлога, већ због богатих зарада и отплата дугова европским банкама. Први свјетски рат је недвосмислено показао да су два најбитнија стуба европске постојаности озбиљно нарушена. Хришћанство је уздрмано, а монархизам сатрт. Надјачале су антицивизацијске, политички сумњиве снаге без хришћанског и моралног интегритета.

Европа је изгубила и Други свјетски рат разапета у политичко-војном троуглу. У сукобу фашизма комунизма и парламентаризма

привидно је изгубио фашизам, а највише Европа. САД су након рата стекле огромну економску – политичку и војну предност над свима конкурентима. Њемачка и Јапан су потпуно уништени. Француска и Енглеска су претрпјеле огромне штете. Русија је у економским тешкоћама, али на крилима неперспективног идеолошког система. Американци су из рата изишли са 50% свјетског богатства и контроле „обје стране оба океана. „Никад у историји ни једна сила није имала тако велику власт и није била тако безбједна“, каже Ноам Чомски. Џорџ Кенан, један од креатора америчке спољне политике, у извјештају број 23 за Стејт Департмент пише: „Ми имамо око 50% свјетског богатства, а само 6,3% становништва. Наш највећи задатак у наредном периоду је да осмислимо облик односа који ће нам омогућити да задржимо ову несразмјерну позицију. Ускоро ћемо морати наступати с позиција силе.“

Универзална хегемонија САД-а дефинисана је од стране најважнијих државних и националних институција. У „Извјештају Волфовиц“ се прецизира да треба убиједити конкуренте да не претендују на значајнију улогу у свјетској политици, иначе, Вашингтон је спреман да хегемонију брани

војном силом, која је довољна да уразуми било коју државу или нацију. „Извјештај Јерemiја“ предвиђа седам ратних сценарија: против СССР, Ирака, Кореје, интервенција у Централној Америци и Далеком Истоку.

Након завршетка Хладног рата, слома комунизма и распада СССР-а, Американци су одлучније ријешили да дисциплинују свијет по својим назорима. У свјетској политици једино они постављају питања и одговарају на, амерички начин“. У односу на остали свијет САД-е се понашају као свемогућа сила са моралним легитимитетом, тврди филозоф Жан Бодријар. Од нестанка СССР-а Американци немају озбиљног противника. Њихова државна и национална стратегија подразумијева „перманентне ратове“. Они траже непријатеље по свијету, да би доказали војно-политичку, технолошку, економску чак и културну супериорност. „Америка мора промијенити понашање према остатку свијета“, закључио је Феликс Бжежински, бивши помоћник предсједника Картера и најбитнији планер у разбијању СССР.

Јачање НАТО - пакта има два циља: окруживање Русије и слабљење Европе. САД-е подржавају стварање што већег броја држава. Тако стварају потребно нејединство унутар европске заједнице. Америчку политику несебично подржавају сервилна Енглеска, Њемачка и Турска. Тони Блер је шетајућа сјенка Џорџа Буша и случајно премијер Енглеске. Њемачка је без значајних војних снага, нема убједљиву спољну политику, стално под „кишобраном“ САД-а. Турска је војни помагач у разбијању европског јединства, форсирајући исламски тихи рат. Прва експанзија ислама заустављена је код Поатјеа, на тлу Француске, прије скоро 13 вјекова. Данас функционише „исламска магистрала“ трасирана према европским центрима, уз несебичну помоћ САД-а. Француска, исходи-

ште европеизма, у ери деголизма спашавала је себе и Европу. Међутим, спашавање је трајало колико и политичка каријера Шарла Де Гола. Четврти свјетски рат је у току. Центри сукоба због геополитичких и економских интереса премјештају се на исток. Трагајући за „терористима“ и „тиранима“, Американци су стигли до најбогатијих нафтних ресурса у свијету. Након окупације Авганистана и Ирака, спровод-ећи стратегију „перманентног рата“, Вашингтон најављује нове сукобе. Свијет подједнако обесхрабрују неубједљиви разлози за рат и убједљива војна сила. Ноам Чомски је анализирајући спољну политику САД-а закључио: „Америчка политика је званично објављена. Свијету је понуђен јасан избор: придружите нам се, или се суочите са сигурним исходом разарања и смрти. Може ли Америка да скочи превисоко и предалеко? Напад од 11. септембра 2001, потресао је из темеља мондијализам и неолиберализам. Једина супер сила постала је рањива на сопственој територији. Жртвовање исламских ратника у психолошком значењу је веома опасно по свјетски по-редак. „Наши људи исто толико желе да умру, колико Американци желе да живе“, поручују вође цихада. Спремни су ратници којима је смрт најпотребније охрабрење за рушење америчке империје. Да ли се сјенка Старог Рима надви-ја над Вашингтоном? Свијету није потребан „амерички сан“. Напротив, неопходан је „амерички страх“. Зато је нужно прекомпоновати свјетску политичку сцену. Биполарност или триполарност би обезбједиле изгледну будућност човјечанства. Тројни савез: Француска, Њемачка и Русија усправио би посрнулу Европу. Да ли Европа може надвладати сопствени страх?

Откако је човјек закорачио у овај свијет од тада се пролама и његов крик чежње, ако се у међувремену није нешто битније промијенило. А покушава се промијенити и наметнути представа како је будућност (прогрес) покретач живота, а прошлост камен о врату који нас повлачи у бездан људских питања. Ухвати тренутак, рећи ће једни, ти си за вјечност, рећи ће други. А човјек између јаве и сна, неба и земље, живота и смрти, десних и лијевих-човјек у распећу, распет, а морао би да мири: јаву и сан, небо и земљу, живот и смрт, десне и лијеве - морао би. Морао би, али не у смислу заповијести, наредбе, него у смислу «слободне присиле» да збори и твори у славу свога Створитеља.

Или је све пуки случај, у шта не вјерујем и што ми се чини много мање вјероватнијим од тога да је све смисао. Све је смисао и све је у вјечности, и идентитет који представља копчу прошлог, садашњег и будућег. Идентитет који је данас оболио од модерности а сав у власти златног телета. Запавши у кризу он се батрга у глобалистичком гротлу. Свете ријечи: **»Ја сам Господ Бог твој... немој имати других богова осим мене, немој им се клањати нити им служити«**, данас као да су на маргинама живота.

Човјек све мањи и даљи од себе, писао би писмо драгом и милон Богу, али за то нема времена. Вријеме је новац, а не могу се служити два господара, не може се служити Богу и мамону. У жрвњу између душе и тијела, ово друго све више узима примат. Почела је потрага за собом, али

У власти златног телета

Историјски скандал десио се великој европској цивилизацији која се одрекла хришћанства као основе своје културе и духовности

тражи се тамо гдје се не може наћи, тражи се у овом свијету у којем смо по Божијем промислу само путници који тумарају временом. Бити бржи од звука, бити на сваком мјесту, јести брзо, не сањати, ићи у прогрес, откачити се, само су неке од потреба времена. Умри млад да не би био стар, стави силиконе да би заварао и себе и друге, «уради

Мића Милорадовић

се» да би свијет направио бољим него што га је Бог направио, буди бунтовник без разлога то ће те учинити интересантним, шокирај свијет снимивши порно филм са својом драгом... буди машина, глобалистички циркус то захтијева од тебе.

Роб Божији је постао роб времена, времена које му измиче, као што су Дон Кихоту измичале вјетрењаче. О «**смири се горди човјече**», рећи ће Достојевски, «**обуздај охолост своју**», **memento mori**, сјети се ријечи Божије: «**да начинимо човјека**

по своме обличју, као што смо ми... и створи Бог човјека по обличју своме, по обличју Божијем створи га». Да, човјек је слика и прилика Бога, то је његов идентитет. Човјек је слика Божијег и при лику Божијем, човјек је сличан Богу зато што је по угледу на Бога личност и што му приличи, што му је послање да постане личност. **«Бог је постао човјек, да би човјек постао Бог».** Њему дугујемо свој идентитет, њему који је Истина, Исти, јуче, данас, сјутра, који је сталан у своме бићу, који је непромјенљив. Зато истина може и бити, само оно, што се не може мијењати, народ би рекао не може час овако час онако, јер онда би и Бог имао проблема са својим идентитетом, али Божија је свемоћна а људска

коначна, несавршена, зато човјек, насупротив Богу, има проблема са идентитетом, сталношћу. Човјек је са својим грехопадом направио дисконтинуитет у своме бићу и ископао јаз према ономе ко га је створио, али Божија самилост није га заувјек одвојила од себе, него је Бог човјека ослободио од свега, не би ли он у својој слободи узрастао и вратио се своме истинском идентитету а то је љубав и заједница са Богом. Без прошлог, није могуће садашње и будуће. Вил Дурант није могао да пронађе «**ниједан значајан**

примјер у историји, пре нашег времена, друштва које успешно одржава морални живот без помоћи религије».

«Осјећај неспособности и свијест о празнини», рећи ће Оуржедник најбоље одсликава духовну климу Европе, да би наставио **«Људи су почели да се осјећају депресивним, јер нису знали шта у ствари желе да раде».** А, ако лаже коза, не лаже рог: Свјетска здравствена организација, крајем осамдесетих година, прогласила је депресију за најраширенију патологију модерног доба.

И није само угрожена личност него и читави народи јер им се покушава избрисати сјећање, откинути корјење и онда **«можете да напуните њихове празне душе новом историјом»**, рећи ће Бјукенен. Такав историјски скандал десио се великој европској цивилизацији која се одрекла хришћанства као основе своје културе и духовности, стога је природно бојати се за Европу, док из даљине суморно одзвањају ријечи Ивана Карамазова: **«Ја хоћу у Европу да идем Аљоша, па ћу и поћи; али видиш, ја знам да ћу поћи само на једно гробље, али на најмилије гробље, ето! Мили тамо леже покојници, сваки камен над њима прича о пламеном минулом животу, о страсној вери у своје дело, у своју истину, у своју борбу и у своју науку-тако да ћу ја, то знам унапред, пасти на земљу и љубићу сваки камен и плакаћу над њим-но у исти мах сам из свег срца убеђен да је све то већ одавно гробље и ништа више».**

Културолошки „рат“

Они који желе да униште традицију нашег јудео-хришћанског наслеђа, политизовали су свет око нас трудећи се да остваре своје циљеве. Преко мноштва социјалних инжењерских пројеката радикално су променили, можда за предвидиву будућност, начин на који наше друштво размишља о значењу и сврси живота, истини, моралности и религији. Политика је на свим нивоима нашег друштва заменила религијску истину као основни извор моралности

Унутар наших граница води се жесток идеолошки рат између оних који одбацују историју, религију и друштво хришћанске цивилизације и оних који и даље поштују наше културно и верско наслеђе. Рат се одвија између оних који су прибегли протестантском плуралистичком импулсу са логичним исходом, и оних Јевреја, римокатолика, источних православца и протестантских хришћана који се боре да успоставе некакав смисао за морални ред, лепоту и тајну у нашем десакрализованом, материјалистичком и морално анархичном друштву.¹

Од страница популарне штампе до судница, од уметности до хуманистичких наука, људи који држе до секуларних, рационалистичких, социјалних и политичких уверења често долазе у сукоб са традиционалним хришћанима и Јеврејима као и са другима који негују веру.²

Они који желе да униште традицију нашег јудео-хришћанског наслеђа, политизовали су свет око нас трудећи се да остваре своје циљеве. Преко мноштва социјалних инжењерских пројеката радикално су променили, можда за предвидиву будућност, начин на који наше друштво размишља о значењу и сврси живота, истини, моралности и религији. Политика је на свим нивоима нашег друштва заменила религијску истину као основни извор моралности.³ Владици

званичници, бирократе и судије сада изражавају одређену бригу за ствари које су некада биле очување вере и индивидуалну савест. Ова нова материјалистичка политичка „реалност“ је потпуно секуларизирана; као таква, она је релативна.⁴

Неколико конкретних примера могу да послуже као илустрација далекосежне, да не кажем катаклизматичне, после дице забране традиционалних религиозних уверења у корист релативистичке, секуларне политике и социјалног инжењеринга као извора „моралности“ у нашем данашњем јавном животу.⁵

Закон

На пољу закона сведоци смо активног напуштања идеје о владавини закона како је то првобитном намером у Уставу уређено, од стране многобројних научника, професора права, и судија.⁶ Они су чак отишли толико далеко да манипулишу законом да би остварили своје политичке циљеве не-демократским, чак неуставним средствима.⁷ Типичан пример овакве злоупотребе је одлука Врховног суда у случају Роу против Вејда. Тада су закони који су забрањивали или ограничавали абортус укинати у свакој држави уније. Укинати су не само државни закони који забрањују захтев на абортус већ и две хиљаде година хришћанске традиције светости рођених и нерођених људских живота.

„Откривено“ је у Уставу такозвано право на приватност — „право“ које нигде није наведено у Уставу и које амерички правници нису могли да „открију“ за 200 година.⁸

Законитост абортуса је у општем јавном мњењу ускоро изједначена са његовом моралном прихватљивошћу. Добру потврду овога налазимо у запањујућем броју абортуса који се сваке године изврше у Сједињеним Државама — преко милион и по. Испрва, абортус је у почетној дебати описан као „мучан избор“, али је ускоро постао таква рутина да се велики проценат абортуса ради на захтев жена које су већ имале неколико абортуса. На крају, абортус је постао толико прихваћен „поступак“ да је чак постао део помоћне медицинске индустрије када је председник Клинтон 22. јануара 1993. одобрио владин фонд за експериментисање са ткивом абортиране деце.

Случај Роу против Вејда је само један показатељ револуционарног идеолошког импулса који Америку приближава тоталној секуларизацији. Од радикалног левицарског програма Критичарске правне студије, на Харвардском универзитету, преко политизованих конфирмативних саслушања судије Роберта Х. Борка 1988, до политике социјалног инжењеринга Клинтонове администрације (експерименти са фетусима, програми за абортус из владиних фондова, итд.), видели смо политизацију закона — или пре напуштање владавине закона

— у корист остваривања разних политичких програма рада — од стране наших судија, политичара и њихових секуларних политичких сапутника који предају на правним факултетима. Као што судија Роберт Брук пише, Философија морала правних школа... када се испита, испоставља се да је то само заобилазан начин за остваривање стандардних либералних или ултралибералних тренутних прописа... Отворено говорећи, студенти уче да је правно резоновање које нам је вековима служило сада потпуно застарело, а да се вербална формулација за достизање подобних политичких

о губљењу вере у верским институцијама.

Постојање секуларизованих, нерелигиозних, понекад чак и антирелигиозних институција у многим деловима земље, чије основе су инспирисане религиозном ревношћу и апостолским мотивима, сада изгледа скоро као емпиријски доказ тврдње позитивиста да су вера и интелигенција инкомпатибилне.¹¹

Они који верују да су хришћанска вера и интелигенција инкомпатибилне сада контролишу едукационе напоре у Америци. Они су постали догматски непријатељски настројени

— то је оно што Џорџ Ф. Вил назива „наставним програмом” који циља на делегитимизацију Западне цивилизације тако што омаловажава оне књиге и идеје од којих је она настала.¹⁴

У првом плану овог делегитимизујућег напада су књижевни критичари деконструкционисти, који тврде да традиционална књижевност мора бити „деконструисана” да би била ослобођена конвенционалних тумачења. Гертруда Химелфарб, професор историје у пензији на Градском универзитету у Њу Јорку, пише о томе како је деконструкционистичка

Духовна болест, пост-модернизам, која не погађа само Америку већ и Западни свет, очигледно се протеже много даље од универзитетских зидова, али мислим да се њени деструктивни ефекти највише осећају на универзитетима... На делу је необуздани редукционизам. Бог није одговарајућа тема за дискусију, али „лезбејска политика” јесте... Предмет дебате је академски фундаментализам, тврдоглаво одбијање академије да призна било коју истину која се не слаже са професионалним (секуларним) догмама.

резултата увек може направити... Закон је критично бојно поље зато што, као уметност и хуманистичке науке, социологија, историја, политичке науке и друга поља која су политизована, он има ту снагу да утиче на начин размишљања и културу својом едукативном и симболичном утицајношћу.⁹

Хуманистичке науке

Стални напади на грчко-римску, јеврејску и западно-хришћанску културу такође су све учесталији. Ово посебно важи за наше универзитете на којима, од идеолошких побуна политичких левичара 1960-их, доминирају људи који заступају високо секуларизоване и философски релативистичке погледе.¹⁰ Чарлс Е. Донован, С. Џ. је 1963. писао да, Историја америчког вишег образовања је тужна прича

према људима који се држе традиционалних, да не помињемо религиозне, историјских или чак политички конзервативних погледа.¹²

Дешава се радикални процес разоткривања. Налазимо да су академски чувари хуманистичких наука и сами највише зажелели да непоправљиво промене, чак поткопају своја сопствена поља проучавања, у потрази за секуларним, идеолошким, обично левичарским, политизованим наставним програмима. Ово је потврђено на пољу теологије, као и у хуманистичким наукама. Такозвани либерални теолози, протестанти и римокатолици, су једни од најгласнијих у хору оних који омаловажавају историјску хришћанску веру.¹³ Феномен уништавања либералних уметности изнутра показао се у општем ниподаштавању Западне културе и историје у име новог мултикултурализма

теорија преплављива друге дисциплине:

То је деконструкција која је учила једну генерацију књижевних критичара да не постоји никакав текст (утврђено значење) без тумачења, да аутор нема већи „ауторитет“ од критичара, да не постоји објективна реалност. Историчари, жељни да буду у врху своје дисциплине, ускоро су открили да историја такође може бити деконструисана, да прошли догађаји немају објективну реалност, да су то само текстови које историја треба да протумачи, измисли или измаштари. Како са књижевношћу и историјом, тако и са законом; ако догађаји и текстови немају реалност или ауторитет, онда су статути, ранија пракса и конституциони принципи подједнако неодређени. У једној дисциплини за другом, деконструкционалисти обећавају да ураде оно што су марксисти пре њих покушали: да демистификују

прихваћену истину и ослободе нас тираније чињеничности.¹⁵

Пејџ Смит, историчар и ректор оснивач Калифорнијског универзитета у Санта Крузу је испитивао изопачење академског друштва које је уследило у таласу догматске секуларизације. Посебно пише о томе како смо ми на Западу прешли са академског погледа на свет, који у суштини има осећај за трансцендентну духовну истину, на једну нову „веру“, која је у чистом секуларизму непријатељ хришћанства. То Смит назива „академским фундаментализмом“. Смит пише да, „Духовна болест, пост-модернизам, која не погађа само Америку већ и Западни свет, очигледно се протеже много даље од универзитетских зидова, али мислим да се њени деструктивни ефекти највише осећају на универзитетима... На делу је необуздани редукционизам. Бог није одговарајућа тема за дискусију, али „лезбејска политика“ јесте... Предмет дебате је академски фундаментализам, тврдоглаво одбијање академије да призна било коју истину која се не слаже са професионалним (секуларним) догмама. На чувеној пијаци идеја, где су све идеје равноправне и где не сме бити никаквих процена, а самим тим ни вредности, неке идеје су једноставно искључене (тј. историјске хришћанске религиозне идеје) и тешко онима који се за њих залажу. Такве индивидуе се истребљују да се њихова поквареност не би проширила на друге...“¹⁶

Секуларизација, или тачније, плуралистичка релативизација америчког образовања има дугу историју. Чарлс В. Елиот, председник Харвардског универзитета, био је типичан пример догматског секуларизатора. Он је произишао из генерације протестаната који су “одбацивали веру, и из генерације

наследника унитаристичког одбацивања историјског хришћанства деветнаестог века. Ови научници су створили модерну климу академског фундаментализма, који је сада веома непријатељски настројен према свему осим према сопственим секуларним идејама. У свом обраћању поводом инаугурације за председника на Харвардском универзитету 1869. Елиот је рекао да, “Сама реч „образовање” је стални протест против догматског (хришћанског) учења. Идеја да се образовање састоји од ауторитативног наметања онога што учитељ сматра истинитим може бити логична и пригодна у неком манастиру или на богословској школи за свештенике, али не може се толерисати на универзитетима и у државним школама, од основних до стручних.”

Другим речима, идеја да би на академијска истраживања могла утицати верска истина је, према речима председника Харварда из 1869, застарела идеја која је пала у заборав. Тако је напуштена идеја образовања заснованог на јудео-хришћанским принципима, која је нашла израз у непрекинутом континуитету од Византије на Истоку преко касног Средњег века и ренесансе на Западу па све до освета наше ере. Сада реч “образовање” подразумева световно образовање, а јаз између религиозно-философских идеја и секуларно-научног академског учења је грубо наметнут.

Пре нашег модерног доба, у свим учењима, научним или неким другим, могао се приметити морални или религиозни садржај или значење. Подразумевало се да се питања моралности и егзистенције по природи не могу одвојити од религије. Заправо, све до касних, завршних фаза секуларизације америчких универзитета, обично је председнику универзитета поверавана та одговорност да

подучава све нове полазнике моралу, тј. религиозној философији.³⁾

¹ Ричард Џон Ноихаус објашњава културолошки рат — или барем њеве гове корене: „Када носиоци једне традиције изгубе поверење у њу, онда је морају исмејавати да се не би испоставило да су је у ствари издали... постоји једна нова елита људи. То је „научна елита”... сачињавају је људи који су свесни свог доброг образовања и „просвећености”... члан(ови) те нове класе је „државно” оријентисан, наклоњен је повећаној интервенцији владе у свим аспектима друштва”, *нав. дело*, стр. 237-240.

² Описујући често неравноправна надметања између оних који се држе традиционалних религиозних уверења и оних световних људи из академског света, Пејџ Смит, проректор Универзитета у Калифорнији у Санта Крузу, пише: „Искључена су таква древна и класична људска интересовања као што су љубав, вера, нада, храброст, страст и саосећајност, духовност, религија, верност — заиста, готово се мора рећи, све што би могло бити охрабрујуће за младе људе”. *Killing the Spirit: Higher Education in America* (New York, 1990), стр. 20.

³ „Корени ерозије трансцендентног у корист „научно”-политичког описани су на следећи начин: „Дарвинизам је обећавао да је еволуција до виших људских и друштвених форми кроз природну селекцију и опстанак најспособнијих „научно” неизбежна. За оне који су политички напреднији, марксизам је обећавао сличан исход људске историје...” Page Smith, *Killing the Spirit*, стр. 35.

⁴ Описана је као: „Право појединца да верује у шта хоће све док прихвата доктрину да је једино то његово право врховна политичка догма „заједничке вере”. Thomas Hopko, *All the Fullness of God* (Crestwood, NY, 1982), стр. 153.

⁵ Постоји широка литература у којој је проучаван предмет секуларизације и политизације америчког живота и културе укључујући: Neuhaus, *The Naked Public Square* (Eerdmans); Smith, *Killing the Spirit* (Viking-Penguin); Isaac, *The Coercive Utopians* (Regnary Gateway); Schaeffer, *How Shall We Then Live* (Crossway Books), и многи други. Неколико научних часописа су такође велику пажњу посветили секуларизацији америчког живота, између осталих, *Commentary*, *The Human Life Review*, и *First Things*. Велики број писаца са различитим убеђењима је забележио секуларизацију Америке и политизацију америчког живота. Ту спадају јеврејски научници као што су Норман Подхортез, Ирвинг Кристол и

Милутин МИЋОВИЋ

Кључ у руци, а брава промијењена

Ако се не »преломи мозак«, не може се Црној Гори преломити ни кичма. Преломљеног мозга и преломљене кичме Црна Гора постаје «суверена»

Идентитет на цијелом простору српског народа потрешен је из темеља. У Црној Гори он има и додатне тешкоће. «Нови црногорски идентитет», јесте еуфемизам под којим државна власт разара духовне и култ(ур)не ослонце Црне Горе. Механизми разарања уграђени су унутар самог система функционисања друштвеног живота.

Пошто је званичној Црној Гори потребан «нови културни идентитет», слуганска култура је пожурила да безрезервно пружи

политика налази ослонце у таквој култури, остварује се опаки круг, и производња, навелико, друштвене патологије. Више ту и не постоји Човјек, него механизам. Укинута је свака дубља одговорност, а стимулисана манипулација. Разумијевање је онемогућено, а неразумијевање друштвено подстакнуто. Оригинал је свезан, а фалсификат добио крила. Памћење кажњиво, а заборав хонорисан као посао од посебног друштвеног интереса. Ситнеж и несој црногорски је окрилатио, чојству сузавезана уста. Неталенти

Природно да је проблем идентитета народа у надлежности културе, али, политичка опозиција, која је узела да заступа тај народ, ни у завршници једне опаке полемике, то није схватила. Изгледа да ће радије пристати да изгуби сваку битку, него да изгуби монопол и на сваку тему. Не може да схвати да се политичким језиком не може испричати ова прича, као што се решетом не може ухватити вода.

своје услуге. И смислила је нову Црну Гору, без темеља, и оптужила српску културу и српски језик као окупациони. Кад су тако погођени послови, и разрађена стратегија, црногорска култура не гледа на образ, него на власт, нема никаквих обавеза према култури, а има све обавезе према политици. Гдје се култура производи политиком, и

су друштвено уважени, осилили и пресилили, а талентовани су протјерани у катакомбу.

У таквој атмосфери ствара се «нови црногорски идентитет», на матерњем језику. То што покушавају да конституишу црногорски језик, којем не могу да нађу своје поријекло, најпречи је пут да се укине разумијевање,

Јон Левенсон, римокатолици као што су Мајкл Новак и Питер Крифт, протестанти као што су др Френсис Шејфер и Мартин Марти и агностици као што је Алан Блум. Овај феномен су истраживали политичари левичари као што је Јетмејн Григ (*Sex and Destiny*; Harper) а од десничара на пример Роберт Низбет (*History of the Idea of Progress*, Basic Books).

⁶ Види Роберт Х. Борк, *The Tempting of America: The Political Seduction of the Law*, посебно поглавља 1. и 2. (New York, 1990).

⁷ „Када суд укине неки статут, то је увек оповргавање слободе људи који су гласали за представнике који су донели тај закон... такав чин замењује вољу народа вољом већине од девет заступника”, *нав. дело* стр. 264.

⁸ Од настанка Републике до тог дана, 22. јануара 1973, морално питање који абортуси би требало да буду законити у потпуности су остављени државном законодавству... На несрећу, у читавој процени нема ниједне речи објашњења, ниједне реченице која би могла бити легални аргумент. Нити је Суд за ових шеснаест година икада пружио објашњење које није дао 1973. Мало је вероватно да ће га икада дати, зато што се право на абортус, без обзира шта неко мисли о томе, не налази у Уставу... После 1973, нико, ма колико био за абортус, се није сетио ниједног аргумента који би макар издалека оправдао уставну одлуку у случају Роу против Вејда”, *нав. дело*, стр. 112-115.

⁹ ” *Нав. дело*, стр. 135-38.

¹⁰ „Културном релативизму полази за руком да уништи универзалне тврдње Запада”. Alan Bloom, *The Closing of the American Mind: How Higher Education Has Failed* (New York, 1987), стр. 39.

¹¹ Цитирао James Turnstead Burtchaell у *First Things* (April, 1991).

¹² Духовна болест, „модернизам”, која не погађа само Америку већ и Западни свет, очигледно се протеже много даље од универзитетских зидова, али мислим да се њени деструктивни ефекти највише осећају на универзитетима”. Page Smith, *Killing the Spirit*, стр. 5.

¹³ „У својим данашњим јавним интервенцијама главна линија протестантске вере типично излаже такав поглед на политику и друштво у коме (традиционална) вера нема права да се меша”. Richard J. Neuhaus, *The Naked Public Square*, стр. 138. Види такође Paul V. Markowski, „Academic Religion: Playground of the Vandals”, *First Things* (May, 1992).

¹⁴ George F. Will, „Literary Politics”, *Newsweek*, April 22, 1991.

¹⁵ Gertruda Himmelfarb, *Commentary* (April 1991).

¹⁶ Page, *Killing the Spirit*, стр. 5.

(Поглавље из књиге
Плесати сам)

Превела Јелена Бојовић

и разори памћење. Синтагма, «преломити мозак (Машане!)» која се чула из уста државне власти, не постоји у српском језику, на којем су одрасли Црногорци. Баш у њој је црногорски језик нашао своје разлоге постојања, а црногорски покушај насилног мијењања идентитета, лингвистичко рјешење. «Преломити мозак» јесте услов да би суверенистичко-заверенистичка Црна Гора побиједила. Ако се не »преломи мозак«, не може се Црној Гори преломити ни кичма. Преломљеног мозга и преломљене кичме Црна Гора постаје «суверена». Иронија је таква, да њени поклоници безочно обожавају свој катастрофални успјех.

Дешавало се у историји да окупатори праве стратегију мијењања идентитета на окупираној територији, али је сасвим нова ситуација, кад државна власт, која је родом из тог народа, у свом вербално-суверенистичком надахнућу, хоће да промијени идентитет свог народа, да би сакрила од њега оно што му чини. И најефикаснији начин да то учини јесте да од једног народа направи два, Србе и Црногорце. А не може направити два од једног, ако му прије тога не поцијепа душу и

помрачи ум, што чини, само да би остали на власти, коју више воле од живота. Било би сад ненормално, да националне мањине не дају подршку таквој власти, кад им сама даје оно што никада нијесу могли имати.

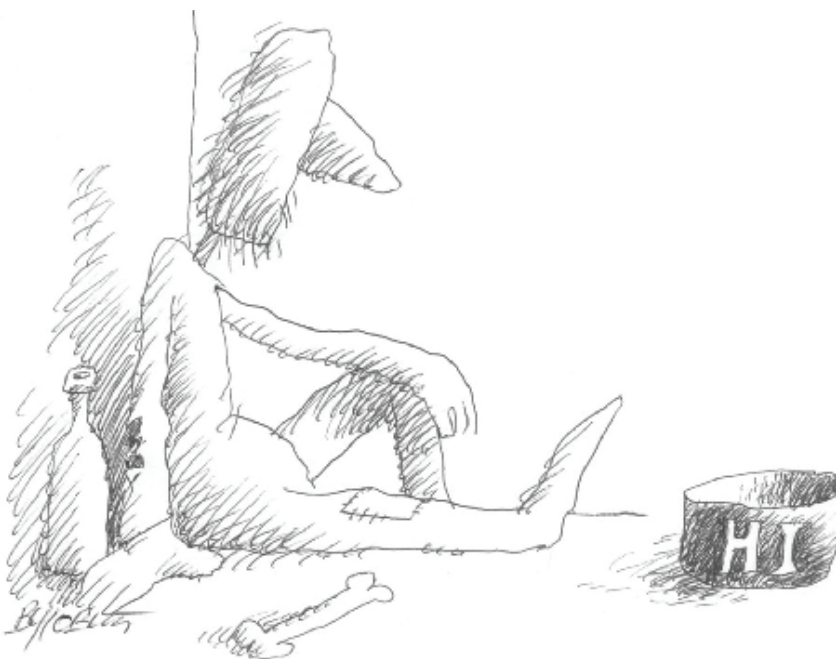
У колективно патологизованом простору, фанатизам дође као излаз и једино рјешење. «Суверена црногорска држава», «црногорски језик», «црногорска црква», су демократски мамци, који разарају баш оно што именују. Којима је «преломљен мозак», разлоге за своје пожртвовано дјеловање виде у баш оном што је изгубило сваку разложност.

Природно да је проблем идентитета народа у надлежности културе, али, политичка опозиција, која је узела да заступа тај народ, ни у завршници једне опаке полемике, то није схватила. Изгледа да ће радије пристати да изгуби сваку битку, него да изгуби монопол и на сваку тему. Не може да схвати да се политичким језиком не може испричати ова прича, као што се решетом не може ухватити вода. Не могу да виде да нијесу позвани и за ту причу, и све дубље гурају у изолацију оне који су стварно надлежни за њу, и који су то и показали. Српски писац у Црној

Гори је све платио, али је засад, све изгубио. Опозиција мисли да се може без културе и њених носилаца. Не може да схвати да се само цитирањем Његоша не може одбранили Његошево живо присуство у савременој Црној Гори. Узалуд имамо и најбољу њиву, ако наново не сијемо сјеме, ако се не оре. Кад им супротна страна каже да су «ретроградни», они не схватају примједбу, и преслишавају се да ли су правилно цитирали текст из деветнаестогавијека. Конзервација је за њих довољна брига за очување културног идентитета, а стваралчки чин је проблематичан, и политички нефункционалан. Зато они који су посљедњих година написали текстове и књиге на ову тему, који носе тај идентитет, у двострукој су изолацији – од државне власти, што је нормално, али и од политичке опозиције у Црној Гори, што је ненормално. Они једино имају излаз Горе, и, доље, јер простора за ту тему још нигдје нема.

Криминал који се збива у сфери приватизације националне имовине, ситница је при криминалу који се спроводи над духовном и културном имовином Црне Горе. На том криминалу стоји сваки други, и ниједном се другом не може ући у траг ако се не улази првом.

Пред овом чињеницом, која драматично притиска свијест сваког (одговорног) појединца, политичка опозиција нема одговора, нити га тражи тамо гдје би га могла наћи. Чуди се како ништа не може да уради, а све зна. И зна да то добро оприча, само кад нема саговорника. Држе кључеве у рукама, а не виде да им је већ неко у кући промијенио браве. Чуде се како не могу да уђу у своју кућу, а нијесу из ње ни излазили. И како су им већ тврдо закључана она врата иза којих се договарају најважнији послови, овјеравају државни пројекти, доносе специјални програми за фабриковање «новог идентитета» Црногораца.

Боћо Вујовић

Књижевност и глобализам

Свијет постоји због човјека, а не човјек због свијета. Отуда, и држава постоји због човјека, а не човјек због државе. Изокретање ових односа дјело је двадесетог вијека у чијој се првој половини збила онтолошка инверзија односа између човјека и државе у корист државе, да би крајем друге половине овог вијека инверзија задобила и глобалну димензију

Виђење свијета као великог града и човјека као космополите или грађанина свијета проиходи из јудео-хришћанске космологије у којој је свијет творевина Бога који је његов законодавац и уставотворац. У том библијском космополитизму човјек се никада није осјећао као заточеник неког глобуса или сфере свијета јер је овај створени свијет микрокосмос у поређењу са човјеком као макрокосмосом. Онтолошки посматрано, оно конкретно имало је примат у односу на оно опште. Тако, **свијет постоји због човјека, а не човјек због свијета. Отуда, и држава постоји због човјека, а не човјек због државе. Изокретање ових односа дјело је двадесетог вијека у чијој се првој половини збила онтолошка инверзија односа између човјека и државе у корист државе, да би крајем друге половине овог вијека инверзија задобила и глобалну димензију.** Док је још увијек постојао берлински зид на њему се, негдје у то вријеме, могао прочитати графит – “зауставите земљу, силазим”. Неколико деценија прије тога, у периоду од 1920. до 1949. године, настала су жанровски сасвим нова дјела европске књижевности која су предвидјела посљедице овог изокретања онтолошког односа, али и могућност овог “силаска” или “изласка”.

Енглески писац Ерик Артур Блер (Eric Arthur Blair), познатији као Џорџ Орвел (George Orwell, 1903–1949) имао је узбудљиву биографију праћену интензивним

књижевним дјеловањем које му је донијело свјетску славу, нарочито када су му пред крај живота који се подударио са врхунцем његове књижевне каријере објављене двије најчитаније књиге. Прво је 1945. године изишла из штампе политичка алегија *Animal Farm* (*Животињска фарма*), а потом је 1949. године, само неколико мјесеци прије његове смрти, завршио књигу *Nineteen Eighty-Four* (или година 1984). Мало је вјероватно да би ово дјело било написано да Глеб Страв (Gleb Struve) није Орвела упознао са стваралаштвом руског писца Јевгенија Замјатина (Евгений Замятин, 1884–1937) и његовом књигом *Ми* (*Мы*) која га је прославила као творца футуристичког антиутопистичког романа. О овом Замјатиновом утицају на Орвела свједочи и само Орвелово признање Глебу Страву: “Заинтересован сам за тај тип књиге и чак правим забиљешке за једну такву моју књигу која ће прије или касније бити написана”. Обећање је испуњено појавом књиге необичног наслова: *Хиљаду девет стотина осамдесет четврта*. Замјатинова и Орвелова књига жанровски припадају антиутопистичком роману и ако бисмо, са Никитом Струеом, тражили претечу овој новој књижевној традицији, нарочито када је ријеч о Замјатиновом дјелу, онда би то свакако била посљедња књига Новог Завјета – *Апокалипсис* или *Откривење* Јованово. Утолико ове књиге имају импликације које превазилазе свијет књижевности,

свијет снажне симболике и маште, јер обје књиге су истовремено и пророчке. Али по много чему главна дјела Замјатина и Орвела нису само футуристичка и антиутопистичка, него и антиглобалистичка, јер је концем двадесетог вијека глобализам или мондијализам постао планетарна манифестација утопијског идеала. Такав развој догађаја на свјетској политичкој позорници омогућава ново читање Замјатина и Орвела. Нарочито би то важило за Орвелову књигу која добија на актуелности након изласка свијета из хладноратовског периода и пада руског комунизма чији је тоталитарни систем тема Замјатинове књиге. Заиста, када је нестао са сцене комунизам као посљедњи симбол утопистичког система, на измаку двадесетог вијека, овај систем наслиједио је глобализам као утопизам на западњачки начин, лишен изразито источнблоковског националног и идеолошког предзнака. Једна упоредна анализа еминентно философског садржаја двије књиге дала би плодне резултате у погледу дефинисања односа економске и војно-политичке моћи према традиционалној хришћанској култури у ери глобализма. Основни принцип Замјатинове и Орвелове књиге је дијалектичко поигравање у медијуму књижевности са познатим онтолошким категоријама као што су опште и посебно, асптрактно и конкретно, безлично и лично, рационално и ирационално. Оно опште у овој вишеструкој

антитетици има примат у односу на оно лично и конкретно; у овој онтологији моћи спроводи се стратегија асимиловања, нивелисања и срањивања свега што је лично-посебно, непоновљиво, индивидуално и јединствено, а што није у складу са општим и безличним поретком којим равнају економски најразвијенија друштва; довољно да могу да наметну принцип да људска права (или “људски правизам”, “humanrightsism”, према формулацији Роберта М. Хејдна [Robert M. Hayden])

јер правду могу да траже само они који су једнаки по снази. Управо такав однос на свој начин пророкују Замјатинова и Орвелова књига чије снажно емоционално дјеловање има и когнитивну, сазнајну функцију омогућавајући читаоцу увид у статус појединца или друштва у глобалном поретку и његовој тоталитарној онтологији моћи гдје сумњиви економски интерес треба претпоставити властитој слободи, властитом културном идентитету и интегритету. Руски и енглески писацуновомантиглобалистичком

оналном, натприродном или, најпросто, кретање ка Светом и љубав према другом. У одсуству таквог кретања Орвелова књига видиалтернативунеуирационалној и ђудљивој слободи која води у сукобљавање са поретком, већ у покоравању и у конформизму; политички иманентизам и тоталитаризам на крају ипак тријумфују над човјековом личношћу и његовом жудњом ка трансцендентном и бесконачном. Утолико ова специфична разлика чини Орвелову књигу штивом које омогућава да се боље разумије свијет у ери глобализма, док Замјатинов антиутопизам показује како вјерујући човјек може вјером, љубављу и слободом да надвиси тоталитет, па макар се он манифестовао и као савремени глобализам.

Протагонисти нове глобалне драме више нису само појединци него цијели народи, њихове традиционалне културе и вриједности чије је прогањање пророковао Орвел завршавајући своју 1984 апендиксом “Начела новоговора” из којих су изузете ријечи као што су част, правда, морал...

и монополистичко поимање демократије имају првенство у односу не само на државни суверенитет већ и у односу на реална права и слободе конкретног човјека. Протагонисти нове глобалне драме више нису само појединци него цијели народи, њихове традиционалне културе и вриједности чије је прогањање пророковао Орвел завршавајући своју 1984 апендиксом “Начела новоговора” из којих су изузете ријечи као што су част, правда, морал... “Партнерски” дијалог са глобализмом подсећа на дијалог између Атињана и Мељана који је описао Тукидид у *Пелопонеском рату*. Узалуд Мељани протестују да им Атињани наносе неправду тражећи од њих да им се покоре, или да, модерно речено, постану “кооперативни” и уђу у “партнерство за мир” (савез против Спарте). За разлику од дволичности и дипломатске реторике савремених глобалиста, старе Атињане карактерише округна искреност и они се позивају на неписани закон јачег,

читању надовезују се један на другога онако како се сплетом историјских околности, нима-ло случајних, тоталитарна идеологија на Истоку помјерила у либералну демократију на Западу, при чему се мора признати да је трансцендентни идеализам остао на Истоку, док се вјера у онострану реалност учврстила на Западу. Управо је то и темељна разлика између Замјатиновог и Орвеловог антиутопизма коју је истакао и Никита Струве (*Православие и култура*, Москва: Русский путь, 2000, 365-372). Као ученик Достојевског Замјатиново дјело прожето је хришћанским *ethos*-ом, док је у Орвеловој књизи наглашен политички *ethos* богозаборавног западног човјека који не вјерује у оностраност. Замјатин показује како лични принцип и ирационална слобода никада не могу да буду до краја искоријењени никаквом рационалистичком алијансом политике и науке, никаквим социјалним благоданом, јер у човјеку постоји неискорјењива тежња ка бесконачном, ираци-

Поред ова два дјела која су ударила печат руској, енглеској и свјетској књижевности својим хуманистичким опредјељењем, не мање значајна лектира за поимање савремене глобалне политике је Брехтова (Bertolt Brecht) књига *Послови господина Јулија Цезара* (писана од 1938. до 1939. године). Брехт под изговором писања једног историјског романа о Цезару прониче у мотиве Цезарове политике ширења античке цивилизације откривајући у основи ових мотива себичне економске интересе. Завирујући у Цезарову биографију Брехт открива рачуноводствену књигу ратне привреде у којој нема ни трага од оног грандиозног историјског лика, још мање од ширења античке просвјете и културе коју је германским, романским и словенским народима посредовала хришћанска култура. Управо, вриједности ове културе су понајвише угрожене монополарним свијетом, али су у истој мјери хришћанске вриједности и једина права брана глобалној политичкој доминацији, бар када је ријеч о европским народима.

Отвори очи, роде

Што је ум код човека то су интелектуалци једне нације и што је срце код човека то је народ нације. Кад интелектуалци у духу напусте народ страдају и интелектуалци и народ

“Отвори очи роде...никад не знаш какав те искушалац помоћу твојијех слабости, твог немара и незнања, твоје неслоге и твог отуђења од свог рода и народа, у пропаст води”

Леко

У сваком од нас се налазе слојеви. У сваком човеку се крије новозаветни човек и дубље још старозаветни и још дубље пагански. Без увида у те слојеве многа питања о нашим личностима остала би без одговора. Како бисмо без таквог увида, на пример, објаснили порекло Теслиног дубоко хуманистичког, неки би рекли идеалистичког, одговорног рада у науци; његово, за модерног научника, тако нетипично одбијање да преда своја научна открића у руке оних које је превасходно интересовао профит? Како би објаснили његов, на први поглед, противречан став - волео је Америку, земљу чији је држављанин био, али никад није примио такозвани амерички начин живота? Како је успео да одоли тој страшној сили званој новац, моћ, част, похвала, светски углед? И како бисмо онда разумели и објаснили дух који је живео у њему? Јер ако у духу није био Американац шта је био? Зашто се у старости све више сећао детињства и старог краја? Зашто је толико волео народну поезију, јуначке народне песме и гусле то “најјаче оружје да покрене душу Србина” (Перун Перуновић о Тесли). Да ли је и Тесла пред крај живота могао да узвикне као његов рођак Леко Будисављевић: “Хвала Богу јединоме, који ми је у вртлогу свјетском сачувао здраву српску душу”?

Засавременог човека - Србина, навикнутог на удобности модерне цивилизације, васпитаног у духу принципа тржишне економије и образованог по правилима позитивне науке, за кога је душа атрибут тела а дух литерарна категорија, који је непрестано изложен немилосрдним насртајима радија и телевизије, ужурбаног и расејаног, прича о јуначком духу српских народних песама и здравој српској души, је далека и неразумљива. И да није страдања српског народа које се наставља, не би он ни имао времена да се упита: “Ко сам, шта сам и одакле долазим, који је смисао мог живота и зашто се ово мени (нама) догађа”? У невољи у којој се Срби данас налазе јасније звуче давно написане речи:

“Пренимо се и освјестимо се. Очврснимо духом, карактером, као што бијаху чврсти они чија крв нам по жилама струји. Па шта Бог да! Нек потоњи знају нараштаји ко и шта нам бијаху врли прадједови пак ће знати ко и шта су сами, када стану на свјетско бориште” (Леко, стр. 5)

Али наш предак је на свет гледао из срца, у њему је још живела поука светоотачког предања “срце је осовина око које се окреће човек”, а савремени Србин је човек рационалан, такорећи један срболики Србин.

Ово јесте време које тражи буђење сећања, али шта ћу са њим? Од какве ми је користи знање о нечем старом, застарелом, непотребном? У питању је знање које се тиче културе и науке, дакле надградње. У њему нема ничег за свакодневни живот применљиво и практично, јер да има зар не би паметнији од мене већ то објаснили и показали – размишља

данас наш човек?

Прошлошћу се, каже савремена историја науке, бавимо ради поуке за будућност.

Можда ће повезивање Теслиног имена, које је симбол напретка у науци, неостварених идеја за будући век, које за своје остварење чекају неку хуманију цивилизацију и неког новог човека са више одговорности и савести, са именом његових предака, повезивање Теслиних животних принципа на којима је утемељио, између осталог, своју чувену поруку “чим теже тим боље, ја најбоље радим у борби” са изрекама његових прадедова међу којима је и “све за образ а образ низашта”, помоћи да се уклони једна трагична заблуда која се полако али сигурно учврстила међу Србима. Та заблуда се односи на систем вредности и раширила се прво међу интелектуалцима а онда и међу народом. Постоје најважније ствари у животу сваког човека и сваког народа, затим ствари мање важне и оне још мање важне. Постојала је и још увек постоји духовна наука која каже: Дух, душа па тело. Та наука је у разним древним цивилизацијама имала сличан смисао. Али за Србе који су усвојили изворно Христово учење и сачували га неизмењеног, она садржи битан додатак. Не било који дух, душа или тело, већ Дух Свети, душа просвећена Духом усавршитељем и тело освећено светим животом. “Да све свето и честито буде и миломе Богу приступачно” – каже наша народна песма. Како се онда десило да се овај систем вредности измени? Како се десило да се појави нова наука која каже: Прво је тело, затим душа ако уопште постоји, а дух, шта је то?

Та нова наука која се за триста година развила у моћну силу појавила се прво на Западу а затим се незадрживо раширила по читавом свету. Она се појавила у западном хришћанском свету, оном који није успео да сачува изворну чистоту предате му духовне науке.

У светоотачком предању Источноправославне цркве је записано: Ум је, сам за себе, као “бесно радознано псето”, а срце је “лако, духовно, фино, безазлено”, не треба га обременјивати. Ум просвећен знањем изворне Христове вере васпитава срце, чува и пази га

Човек је све брже почео да се удаљава од себе опчињен шареним сликама света који му се указивао. А онда је вест о том новом чуду стигла и до нашег човека. И он се, као његов западни брат, безазлен као голуб али не више мудар као змија, полакомио на то ново знање. И његов радознали ум се удаљио од његовог срца и оставио га на милост и немилост свим погубним утицајима. На западу су духовну науку први изневерили они који су били рукоположени да је преносе а код нас су духовни наставници сачували чистоту изворног учења

Посматрано са становишта нове науке, историје света, српски народ је дуго био у ропству и то под Турцима и тек релативно скоро је стекао слободу. Како то сасвим другачије изгледа са становишта духовне науке. Све време свог телесног ропства Срби су сачували своју духовну, мисаону слободу, држећи се изворне науке. У ропство право, оно мисаоно и духовно пали су они тек пошто су се ослободили оног телесног

као родитељ дете. Кад ум напусти срце страдају обоје. Што је ум код човека то су интелектуалци једне нације и што је срце код човека то је народ нације. Кад интелектуалци у духу напусте народ страдају и интелектуалци и народ.

Када су на западу они којима је било дато да преносе духовну науку, самовољно исту изменили прилагођавајући је сопственим слабостима, пали су у још дубљу слабост и покварили светост сопственог живота. Онда је радознали ум западног човека, оставши без поуке и ауторитета, кренуо у испитивања света око себе, напустивши свет у себи. Напуштено срце његово навикло се и заволело је оно што нипошто није смело а распуштен ум његов бавио се много чиме. То је био процес који је трајао стотинама година: Освајање Америке, ренесанса, појава нове научне методе која се заснивала на Декартовом “мислим дакле постојим”, Галилеј, Њутн.

али су током векова мученичког живота физички уништавани. Наша црква није имала снаге да сачува насртаје духовних непријатеља. Од светости живота која се чувала и у цркви и међу народом, први су одступили српски интелектуалци.

Тако је и западног и источног човека поробио исти непријатељ, онај духовни, који га је прво одвојио од “дрвета живота” а онда наговорио да окуси од “дрвета познања добра и зла”. Јер нисмо ми људи непријатељи један другом већ ми имамо заједничог непријатеља кога духовно помрачени не видимо. “Не ратујемо ми против крви и меса већ против духова злобе који живе у поднебесју” – каже Апостол. Како је тачно осетио дух времена онај исти Теслин рођак који се Богу захваљивао што му је у туђем свету сачувао здраву српску душу, када је пре више од сто година записао: “А гле данас. Данас већ сотона скинуо и образину, помолио копито, руке таре, и у брк нам се руга. И гледам

ти још чудеса невиђена, а то су оне “на небу прилике” које предсказују да је близу “пошљедње вријеме”, кад ће нам се ломити судбина.”

Има више од сто година како су се српски интелектуалци мисаоно везали за нову науку – такорећи пали у мисаоно ропство. И као некад јеврејски народ и они чекају неког свог Мојсија да их изведе из духовног Мисира. Посматрано са становишта нове науке, историје света, српски народ је дуго био у ропству и то под Турцима и тек релативно скоро је стекао слободу. Како то сасвим другачије изгледа са становишта духовне науке. Све време свог телесног ропства Срби су сачували своју духовну, мисаону слободу, држећи се изворне науке. У ропство право, оно мисаоно и духовно пали су они тек пошто су се ослободили оног телесног.

Питање је хоће ли човек уопште а не само Србин, који је вековима лишен истинског духовног усавршавања, и који је већ давно неопрезно изложио главу свог духовног живота непријатељима, смоћи снаге да разазна и растумачи поруку тихог предачког гласа усред урлика надоласеће цивилизације. Како ће он то моћи, духовно обезглављен, луд у својој мудрости, кад је, за разлику од својих предака, свим срцем и свом душом и свом својом снагом, уместо за Бога и творца свога, прилепљен за уживања која му се тако штедро нуде на све стране. Како, кад је њему, заслепљеном и опијеном сјајем моћног новог света, недоступан извор воде живе - вера његових предака, то “знање о најважнијим тајнама човека и бића”.

“Али што је људима немогуће Богу је могуће” каже Спаситељ. Што се српског народа тиче шансе су му веће. Он је краће у духовном ропству, у њему живље и јасније одзвања предачки глас. Велике су заслуге наших предака и много наде има за српски народ. Дивне утехе леже у духовној науци само јој се треба окренути.

Од највеће је важности да се

наш “мисаони и песнички” народ у духу врати назад путем, или боље рећи странпутицом којом је кренуо, све до судбоносне раскрснице, да испита пажљиво, скромно, без предрасуда и надутости, саме темеље свог сазнања и принципе деловања. Од важности за опстанак нације је да учимо од наших великих људи у чему смо то ми попустили и шта смо то усвојили што нисмо смели, а у чему су они били и остали велики. Од највеће важности је да се наш човек помири са својом прошлосту, јер ће се тако помирити са самим собом, а онда, по обећању, “са њиме ће се помирити и небо и земља”, да у себе интегрише лик свог претка, да направи континуитет са његовим мислима, осећањима и жељама.

“Проучавао сам све религије и нашао да је хришћанска најпрактичнија” – рекао је Никола Тесла Владики Николају приликом њиховог сусрета 1921. у Њујорку. У чему се састоји практичност вере наших прадедова о којој говори Тесла? Да ли је та вера за наше претке била неко ирационално осећање или извор практичног знања из кога су они црпљили кад би се нашли на раскршћима или странпутицама свог једноставног живота? Колико ми, њихови потомци, познајемо то знање?

У светлости животног искуства рода једног, у свему великог човека, какав је био Никола Тесла, и кроз историју његовог живота, његових размишљања и деловања, судбоносних одлука које је он доносио на раскршћима свог живота, указује се пут не само за Србе и српски народ већ пут цивилизације. Ту негде лежи нада за нашег малог, уморног, напаћеног човека широког срца, да и он вреди можда много више него што мисли, и што му други, гори од њега, говоре. Ту је нада за наш мали народ да једног дана, ма како то данас далеко звучало, може постати углед целом човечанству.

Владета ЈЕРОТИЋ

Између националног и религијског идентитета и глобализма

Резиме

Основно питање већине европских земаља, укључујући оне балканске јесте, како сачувати национални и религијски идентитет, а притом се укључити у глобалистичку концепцију данас најмоћније империје света, Америке. По мишљењу аутора, три чиниоца одлучују при решавању овог важног питања: 1. досадашњи (вековни) ток националног и религијског идентитета народа (конкретно балканских народа), његова досадашња снага и издржљивост, 2. правилно процењивање смисла глобалистичких збивања у свету и праћење њеног тока и 3. способност самоодрицања без губљења сопственог идентитета.

Кључне речи: идентитет, нација, религија, глобализација.

Појам идентитета претпоставља динамичко збивање унутар појединца и народа, са могућностима прогреса и регреса или смешана оба процеса. Идентитет значи, није једном за увек постигнут, он нам је задат и то као „индивидуациони процес“ (израз К. Г. Јунга) и/или као обожење (хришћански појам theosis). И један и други процес никада се не завршавају, јер потпуно остварен идентитет, било лични или национални, као и потпуна зрелост (појединца или народа) – варка је.

Идентитет (увек је реч и о појединцу и о народу, иако се они у свему не могу изједначити) развојна је категорија и то у четири

ступња (према Едит Јакобсон): идентитет фузије, огледални идентитет, имитациони идентитет и идентитет самосталности. Ништа не јемчи да ће се код сваког човека или и народа достићи четврти, зрели ступањ, тзв. идентитета самосталности. Увек је могућ застој и дуги останак на једном од претходних ступњева.

Постепено стицање зрелог националног и религијског идентитета условљено је раним развојем самосвести и стоји под утицајем идентификационих процеса у раном детињству. Не заборавимо нипошто да је развој идентитета (и појединца и народа) незамислив без криза. Кризе би требало схватити као шансу и изазов, а из њих се излази или зрелији или инфантилнији. Да ли народ из кризе рата (као можда најгоре врсте кризе), односно послератне кризе, може да изиђе зрелији, спорно је, мада пример односа Француске и Немачке, па и Немачке и Пољске у Европи после Другог светског рата, указују на такву могућност.

Национални и религијски идентитет обухвата социјални и културни идентитет као знак потребе за целином. Њихов међусобни однос је променљив и различит код разних људи и народа зависно од унутарње кохезије између цркве и државе и спољашњих повољних или неповољних изазова. У нормалним условима развоја национални и религијски идентитет требало би да се развијају хармонично и упоредо, што је у пракси (и појединца и народа) ређи случај.

Неповољни услови за нормалан развој националног и религијског идентитета на Балкану у току протеклих неколико векова, довели су до конфузије, дифузије и дефузије идентитета већине балканских народа. Због сталне угрожености ових народа спољашњим агресивним освајањима (Турска, Аустроугарска, Немачка, данас Америка), уместо нормално развијеног патриотизма, јачао је одбрамбени национализам који повремено прелази у шовинизам. Слично се дешавало и са религијским идентитетом, православних, римокатоличких и муслиманских народа на Балкану. Да ли су ове чињенице довољне да балканске народе уврстимо у тзв. закаснеле народе? Према занимљивом немачком философу и социологу Хелмуту Плеснеру, и Немачка би спадала у овакве народе, јер она од XVII века, према Плеснеру, није развијала идеју државе, већ је остала на појму народа везаног за земљу, завичај, старинске обичаје, у основи романтичне појмове из којих је лако настао нацизам („земља и крв“).

Када јеречоодносу националног и религијског идентитета, односно о односу Цркве и Државе, Николај Берђајев је тачно приметно да „антиномија царства Њесаревог и царства Божијег никад неће бити измирена“. Некадашњи, мада само повремено „симфонијски“ однос Цркве и Државе, какав је постојао у Византији и на Балкану у средњем веку, више није могуће успоставити у XXI веку.

Како у данашњим условима цивилизацијског и културног живљења, првенствено у западноевропској сфери живљења, помирити и у релативно хармоничну целину уклопити глобалистичке тежње које се за неке научнике злокобно, за друге једино могуће и чак спасоносно наткриљују над већ раније оствареним, делимично оствареним или неоствареним

националним и религијским идентитетом балканских народа? Мислим, само много бољим и темељнијим познавањем историјске прошлости (дакле, и његовог националног религијског развоја) балканских народа, а онда и целисходнијим, толерантнијим, и постепенијим захтевањем вољног прихватања, као и усклађивањем појединачних националних интереса балканских народа са оним универзалистичким, глобалним.

Зоран Видојевић тачно пише: „Губитак културног и сваког другог идентитета једног народа јесте његова историјска смрт. Али је и изолационизам у односу на неизбежне глобализацијске токове, ма колико сурове - економска, технолошка и развојна смрт... Стварно глобална култура може настајати само као резултанта преживљавања равноправних култура свих народа света, или, изражено, ‘општим местом’ теорије демократије и признавања једнаке вредности свих људских бића - као јединство у разликама.“

Када је реч о глобализацији или настајању „светског друштва“, позваћемо се на угледног америчког научника Паула Кенедија (Paul Kennedy) и његову књигу „Припрема за XXI век“ из 1993. године. Но, пре тога треба подсетити да док су „колевку класичне социологије представљали: западна цивилизација модерно индустријско друштво национална држава“, данашњи нови свет одликује: „судар цивилизација - постиндустријско друштво - успон наднационалних сила... Ако је глобализација за једне објективан и спонтан планетарни процес... она означава конвергенцију и интеграцију света, стварање глобалне економије и космополитске културе... за друге она је искључиво пројекат доминације Запада, американизације света... који ће изазвати неизбежну фрагментацију, све дубљи јаз између светова и

сукоб цивилизација“ (Мирослав Печујић).

Пошто је најпре упозорио на све предвиђене и непредвиђене тешкоће које прете нашој планети услед пренасељености (неконтролисана наталитет у Африци, Азији, јужној и средњој Америци), Паул Кенеди се осврће на могуће штете од глобализације у будућности која ће погодити „економски, националистички заинтересоване стране и компаније које желе заштитити своје домаће тржиште, раднике чији рад постаје сувишан када мултинационалне компаније одлуче преместити производњу на неко друго место“. Кенеди потом прелази на још опаснија предвиђања глобализације у будућности, и то када пише: „Стварна ‘логика’ света без граница и јесте да нико нема контролу у својим рукама - осим можда директори великих мултинационалних компанија, одговорних својим деоничарима, који су на неки начин постали нови владари... С доласком XXI века, становници Земље откривају да њиховим животима све више управљају силе које су, у пуном смислу те речи - неодговорне“.

Кенедијев закључак, када је реч о предностима и штети од општег ширења глобалистичких идеја кроз свет, више је него песимистичан, јер он пише: „Немогуће је замислити да Земља може издржати 10 милијарди становника који прождиру њене природне изворе брзином богатих друштава или чак двоструко спорије... Ако се препреке реформи на домаћем терену одрже, што је вероватно за многе земље у развоју, једна од могућих реакција је масовна миграција у богатије делове света, док се остатак повлачи у фундаментализам и одбацује вредности Запада (понајпре у њему сумњиви потрошачки менталитет)... На крају, није довољно само разумети зашто смо на овој планети. С обзиром на то да смо сви грађани света, у разматрању разних начи-

на на које би се сви заједно, или појединачно, могли боље припремити за XXI век, морамо се обратити етичким вредностима, осећањем за праведност и осећањем за пропорције.”

Све се више стиче утисак (ипак само утисак!) да и водеће земље света и када су довољно свесне апсолутне дисхармоније у погледу досадашњег, вишевековног, најчешће дисконтинуираног развоја балканских земаља и оног, најчешће континуираног у европским земљама и у Америци - нису у реалној могућности, због вртоглавог развоја технике и науке, самим тим онда и економије и политике, да поступају целисходно и рационално, управо према овим земљама у свету (Балкан, Африка, Азија) које су доживљавале сасвим други ток своје досадашње, дуге историје.

Нема сумње ни у кога данас који мисли на савремени начин, у најбољем смислу те речи, да су промене неизбежне. Питање је суштинско: ко и шта треба да се промени? Псеудохришћански интернационализам-марксизам, сматрао је да ће преко насилних револуција у свету и тада оствареног социјализма или комунизма доћи до промене човека и његове свести. Трагичније заблуде са катастрофалним последицама у земљама остварених револуција у XX веку, тешко да је било. Суштинско питање: ко и шта треба да се промени постало је још актуелније у XXI веку. Нешто проширено, ово суштинско питање гласило би: треба ли да се промени човек (да би се променило друштвено уређење) или треба да се промени државно уређење (да би се променио човек)?

Са новим видом интернационализма данас у свету, пејоративно назван глобализам/мондијализам, а позитивно назван универсализам (чак нова етика) - Зоран Видојевић упозорава на „некритичко схватање глобализације које њу

изједначава с ‘вестирнизацијом’, праћено митом глобалне културе као незадрживог ‘клонирања’ западног друштвеног уређења и њему својствених слика ‘доброг друштва’ на сва подручја света”. Старо, више пута понављано суштинско питање, да ли се народи мењају кроз историју, природно или принудно, како се старо меша са новим, и даље је веома актуелно јер нас ставља пред најтеже искушење: мењамо ли се зато што смо принуђени да се мењамо, болно ломећи тако сопствену историјску прошлост, или се мењамо са збиља новом „проширеном свести”, којој онда не може бити стран толерантан став према свим и то различитим религијама света, према различитим расама и, наравно, различитим и оригиналним нацијама, односно народима света.

Не треба занемарити ни чињеницу да је јаз између цивилизације и културе већ одавно, у доскора хришћанској западноевропској цивилизацији и култури, све дубљи, што на додатни начин отежава складан спој између националног и религијског идентитета појединих народа и нација, са глобалистичким тежњама које нам стижу са Запада.

И још једном, Зоран Видојевић с правом пише да „када је реч о људским тековинама и напорима, нема јамства да ће култура напредовати, да се не може пасти на осетно нижи степен културног и општег развоја од оног већ достигнутог”.

Савремени антрополог и неуролог Мелвин Конер (Melvin Konner) тачно примећује: „Чини ми се да смо изгубили смисао за чудо, ознака наше врсте и главна карактеристика људског духа... Подозревам да је људски дух недовољно развијен у овом моменту еволуције, слично крилу Археоптерикса.” Било да је ово подозрење Мелвина Конера тачно или не, збиља ми се чини да је данас (или већ одавно?) људска свест у кризи и да ће будућност

човечанства највише или и једино зависити од могућности да се данашња људска свест домогне надсвести, што је могуће само преображањем досадашње људске свести. Не захтева ли и хришћанство (на свој начин, али и свака друга велика религија у свету) већ две хиљаде година од човека - метаноју (преумљење, духовни препород личности)?

ЛИТЕРАТУРА

Видојевић, З., Култура и глобализација, Књижевност, 4-5-6, Београд, 2004.

Јеротић, В., Мудри као змије и безазлени као голубови, Гутенбергова галаксија, Београд, 2000.

Kennedy, P., Preparing for the Twenty-First Century, Random House, New York 1993.

Кецмановић, Д., Национални карактер; размјере злоупотребе, Нова српска политичка мисао, Београд, 2005.

Печујлић, М., Глобализација (Два лика света), Гутенбергова галаксија, Београд, 2002.

Поповић В. Б., Лични национални идентитет и идентитет нације, Историјски Институт САНУ (Зборник), Београд, 2004.

Schirmacher (Hrsg.) Die Darwin AG, Kiepenheuer/ Witsch, Keln, 2001.

Tucker, E.M., Wordly Wonder: Religions Enter Their Ecological Phaese, u: „Religion East and West“, June 2002, Berkeley, California.

(“Луца”, Суботица, мај 2006.)

Идентитет слуге Смердјакова у роману Достојевског *Браћа Карамазови*

1.

Колико нам је познато, достојевисти по правилу налазе да је слуга Смердјаков в а н б р а ч н и син свога господара Фјодора Карамазова, те да и он биолошки припада (несумњиво) н е п р а в и л н о ј¹ породици Карамазових.

Да ли је баш тако? Одговор може дати прије свега прецизније читање главе „Лизавета Смраднa“ у 3. књизи *Браће Карамазових*, градива од којег, разумије се, полазе и достојевисти у том свом разумијевању.

Навешћемо, у преводу Јована Максимовића, дио текста (те главе) релевантан у овом погледу.*

Деси се једаред (поодавно је то било), једне септембарске ноћи ведре и топле – беше пун месец, сасвим доцкан – једна пијана дружина наше господе, која је теревенчила, њих пет-шест делија, враћала се из клуба својим кућама, споредном улицом. Са обе стране пружао се плот, иза кога су се ређале баште тамошњих кућа; а улица је излазила на мост преко наше смрдљиве и дугачке баре, коју код нас неки пут зову речцом. Код плота, у коприви и репуху, опази наше друштво Лизавету где спава. Напита господа стадоше над њом, гласно се смејући, и почеше се шалити са крајњом непристојношћу. **1.** Једном господичићу дође наједаред у главу сасвим ексцентрично питање о овој немогућој теми: „Може ли, рече он, неко сматрати овакву зверку за женско, ето, на пример, сад, итд. **2.** „Сви са гордом одвратношћу одлучише да је немогућно. **3.** Но у тој групи се десио и Фјодор Павлович, и он у тренутку искочи и одлучи: да човек може на њу гледати као на женско, и те како, и да ту чак има нешто нарочито пикантно, итд. **4.** Истина, у то доба се он код нас већ и сувише извештачено наметао за будалу, волео је истрчавати се и увесељавати господу, наравно, са привидном једнакошћу, али у ствари као њихов потпун измећар. **5.** То је било баш у оно време кад је из Петербурга добио вест о смрти прве му жене, Аделаиде Ивановне, и кад је са црником на шеширу пијанчио и чинио таква чуда да су се неки у вароши, баш и најгоре бекрије, трозили гледајући га. **6.** Весела руља се, наравно, насмеја том његовом неочекиваном

мишљењу; један из друштва поче подстицати Фјодора Павловича, али остали сташе плувати од гађења, премда још увек раскалашно, и напоследку одоше сви даље својим путем. **7.** Доцније се Фјодор Павлович клео да је тада и он, заједно са другима, био отишао; можда је баш тако и било, нико то не зна поуздано, нити је знао, али, после једно пет-шест месеци, сви у вароши почеше говорити са искреним и необичним негодовањем да је Лизавета трудна; стадоше питати и истраживати чији је то грех и ко је напасник. **8.** И ето тад се разнесе по свој вароши страشان глас да је тај напасник баш Фјодор Павлович. **9.** Откуд је потекао тај глас? **10.** Од оне групе пијане господе у то доба у вароши остао је само један учесник, па и тај је био у годинама и уважен статски саветник, који је имао породицу и одрасле кћери, и нипошто не би ништа причао, ни ширио, баш да је шта и било; остали пак учесници, њих петорица, били су се разишли. **11.** Али јавно мишљење указиваше управо на Фјодора Павловича, и указиваше и доцније. **12.** Наравно, он се није баш богзна колико ни љутио на то; којекаквим трговчићима и мештанима не би ни одговарао. **13.** Тада је био горд, и разговарао је само у свом друштву чиновника и племића, које је толико забављао.

14. И ето у то доба се Григориј енергично и из све снаге заузео за свога господара; и не само да га је бранио од тих оговарања него се и свађао због њега и препирао, и многе је разуверио. **15.** „Она је сама, поквареница, крива“, говорио је он поуздано, „а напасник није нико други него „Карп Завртањ“ (тако се називао један код нас тада познати страшни робијаш, који је у то доба побегао са робије и крио се у нашој вароши). **16.** Та се претпоставка учинила вероватном – Карпа су се сећали; и сећали су се да је он нарочито оних ноћи, некако пред јесен, по вароши луњао и тројицу опљачкао. **17.** Али цео тај и сви ти разговори не само да не одвратише општу симпатију од те јадне јуродиве него је сви још већма стадоше пазити и чувати. **18.** Трговкиња Кондратјева, имућна удовица, тако је удесила да је још концем априла довела Лизавету к себи, с тим да је не пушта док не роди. **19.** Чувању је будно и опрезно, али се ипак десило, крај све будне пажње, да Лизавета, већ последњег дана, увече, кришом оде од Кондратјевој и нађе се у башти Фјодора Павловича. **20.** Како је она, у свом стању, прешла преко високог и јаког плота баштенског, то остаде као нека загонетка. **21.** Једни уверавању да су је „пренели“, други да ју је „пренело“. **22.** Највероватније је да се све догодило, истина врло замршеним, али природним начином, и Лизавета, која је знала прелазити преко плотова у

¹ О Карамазовима као не-правилној, „случајној“ породици в., рецимо, и у: Ференц Фехер, *Песник антиномија*, прев. Лазар Мерковић, Нолит, Београд, 1981, стр. 73 и даље.

* Ф.М. Достојевски, *Браћа Карамазови*, Рад, Београд, 1964. У консултовању изворног текста служимо се петроградским издањем романа, из 1895. (с тим што стари правопис, примијењен у том издању, у случају навођења, замјењујемо правописом савременог руског језика).

туђе баште, да тамо ноћива, попела се некако и на плот Фјодора Павловича, а с њега је, мада шкодећи себи, скочила у башту, без обзира на своје стање. **23.** Григориј јурну Марфи Игнатјевној, и посла је Лизавети да јој помогне, па онда потрча по неку стару бабицу, мештанку, која је срећом близу становала. **24.** Детенце спасоше, а Лизавета пред зору умре. **25.** Григориј узе новорођенче, донесе га у кућу, рече жени да седне и метну јој га у крило уз саме груди: „Божје дете – сироче је свакоме род, а мени и теби нарочито. **26.** Њега је наш синчић послао, а произишло је дете од ђаволског сина и праведнице. **27.** Храни га, и више не плачи.“ **28.** И тако Марфа Игнатјевна однегова детенце. **29.** Крстише га и назваше Павлом, а по оцу га сви, и сами, без упутства, почеше звати Фјодоровичем. **30.** Фјодор Павлович се није ничему противио, и чак је нашао да је све то занимљиво, премда је из све снаге и даље све порицао. **31.** У вароши се допало што је он узео начоче. **32.** Доцније, Фјодор Павлович измисли начочету и презиме: назва га Смердјаковом, по надимку матере Лизавете Смердне. **33.** И ето, од тог Смердјакова постаде други слуга Фјодора Павловича.

Пођимо од исказа 3.

Искакање и и з ј а в у² Фјодора Павловича читалац би имао да схвати тако како га усмјеравају приповједачева објашњења дата поводом тог јунаковог геста.

Размотримо та објашњења. Прво, дакле, исказ 4, који почиње изразом „истина“, „додуше“ – свеједно („правда“). Наравно, тим модалним изразом, том „оградом“³, односно тим објашњењем, којим се подсјећа да је Фјодор и (недостојни) глумац – лакрдијаш, знатно се умањује озбиљност јунаковој изјави, тј. ослабљује могућност да од њега (у овом случају, у тој ствари) ваља очекивати и нешто више од – глуме (тј. преступ, насиље)⁴.

Исказ 5 јавља се као неке врсте „допуна“ (комплемент) исказа 4. Карактеристично је, међутим, да ту „допуну“ овај исказ не обавља п р а в и л н о (л о г и ч н о), тј. у смјеру исказа 4: наглашавањем јунакових безобразлука⁵, због којих се гади и највећим пропалицама (и који „падају“ у вријеме које се овдје има у виду), тај исказ, на неки начин, разграђује („квари“) то што садржи исказ који му

2 У приповиједању Достојевског ријеч „решил“ (ријешо је, одлучио је) често је са значењем рекао је, изјавио је. Овдје се, међутим, може доживјети и у значењу које подразумева (и) н е ш т о в и ш е од изјаве.

3 О одређеним врстама говора с о г р а д а м а, односно г о в о р а с о д с т у п н и ц о м (наглашавајући његов „огроман значај у стваралаштву Достојевског“) говори Михаил Бахтин. В.: М. Бахтин, Проблеми поетике Достојевског, прев. Милица Николић, Нолит, Београд, 1967, нпр. стр. 268, 311 и даље.

4 Већ на самом почетку романа Фјодор Карамазов је наглашен као глумац-лакрдијаш коме л а с к а да одигра пред друштвом „какову било неочекивану улогу, и, што је главно, чак и на своју очигледну штету“ – „да би било више смеха“. (15, 16, 18)

5 В. (умјесто „пијанчио и чинио таква чуда...“ – у Максимовићевом преводу) изворно „пил и безобразничал“.

непосредно претходи, чини сад у извјесном смислу јаче отвореном границу јунакових лакрдијашења.

Читалац је збуњен. Писац, држимо, и хоће да збуни. Да произведе код читаоца колебање (несигурност, недоумицу): како, у оквиру тог „неправилног“ понашања приповједача⁶, узети Фјодора Карамазова – докле је јунак у стању да „оде“ (у свом – да ли тек пуком? – лакрдијашењу, комедијашењу).

Реаговање „веселе руље“ на „неочекивано мишљење“ Фјодора Павловича (6) не може читаоцу помоћи у смислу: како да схвати јунака. (Узгред: у изразима „наравно“ и „неочекивано мишљење“ видимо гледиште веселе дружине а не и приповједача: приповједач се приклања, ф о р м а л н о „дијели“ то гледиште, говори у име дружине.)

Не би безразложно било да се исказ „један из друштва поче подстицати Фјодора Павловича...“ (в. исказ 6 до краја) разумије у смислу: ради се тек о подстицању и разилажењу дружине („свих“?)⁷.

Али је могућна и друкчија читаочева реакција. Ријеч „напоследку“ („наконец“) у том исказу могла би се, наиме, (бар) доживјети и као двосмислена: 1. у смислу (који подразумева) да све завршава на подстицању, тј. да након подстицања слиједи само разилажење – „свих“? (како смо већ, дакле, рекли), и 2. у смислу: да након подстицања, а прије разилажења дружине, није да није било још нечега – да ствар није остала тек на наговарању; ово особито ако се ограђеност те ријечи запетама (како је у изворном тексту) претпостави (мало смјелије) као истицање посебности њеног значења.

Није ли, можда, приповједач ту (на почетку цијелог једног заплета) језиком двосмислености већ указао на Фјодора Павловича као напасника. Није немогуће. Али како са сигурношћу (сазнати да је (ту) примијењен двосмислен говор, и како, уколико се ради о таквом језику, одабрати „смисао“ који је прави. То не би било могуће: у случају двосмисленог, односно вишесмисленог говора („употребе“ ријечи или израза који садрже више од једног значења) по 6 Није, није приповједач несрећан (како би се могло помислити) већ хоће да збуни; у питању је особита стилска одлика.

7 Појединост „остали сташе пљувати од гађења“ не представља тачан превод. Изворно, појединост гласи: „остали су још више стали да пљују“ („осталые принялись плевать ещё пуще“). „Још више.“ Дакле, као да се такво реаговање (дружине) в е ћ (тј. и раније) јавило. Да ли је? Казано је с а м о да се према изјави Фјодора Павловича односе „са гордом одвратношћу“ („с гордым мерзением“). Пљување (којим иначе изражававање одвратности, односно гађења, гнушања, може бити „праћено“) није поменуто. То је организовано (помало, бар) необично. Али је (специфично) својство текста. И не мислимо да се писцу ту нешто поткрало. Те да то треба поправљати, доводити у ред. Односно: читалац има да се н а в и к н е на те необичне поступке код Достојевског (какви се особито јављају тамо гдје писац гради разне заплете). Иначе ће наилазити и на веће тешкоће и у приложеном тексту. (Кад су у питању заплети, читалац се с појачаним опрезом односи према свакој језичкој јединици. Па се, рецимо, опире и с в о ђ е њ у изворног „и проч., и проч.“ на једно „итд“, како је у Максимовићевом преводу.)

правилу постоји и „одступница“ за онога који се њиме служи с посебном намјером („нијесам мислио то већ...“).⁸

У оквиру говора о одласку (неочекивано) долази до промјене приповједачке перспективе: приповједач који је дотле (као невидљив, непосредан, посматрач) казивао са пуном обавијештеношћу о дешавању у које је укључен Фјодор Павлович сада се представља као неупућен⁹ у то да ли је овај отишао са осталима¹⁰, уводећи уз то (и) одређене околности, односно појединости везане за цијелу ту ствар; на основу свега тога (не губећи из вида ни раније, у тексту који разматрамо, речено) читалац би имао сам да док о на да ли је јунак извршио насиље.

Шта читаоцу у том погледу могу рећи прије свега мотиви о одласку.

Интересантно је како је писац извео ствар. Срећемо се заправо са одређеним „замешатељством“. Прво, приповједач у све који одлазе „даље својим путем“ (6) не убраја и Фјодора Павловича, како се то учини у први мах¹¹. Накнадно, међутим, а поводом јунаковог заклињања (и уз знање: да ни ко о томе нема поуздано искуство), допуста могућност да је овај пошао са другима (7)¹².

Наравно, приповједачево извјесно губљење из вида Фјодора Павловича кад говори о одласку („свих“) и његова додато изражена несигурност у то да ли је и овај пошао са осталима (в. „можда...“) навлаче (има да навуку) сумњу на јунака.

8 Двосмислени (еквивокални) говор особито је подесан тамо гдје је потребно завести, збунити.

9 У Браћи Карамазовима приповједач је сачињен као конкретни хроничар („ја“ приповједач), али који има и, не до сле дно п р и м ј е њ и в а н у, повластицу апстрактног приповједача („свезнање“). Наравно, са естетичког становишта, ту нема ничег нелогичног: приповједач (у фиктивним творевинама), свеједно да ли је конкретизован, није р е а л н о лице већ пишчева конструкција, одређена (одабрана) п е р с п е к т и в а из које се приповједач („производи приповједано“), и која се може и мијењати (и у случају истог приповједача) у оквиру (једног) дјела (мада се то обично избегава).

10 Кад се ради о мотивима који су у вези са Смердјаковом, ово упадљиво, оштро (тј. и у међусобно сусједним реченицама испољено) мијешање пуне и недовољне приповједачеве обавијештености у неку руку је мање необично (за читаочев доживљај) због околности да је приповједач Карамазових и иначе недовољно информисан о овом јунаку.

11 Приповједачево губљење из вида Фјодора Павловича кад говори о одласку дружине веома је упадљиво кад се исказе аористом, како је то у преводу којим се служимо („сви појоше“): аористом се производи (обавезан) утисак о (непосредном) присуству приповједача појави која је предмет (његовог) приповједача, што подразумева његов потпун и тачан увид у цијелу појаву (ако зна да су пошли други, имао би да зна да ли је пошао и Фјодор Павлович); примјеном перфекта, приповједач не мора бити претпостављен као (обавезно) присутан појави о којој говори, па његов непрецизан увид (у ту појаву) излази мање упадљив. Боље је, дакле, – „сви су пошли“ (в. изворно: „все пошли“).

12 Са моделом: јунак је доцније – оспоравао (своје учешће у злочину) срећемо се и у Дмитријевом правдању. В. мотив: „Бог“, као што је сам Митја после (подв. М.В.) говорио, „чувао ме је тада“ (од оцубиства – примј. М.В.) 486 (Узгредно: пред ислѣдницима јунак каже да га је пазио његов „анђео чувар“, 585).

Са своје стране, заклињање Фјодора Павловича може се схватити као порицање престопа, и читалац га не може ни одбити, свеједно што му је јунак познат и као лажов.¹³

Али, могло би бити да је у том заклињању садржано одређено лукавство (лукавство писца, лукавство „иза“ којег стоји, којим у правља писац – како се све то може рећи) у смислу – да одлазак са пијаном господом, у који се, ето, јунак заклиње, не искључује (безусловно) и могућност његовог недјела, рецимо прије одласка¹⁴ или, пак, „послије“ одласка (лажни одлазак, одлазак с повратком¹⁵), те да се Фјодор Павлович (лажући на један специфичан начин) може „мирне душе“ заклети да је отишао са другима. И приповједач који организује то, евентуално, „околишење“ исто тако у неку руку мирне савјести (лукаво „полагујући“ за јунаком) допустити („напола“ пристати на) ту могућност (одласка Фјодора са осталима).

Ова претпоставка могла би бити подржана околношћу да би се одређена не-прецизност у организовању јунаковог опирања могла наћи и у мотиву: Фјодор Павлович је „из све снаге и даље све (подв. М.В.) порицао“ (30).

Могуће је, дакле, да је у јунаковом заклињању у одласку садржан двосмислени говор, тј. говор који се може разумјети и као порицање престопа, али и као (лукаво) избегавање тог порицања (непомињањем престопа него одласка).¹⁶

Него, ништа се од тога не може (са сигурношћу) и доказати.

Чињеница, пак, о јунакињиној трудноћи (7) постављена је као опозитум (јунаковој) тврдњи о одласку, независно од тога како ту тврдњу ваља разумјети.

Свакако: и чињеница да се „после једно пет-шест месеци“ након периода којем припада и ноћ у којој пијана дружина наилази на јунакињу почиње говорити о њеној трудноћи (7) производи (има да произведе) јаку сумњу на Фјодора Карамазова.

13 В. у овом погледу Зосимине прекоре/савјете јунаку. (58)

14 Овдје би живнула и она примисао о могућној двосмислености ријечи „напослетку“ (в. наш коментар).

15 Карактеристично је (занимљиво је) да Ј. Максимовић умјесто перфекта, како је већ изворно („Фјодор Павлович... уверял, что... и он... со всеми ушел“) уноси плусквамперфекат: „био отишао“. Тешко је рећи зашто. Није ли, можда, стога што тај облик, овдје, поред потпуног одласка може назначити и одлазак с повратком.

Мало је, ипак, логично узети (да је у концепцији писца) да се јунак враћао (отишао са осталима, па се враћао), или, пак, да је остао. Односно да – било у једном, било у другом случају – „без публике“ учини преступ. Мада читалац не може одредити границу до које би се могла кретати изопаченост сладострасника какав је Фјодор Карамазов. (В. нпр. његово сабласно исповијест пред властитом дјецом у гл. „Уз чашичу коњака“.)

16 Теоретичари загонетке говоре и о „скретању пажње на неважну чињеницу да би се приметно траг правом одгонетљају“ (в. Речник књижевних термина, 2. издање, ур. Драгиша Живковић, Нолит, Београд, 1992, одр. Загонетка).

Читаоцу се, међутим, не даје подршка да иде д а љ е од сумње: у „игри“ је и одбјегли робијаш Карп Завртањ – који је „нарочито оних ноћи, некако пред јесен (тј. у истом периоду у ком се пијана дружина срета са Лизаветом – примј. М.В.) по вароши луњао и тројицу опљачкао“ (15, 16)

Ако и недовољно јака („танка“), заснована пристрасно, од „невоље“ (као лични став слуге који брани свога господара), та „претпоставка“ (која се „учинила вероватном“ због подударности о којој је ријеч) како тако омета читаоца да изведе закључак на штету Фјодора Павловича¹⁷.

(Није, наравно, искључено да се приповједач – в. робијашево и м е и атрибут „страшни“ – само шали с том претпоставком.)

Укључујући у ствар (и) г л а с и н е („јавно мишљење“)¹⁸, (ни) приповједач (који у п р а в љ а тим гласинама), наводно, не зна њихов извор: једнога из оне групе пијане господе (која бар нешто о тој ствари зна) учинио је пристојном ћуталицом, остале „разјурио“ из мјеста.

У вези са тим (извјесним) „искључењем“

в е с е л е дружине, прво ћемо примити да се мотив о статском савјетнику може прочитати како је већ преведено – јунак (о тој ствари, о таквим стварима) не би причао (ни) под претпоставком да је нешто и било: „баш да је (варирајмо: све да је, па да је – М.В.) шта и било“. Али и нешто мало друкчије: не би причао (ни) „ако би (кад би) чак што и било“ (в. изворно: „если бы даже что и было“). Радије ћемо узети ово друго: исказана формулацијом „ако би...“, погодба је упадљивија.

Оно што је (доста) необично у тој ствари је чињеница да је у конструкцијама „баш да је шта и било“, односно „ако би чак што и било“ (у првој изразитије него у другој) поред погодбе садржано и оспоравање (могућности која се претпоставља). Тешко да се писцу (који на све начине очигледно настоји да ствар „замрси“, да збуди читаоца) ту нешто поткрало. Односно, доста је логично узети да је (намјерно) сачињена двосмисленост.

Уклањањем осталих пет (иск. 10), за које се не каже да не би причали, не уклања се, међутим, и (читаочев) логичан резон да је од њих потекао (иза њих остао) глас о оној ноћи и Фјодору Павловичу.

Читалац, најзад, посједује у извјесном смислу и тачан доказ о томе. Доказ пружа правдање јунака: то Фјодорово заклинање – да је отишао са другима (логично је узети) представља (одређено) реаговање („одговор“) на о б ј е л о д а њ е н е

17 Читаоцу није дат подстрек да претпостави и какве друге могућности (текст у том смислу није а к т и в а н).

18 Гласине, односно „ширење непроверених гласова“ „неидентификоване светине“ (како, нпр., формулише М. Јовановић, в. у књизи: Од романа тајни ка роману миту – метаморфоза жанра, СКЗ, Београд, 1993, нап. 19 уз 3. поглавље) сретамо у многим дјелима Достојевског.

к о н к р е т н е податке (појединости) везане за дешавање у које је (макар и недовољно) упућена (којима располаже) дружина; наравно, овом се околношћу, с друге стране, компромитује (обесмишљава) и (приповједачево) питање откуд глас, (раз)-открива његова лажност.

Било како било, умјесно је, дакле, узети да је глас кренуо од дружине, која о догађају зна бар онолико колико и читалац, недвосмислено, зна. [А то је за гласине (и више него) д о в о љ н о – да ствар д о в е д у и д о к р а ј а.]

Разумије се да ни Фјодорова одређена равнодушност према гласинама („наравно, он се није богзна колико ни љутио на то“, 12)¹⁹ и непротивљење да се нахоче прихвати у његов дом и да му се да његов патроним (он је „нашао да је све то занимљиво“, 30) не могу ништа рећи о могућном преступу Фјодора Павловича.

Изразиту, заправо најјачу сумњу на Фјодора Павловича покреће (има да покрене) чињеница да се јунакиња „обрела“ („очутилась“) у дан порођаја у његовој башти (односно купатилу).

Готово да читалац изусти: ако крије коза, не крије рог (односно: оно што се недовољно зна или крије, зна и објављује на тај начин јунакиња).

Боље да не изусти.

Из (овдје) ненаведеног дијела текста који припада гл. „Лизавета Смрадна“ читалац зна да јунакиња – идиоткиња (која „ни говорити није знала, и само би неки пут мицала језиком и нешто мумлала“) има н а в и к у да се тако понаша (да тако живи), тј. да прескаче преко плотова и ноћива у нечијој башти. В., рецимо, мотиве: „увек спавала на земљи и у блату“ (зими и „у штали код крава“), „спавала је или у црквеној порти, или би, прешавши преко ч и ј е г б и л о плота...преноћила у ч и ј о ј б и л о (подв. М.В.) башти“ („в чьем-нибудь огороде“), „тако се научила“; (в. гдје је, у септембарској ноћи, и налази пијана дружина); а и из исказа 18 и 19 се види да је чувају („будно и опрезно“) од „примјене“ таквих навика, тј. да се тако понаша и у вријеме трудноће.

Наравно, тим мотивима о јунакињиним навикама п р и п р е м љ е н о је њено доспјеће и у башту Фјодора Павловича; без те п р и п р е м е, тј. да ти мотиви нијесу уведени, то доспјеће (још уз наглашени н а п о р н и прелазак преко плота – в. 20, 21, 22) представљало би (уз све остало што на јунака навлачи сумњу) сад већ такорећи непобитан доказ да је Фјодор напасник. [У том смислу би могло бити повољно и то да нека поступања (ове) јунакиње-идиоткиње, како нам изгледа, нијесу лишена

19 Извјесна равнодушност о којој је ријеч мотивише се јунаковом (одређеном) охлошћу (уз 12, в. и исказ 13). Свакако да (лични) став исказан (модалним) изразом „наравно“, каогод и резон „којекаквим трговцима и малограђанима (в. у изворном тексту: „мещанам“ – примј. М.В.) не би ни одговарао“ припадају јунаковом гледишту; приповједач се уживљава у то гледиште, иронично га „подржава“ (вреднује).

одређеног смисла (в. гл. „Лизавета Смардна“.)]

Ови мотиви, међутим, отежавају извођење таквог закључка. Управо том околношћу да јунакиња има навику (да је то њен начин живота) да прескаче плотове („преко чијег било плота“), и ноћива у „чијој било башти“ колико-толико се одузима (умањује) посебан значај, посебан смисао околности да се о б р е л а у башти Фјодора Павловича. Бар у мјери која је довољна да се омете извођење поузданог закључка о Фјодору као преступнику.

Тако би одговор на питање зашто управо башта Фјодора Павловича могао гласити: та башта није наглашена као неслучајан избор (потенцирамо: јунакиња би ноћивала у б и л о ч и ј о ј б а ш т и); она се „обрела“ у башти Фјодоровој – као што би се могла н а њ и у било чијој; односно, ствар се, уза све што на јунака навлачи неодољиве сумње, може, ако и доста слабашно, бранити и као случајност.

Једнако, и одговор на питање зашто управо у дан порођаја могао би гласити: па и то се може узети и као случајност – свеједно што је тих случајности п р е в и ш е: јунакиња се искрада тада када јој се пружа прилика (19). А та прилика (непажња тих који је чувају) јавља се, ето, баш у дан њеног порођаја. (При чему је, опет, подешено да и годишње доба о д г о в а р а томе да се јунакиња н а њ е у нечијој – б и л о ч и ј о ј – башти („в чьем-нибудь огороде“). Па и башти Фјодора Павловича.

Све у свему, дакле, јунакињин поступак, макар колико давао подстрек за подизање (оправдане) сумње на Фјодора Павловича, не може произвести сигуран закључак да му је ова донијела (четвртог) сина.

Размотримо, најзад, детаљ (мотив) „а по оцу га сви, и сами, без упутства (по својој вољи, односно, и да им се не каже: примј. М.В.), почеше звати Фјодоровичем“ („а по отчеству²⁰ все его и сами, без указу стали звать Фёдоровичем“).

Свакако: у појединости „а по оцу га сви ...“ у приповједачевом говору (којим се артикулише та појединост) садржано је гледиште околине („свих“).

Битно је, овдје, наравно, питање односа приповједача према том гледишту (са којим се м и ј е ш а његов говор).

Формално гледано, тј. гледано независно од контекста, излазило би да приповједач (и) прихвата то гледиште (које преноси).

У контексту, ствари стоје друкчије: не би приповједач, разумије се, цио тај заплет, који је удесио у вези са питањем Смердјаковљевог очинства, раздесио (разградио) тако што би, сад, и он, који се све дотле п р е д с т а в љ а о (можда се правећи) да је неупућен, видио неуздржано Смердјакова као сина Фјодора Павловича.

Односно, понајприје ће бити да је у појединости „а по оцу га сви...“ опет (лукаво) примијењен двосмислени говор, тј. говор који омогућује и разумијевање да се приповједач само формално приклања гледишту „свих“ (отац по њиховом, а не и по његовом, приповједачевом, гледишту), али и разумијевање да приповједач није дистанциран од тог гледишта. Те да читалац који се одлучи за једно од то двоје запада (има да западне) у грешку.

(Није, свакако, искључено да је особито појединошћу коју смо управо размотрили, начином говора у тој појединости, писац збунио понеког коментатора – у смислу да му је дао сад већ непобитан разлог да Фјодора Павловича види као Смердјаковљевог оца.)

Осврнимо се (не тек узгредно) још једаред на малочаскоментарисани детаљ. Уочићемо: приповједач је нагласио само повезаност Смердјаковљевог патронима са именом Фјодора Павловича. Читалац, међутим, налази в и ш е (од тога), односно да су и м е и п а т р о н и м Смердјакова (како гласи његово п р е з и м е које му даје Фјодор, 38) – послужићемо се сад ријечју Миливоја Јовановића – „инверзивно (су) ослоњени на семантику имена и патронима“ Фјодора Павловича Карамазова (Јовановић каже – „убијеног о ц а“, подв. М.В.)²¹; дакле: према Фјодор Павлович – Павле Фјодорович.

(Занимљиво је да име, односно патроним – Фјодор, Фјодорович – у тим комбинацијама к о и н ц и д и р а са именом творца *Браће Карамазових*. Слутимо шалу писца – на свој рачун.)

2.

Аутор *Карамазових* је једним специфичним организовањем приповједача и (помоћу њега) низа околности дао не мало тога што навлачи (има да навуче) снажну и оправдану сумњу на Фјодора Карамазова као напасника јуродиве дјевојке.

Пуно тога се „стекло“ против јунака. Али (најзад) тако пуно и толико сугестивно – исувише заправо сугестивно, а да би читалац изгубио опрез. [Колико се, рецимо, с т е к л о „доказа“ против Дмитрија за – „судску грешку“, тј. „лажну одгонетку“ злочина – осуду невиног јунака (тј. правосудно убиство: „justis morda“).]

Односно, безазлено би било – без поузданог упоришта за то – разумјети да писац умножава („гомила“) те сугестије да читалац лако погоди.

Читаочев став (потврђивање или оспоравање, могућног, Фјодоровог злодјела) морао би почивати на јасним (недвосмисленим) доказима (односно импликацијама које му обезбјеђују сигурност).

Међу појединостима које смо покушали да
21 В. нав. дјело (наша биљешка 18), нап. 80 уз 5. погл.

²⁰ У изворном тексту којим се служимо стоји „по отчеству“. (Ствар за историчаре руског језика или штампарска грешка?)

пажљивије прочитамо нема, међутим, ни једне која производи сумњу на Фјодора Павловича, ни једног разлога за ту сумњу, а да им читалац у тексту не може наћи извјестан (макар и крхки) приговор. (Односно, писац је, ако и недовољно јако, и „разарао активност коју ствара“ – да, однекуд, посудимо, прилагодимо тај израз.)

3.

Из размотреног текста, а идући за

приповједачем, читалац не може, дакле, утврдити да ли је Фјодор Карамазов отац слуге Смердјакова.

Наравно (тог) приповједача је створио аутор; а помоћу њега и све (те) околности које (заједно са приповједачевим говором) дају јак полет сумњи на јунака о коме је ријеч.

Може се поставити питање да ли, пак, он, аутор, у чијој је одлуци „обим“ приповједачевог знања, о тој ствари (у оквиру своје стваралачке замисли) зна тачно. Уколико, рецимо, зна, могао би поступити двојако: 1. учинити да и приповједач располаже тачним подацима, али да то своје искуство (правећи се да је недовољно упућен) казује на начине који онемогућују читаоца да допре до тог искуства, 2. лишити приповједача знања (о томе), допустити му да зна нешто, али не и цијелу истину.

Како, међутим, (у овом случају, односно смислу) пронаћи аутора. Није ли, можда, ствар у наслову: наслов је само ауторов (тј. друкчије му припада него остали текст дјела); у наслову је (само) његов глас.

Не би, рецимо, нелогично било узети да су тим насловом – *Браћа Карамазови* – обухваћени сви који су, на овај или онај начин, кривци за смрт Фјодора Павловича. Зашто би наслов „заборавио“ једног од њих – у ствари која им је заједничка (оног који је извршилац убиства).

Мора се, међутим, признати да се даље од такве (ако и не сасвим произвољне, како нам се бар чини) примисли (у вези са насловом) не може ићи. Односно, остаје недокучиво (непровјерљиво) да ли аутор насловом романа убраја Смердјакова у браћу Карамазове.

4.

Питање очинства Смердјаковљевог у *Браћи Карамазовима* писац је, сматрамо, оставио

отвореним. Односно, одговор на то питање остаје ван читаочевог домашаја. У одгонетању можемо

доспјети једино до става да је Фјодор Павлович само могући отац слуге Смердјакова. Дакле: *можда*.²² Ту је разложно стати. Савладати жељу да се нађе *в и ш е од можда*.

Ту не иде, разумије се, ни никакво

нагађање. „По свему судећи“, Смердјаков је „незаконити син господара куће“ (тј. Фјодора Карамазова – примј. М.В.), каже В. Познер (у оквиру једне иначе веома успјеле анализе криминалне интриге у роману *Браћа Карамазови*).²³ Формулација (модални израз) „по свему судећи“ представља један *начин говорења* о нечему што се не зна са *сигурношћу*, али се даје одређена (личним ставом одобрена) *предност* једној могућности. Предност такве врсте Познер је, међутим, и

радикалност о, односно не тек „по свему судећи“ (како је једанпут истакао) – Смердјаков за њега (као и за све остале) и *јесте* (тј. назива га одлучно тако) син Фјодора Карамазова.

У нашем случају, како смо већ настојали да покажемо, ствари нијесу *постављене* тако да би се и уз „резерву“ коју садржи израз „по свему судећи“ могао одобрити избор једне (од двију) могућности – израз „*можда*“ (који се може разумјети и као „не знамо“) доводи те могућности у равноправан положај. (А нити се, наравно, може стављати знак једнакости између ставова „по свему судећи“ и *јесте*.)

5.

Ваља примијетити да се у вези са очинством Смердјакова јављају у *Карамазовима* и експлицитно изражени ставови подударни са импликацијама које у том погледу (по нашем мишљењу) садрже појединости у гл. „Лизавета Смердна“.

Тужилац (у процесу Дмитрију Карамазову), Иполит Кирилович, у два маха, рецимо, истиче да је Смердјаков „*можда*“ „ванбрачни син“ Фјодора Павловича. (855, 867)

Дмитрије, такође, у једној ситуацији, на саслушању, говори о Смердјакову као о могућном сину Фјодоровом („...он је, можда, син његов, ванбрачни син“), на што, опет, иследници додају да су *слушали ту причу*. (585)

6.

Бављење проблемом Смердјаковљевог идентитета доводи и до питања да ли сам јунак убраја себе

²² Критика је уочила да је „*можда*“ – да тако то овдје кажемо – једна од *најзапосленијих* ријечи (обично у говору приповједача) у дјелу Достојевског (писца „страховито заљубљеног у тајанствености“, како је сам о себи говорио).

²³ В. у: Владимир Познер, *Достојевски и пустиловни роман*, Књижевна смотра, 43-44, 1981, стр. 47.

у синове Фјодора Карамазова.

Читалац о томе не зна. Ништа му у том погледу не може рећи ни чињеница да јунак о Карамазовима говори с д и с т а н ц о м. В. нпр. исказ: Фјодор Карамазов је „махнит човек и сва деца његова“ (Смердјаков Марји Кондратјевој, гл. „Смердјаков са гитаром“); или, рецимо, исказ: „Да сам ја такво убиство (Фјодора Карамазова – примј. М.В.) и наумио, зар се може бити толика будала па да се унапред такав доказ каже, па још рођеном сину (Фјодоровом, Ивану – примј. М.В.), молим вас?!“ (Смердјаков Ивану, 748). Такво д и с т а н ц и р а њ е у Смердјаковљевом случају (с т а т у с л у г е код Карамазових) доста је логично, сматрао себе или не (извјесним) чланом породице Карамазових.

Није докучиво ни да ли јунак зна зашто га називају Павле Фјодорович.

Дмитријев бранилац на суду, сјетићемо се, заступа (тврди) да Смердјаков сматра себе за „незаконитог сина Фјодора Карамазова“, и да како је додато (у загради) с истог гледишта, „за то постоје докази“ (в. гл. „Па ни убиства није било“). Те д о к а з е бранилац (а д в о к а т) остаје, међутим, дужан.

7.

Обратићемо (с обзиром на то што нас овдје интересује) пажњу и на именовања и ословљавања Смердјакова.

Приповједач га назива („презименом“) Смердјаков, односно „слуга Смердјаков“, „нахоче“ (в. ово потоње у наведеном тексту из гл. „Лизавета Смардна“).

Фјодор Карамазов јунака назива (и ословљава): Смердјаков. И синови Фјодорови ословљавају га, такође, са Смердјаков, а кад говоре о њему, кажу: слуга или Смердјаков. У једној прилици Митја га назива „сином Смардне“, 726. (Аљоша му персира.)

З а о с т а л е, јунак, је, опет, Смердјаков, односно слуга. („А слуга је старог убио, слуга“, заузима се нпр. Грушењка, 618.) Овом потоњем треба, међутим, додати и оно што је речено у наведеном тексту из гл. „Лизавета Смардна“ – да Смердјакова, уз крштено име (Павле), „по оцу“ „сви почеше звати Фјодоровичем“.

Конкретно, тако мусе, а особитим поштовањем и „умилјато“, обраћа, и говори о њему, (само) Марја Кондратјева. В. појединост: „Што в а с (подв. М.В.) нема тако дуго код нас, Павле Фјодоровичу?“ (279);

или појединост – Марја „шапну у ходнику Ивану: да с у (подв. М.В.) Павле Фјодорович (т о ј е с т

С м е р д ј а к о в) врло б о л е с н и“ (подв. М.В.) – 763.²⁴ [Читалац ће примити и ишчевање те јунакињине углађености. Кад јавља да се Смердјаков објесио, нема у тој вијести ни његовог имена, ни плурала: „Улазим ја к њ е м у (подв. М.В.) у собу да скинем самовар кад тамо а о н (подв. М.В.) о зиду о клину виси.“ (800)²⁵]

Карактеристично је, додајмо овдје, свакако, и о б ј а ш њ е њ е „то јест Смердјаков“ у другој од наведених појединости, које је приповједач ставио у заграду; то објашњење представља и одређено дистанцирање приповједача од именовања (идентификовања) јунака како то чини Марја Кондратјева. (Приповједач „остаје“ при своме именовању.)

8.

Тајна Смердјаковљевог (биолошког) идентитета се, како, дакле, мислимо, не рјешава у дјелу *Браћа Карамазови*.²⁶

Нити се, наравно, „споља“, тј. некако независно од дјела може ријешити.

Односно: разилазе се, мислимо, са писцем *Карамазових* – знају в и ш е него што им дјело омогућује – владајућа разумијевања да је Смердјаков „ванбрачни“, односно (како се једнако срета) „незаконити“ син Фјодора Павловича, или „полубрат“²⁷ тројице његових „законитих“ синова.

²⁴ „Пуно име (име и презиме – примј. М.В.) и име по оцу на – и љ у Русији 16-17. века представљало (је) част на коју свако није имао право“. (Борис Успенски, *Поетика композиције/ Семиотика иконе*, Нолит, Београд, 1979, прев. Н. Петковић, стр.38.)

[Презивање и по оцу сретало се, рецимо, и код Срба (Вук Стефановић Караџић). У патријархалној Црној Гори био је уз име уобичајен патроним. А његован је, не ријетко, и с нешто (мање-више неукусне) патетике: Раде Томов, Крсто Зрнов (позната личност из историје Црне Горе – Крсто Поповић).]

²⁵ Разумије се да у отменом (углађеном) понашању Марје Кондратјеве према Смердјакову ваља видјети (и) пишево пародирање таквог понашања (галантни стил на не-својем мјесту). [Та пародија би била и ефектнија без „преокрета“ у јунакињиним стилу, тј. да су у вијести коју (односно к а к в у) доноси опет садржани плурал и пуно име слуге Смердјакова; него, у том случају би изостало „обнаживање“ лажности у (удварачком) стилу Марје Кондратјева.]

²⁶ Ствар се може узети (и) као (извјесна) загонетка. На основу одређених чињеница које му (на свој начин) нуди приповједач („задавач“ загонетке) читалац би имао да нађе одгонетку. [Као посебан облик, п р а в а загонетка, односно загонетка у ужем смислу, по правилу има и одгонетку којом влада „задавач“ загонетке (в. о томе и у: Андре Јолес, *Једноставни облици*, прев. Владимир Бити, Загреб, 1978); у случају загонетке о којој је овдје ријеч нити је, међутим, јасно (како нам, дакле, изгледа) да ли приповједач („задавач“) зна рјешење, нити читалац до њега може доћи.]

²⁷ Тако га, рецимо, назива А. Жид. (В.: Андре Жид и Рене Жирар, *Достојевски*, прев. Ђурђина Топораш Драгић, Књижевна заједница Новог Сада, Октоих, Подгорица, 1994, чланак „Браћа Карамазови“.) Гросман, опет, каже „млађи брат Иванов“. (В.: Леонид Гросман, *Достојевски*, прев. Лидија Суботин, СКЗ, Београд, 1974, стр. 486.) [На неки начин, понајмање је обично да

[Нијесмо, најзад, сигурни ни да ли би термини „ванбрачни“, „незаконити“ били (у овом случају) сасвим адекватни и под условом да је јунак извјесно плод Фјодоровог насиља (оне ноћи), односно да Смердјакова у том погледу ваља довести у сигурну везу са Фјодором Павловичем.]

9.

Уколико је наше разумијевање исправно, тј. ако је тачан наш став да је Смердјаков само могући син Фјодора Карамазова, могу се засновати (хтио то писац или не²⁸) и следећа опажања: Смердјакову који је сав умногоме загонетан (на неки начин) „одговара“ и загонетан (биолошки) идентитет; лишен тачно одређеног очинства, копиран којега не може (извјесно) „запасти“ ни Фјодор Карамазов, доведен у везу у том погледу и са одбјеглим робијашем Карпом Завртњем, јунак је баш темељно деградиран (што се слаже са идеолошким концептом аутора); по мјери је кажњен и Фјодор Карамазов, ако је, рецимо, невин (каква се могућност, дакле, не искључује), а к а ч и му се кривица (или „диоба“ те кривице са робијашем – Завртњем), односно, тај неваљали, зли човјек добија казну какву и заслужије; занимљивија је (ефектнија је) неразријешеност (те ствари), богатији је читаочев доживљај (разријешеност у неку руку доживљај осиромашује).

10.

Након тих опажања о биолошком идентитету Смердјакова ваља подсетити да – у психолошком смислу – јунак д и ј е л и идентитет са Иваном.

Смердјаков је Иванов двојник, један д и о Ивана, онај (ружни, изопачени, ђавољи²⁹) дио Ивана којему (овај) јунак и п о п у ш т а, али га и презире, и мрзи, и жели да уништи (убије).

У том партитивно – метонимијском³⁰ – смислу Смердјаков јесте (п о с т а ј е) син Фјодора Карамазова.³¹

(и) Гросман – п р а в н и к по струци, а по естетичким схватањима близак ф о р м а л и с т и м а – налази да је Смердјаков син Фјодора Карамазова.]

28 О ауторовом значењу и значењу текста в. у: Е. Д. Хирш, Начела тумачења, прев. Тихомир Вучковић, Нолит, Београд, 1983.

29 И Смердјаков и ђаво су Иванови двојници (Смердјаков је Иванов реални, ђаво његов фантастични двојник). И двојници један другом. В. о томе особито истанчана разматрања М. Бахтина (нав. дјело, в. нашу биљ. 3) и Јакова Голосовкера (књ. Достојевски и Кант, прев. Лидија Суботин, Графос, Београд, 1983.)

30 В. о синегдохи као врсти метонимије (pars pro toto).

31 О Фјодору Карамазову као „метонимијском оцу“ слуге Смердјакова говори нпр. Слободанка Гловер (мада иначе узима Смердјакова као Фјодоровог биолошког сина): „да ли је то (Фјодор Карамазов – примј. М.В.) његов (Смердјаковљев – примј. М.В.) – (биолошки) отац или метонимијски отац (отац његових господара) ирелевантно је“. В. Слободанка Владив Гловер, Роман Достојевског као дискурс трансгресије и покуде,

Односно, у овом смислу и о ц е у б и ц а.³²

[Свакако, у идеји „све је допуштено“, којом га је с а б л а з н и о интелектуалац и „западњак“ Иван (који се колеба између вјере и безвјерја³³), безбожник Смердјаков је нашао и з г о в о р (подршку) за убиство (или ако се хоће: оцеубиство) из материјалних разлога: то убиство, и пљачка убијеног имали би да му промијене живот (да умјесто слуге – постане – свој – човјек).

Али са материјалним се мијешају и надјачавају их (најзад) „филозофски“ разлози. То јест он убија, како сам каже, „понајвише стога јер је с в е

д о з в о љ е н о“. (776)³⁴

Ти „филозофски“ разлози (двојништво с Ивановом) испољавају се на свој начин (и) у околности да ни њему (послије свега) не т р е б а новац – иако тражи од Ивана да му „још једаред“ покаже свежањ опљачканих рубаља, који (потом) гледа „десетак секунди“. (778)

Што се може узети (и) као карикатурална „редакција“, односно пародирање (интелектуалца, философа) Ивана који је (према Аљошином опажању) „од оних којима не требају милиони, него им је потребно да реше проблем“. (104)]

У вези са његовим двојништвом (са Иваном и ђаволом), а то ће рећи у вези са његовим идентитетом, умјесно је видјети и самоубиство Смердјакова.

Тим самоубиством ваљало је уништити д и о Ивана који посрће, односно, што је заправо исто, уништити идеју „све је дозвољено“ (у свијету претпостављеном без Бога и бесмртности).

Да би, дакле, казнио (уништио) ту идеју, у оквиру које се реализује и Иванова (самом Ивану недовољно јасна, мутна, у њему недовршена) жеља за очевом смрћу, писац је „одвојио“ од Ивана, омогућио јој да добије самосталну егзистенцију у лику Смердјакова, да п о с т а н е Смердјаков³⁵, односно снабдио свим тим својствима која су карактеристична за овог Ивановог д в о ј н и к а³⁶, и,

прев. Милисав Савић, Просвета, Београд, 2001, стр. 80.

32 У метонимијском смислу може се и у наслову романа наћи (исказано) „сродство“ („рођаштво“) Смердјакова са „осталом“ браћом Карамазових.

33 В. у том смислу Зосимину ријеч (Ивану) „Та идеја још није решена у вашем срцу, и мучи га“. Итд. (90, 91, 104)

34 В. у: Владимир Познер, *Достојевски и пустиловни роман*, Књижевна смотра, 43-44, 1981, стр. 47.

35 Дакле, ради се, коначно, о идејном (идеолошком) убиству, односно убиству с „метафизичким мотивом“ (према ријечи В. Познера, в. нав. дјело – наша нап. 24 – стр. 48).

36 Подсетимо на та (карактеристична) својства: понижавајуће име/презиме, односно син Смердје; нејасно очинство и (жестоки) комплекс копилета (в. гл. „Смердјаков са гитаром“); двојништво с ђаволом и „шестопрстом“ наказом – сином слуге Григорија (Смердјаковљево рођење наглашено је подударно са смрћу те наказе – у њему се она н а с т а в љ а); слуга код могућног оца (злог, изопаченог, апсолутно аморалног човјека); особењак, сплеткарош, шпијун, убица; мрзилац свих и све Русије, којој претпоставља „паметну нацију“ – Француску, уз жељу да се (и сам) преобрази у Француза – в. то јунаково „западњаштво“ и у његовом дотјеривању своје спољашности: „кицошки обучен“,

најзад, осудио на понижавајућу смрт – самоубиство вјешањем. (Самоубиство вјешањем је најбољи и збор да се ефектно деградира, понизи идеја о којој је ријеч.³⁷)

Достојевски је, дакле, хтио да каже како те (атеистичке) идеје рашчовјечују, сламају и убијају и своје носиоце, односно да се уништавају саме од себе.³⁸

[Наравно, самоубиство Смердјакова ваља видјети и као композиционо (самоубиство): у том погледу оно обавља доста посла у интриги дјела, односно производи посљедице

повољне за (даљи) развој криминалног сижеа – в., између осталог, уклањање доказа који би спасили Дмитрија, односно (непожељно) онемогућили

лажни расплет у роману.³⁹]

У вези са двојништвом је и (оно) Иваново искуство о томе да се Смердјаков објесио. Подсјетимо, вијест коју о томе добија (од Аљоше) за Ивана није новост. Он о том догађају (мутно) већ зна: зна од – д и ј е л а самог себе (Смердјакова у себи), односно од Смердјаковљеве и своје сјенке – ђавола⁴⁰. (800,801)

Али, већ почињемо да се и озбиљније одвајамо од наше теме.

са „лакованим ципелама“, „брижљиво зачешљан“, „напомађен“, гл. „Смердјаков“ и „Смердјаков са гитаром“. (О аверзији Достојевског према одређеном типу „западњаштва“ у Русији говорено је више пута.)

³⁷ У овом погледу Смердјаков „дијели“ судбину мачака које је у дјетињству „врло волео да веша и после да их сахрањује по обреду“ – 157. (Својеврсна, дакле, иронија судбине.)

³⁸ В. о томе, рецимо, и код Голосовкера, нав. дјело (наша нап. 30), 49.

³⁹ У расплету романа за убиство (Фјодора Карамазова) одговара и бива кажњен јунак (Дмитрије) који није убио свог оца (техника „лажног расплета“).

⁴⁰ Узгред: читаоцу није непознато да јунаци Достојевског (и на другачије начине него што је то овдје случај), како то већ писац хоће, често (с в е) знају једни о другима.

Приредила Весна ТОДОРОВИЋ

Уз деведесетогодишњицу од смрти Петра Кочића

Посљедњи дани

Петар Кочић, знаменити српски писац и бескомпромисни борац за свој народ, у исто вријеме лирски мек и пун људске туге и чежње, опијен идеалом слободе и правде, као неки драг, а помало и заборављен лик, из наше лектире, опомиње нас да треба, у трагању за сопственим идентитетом, да се вратимо нашој књижевној прошлости у којој је, кроз велику народну патњу и личну жртву, забиљежен наш генетски код. По рођењу Србин - Крајишник из свештеничке породице, по образовању философ, по вокацији пјесник и даровит приповједач, по избору политички борац, немиран и бунтован дух сатрвен је у борби против тираније и ропства. Писац „Јазавца пред судом“, „Суданије“, „Јаука са Змијања“, „Мрачајског проте“ и других дјела, пред смрт је написао често цитирану реченицу, у причама о њему: „У ропству се родих, у ропству живјех, у ропству, вајме, и умријех.“ И данас, у вријеме великог страдања и несналажења српског народа, нашим слабим и отупјелим чулима његово књижевно дјело „мирише као увели босиљак и свето миро“.

Присјећајући се деведесете годишњице од смрти, присјећамо се и трагичног краја Петра Кочића у једној душевној болници у Београду. Веома дирљив запис о томе написао је познати српски новинар Милан Јовановић-Стојимировић, чију причу, непознату широј читалачкој публици, овим поводом објављујемо у цјелини.

*„Ко искрено
и трасно љуби
Истину,
Слободу и
Отаџбину,
слободан је и
неустрашив
као Бог,
а презрен и
гладан као пас.“*

Петар Кочић

Запис из београдске Душевне болнице на Губеревцу

(Написао Милан Јовановић-Стојимировић, 1916.)

Године 1915. после пропасти Србије, да се у својој шеснаестој години спасем од интернирања, ступио сам за писара у београдску Душевну болницу. Дошавши тако пуким случајем у једну кућу од које у нормалним приликама бежи цео свет, ја сам за време окупације имао прилике да се сасвим слободно крећем по њој и да се, у границама у којима сам могао, бавим помало и филантропијом. Не би ми никад пало на памет да то признам, да нисам у то време упознао Петра Кочића, који је био болесник Душевне болнице. Време које све лечи и поправља, и које после апатичних епоха ствара нове епохе пуне радозналости, побуђује ме да објавим нека своја сећања из тог времена.

Интересовање за личност П. Кочића, нарочито за последње дане његовог живота, све је јаче. Ту скоро је један његов прирзеник пријатељ објавио леп чланак о несрећном писцу, кога још жале добри знанци и босански родољуби... Из дана у дан Кочићево се име понавља, а политичке партије га, са мање или више права, ревносно присвајају, као да хоће једним мртвим именом да повећају свој демагошки капитал. Неки листови су ми се обраћали да им уступим своја сећања, и понављају ту своју жељу, али ја то у прво време нисам могао да учиним. Међутим, вести које се шире о П. Кочићу као болеснику врло су противречне. Једни од њега праве бедника, други бесомучника. Устајем да то оповргнем.

Петар Кочић није умро у беди. Да, он је умро тешко бо-

лестан. Али не, он није умро непонуђен и непонегован. Бићу кратак и покушаћу да кажем све што знам, а да никога не увредим и не ожалостим. Све сувишне појединости изоставићу и чуваћу их за доцнија времена.

Чим сам дошао у Душевну болницу, чим сам добио у њој стан и средио се, покушао сам да створим себи једну колико-толико могућну средину, како бих могао да живим у оној страшној кући, која заиста вређа осетљиву душу и слабо срце. Требало је, онако сам и без друштва, мењати са неким мисли и делити бригу. Тако сам се упознао са Душаном Срезејевићем и Петром Кочићем.

Природа Срезејевићеве болести онемогућавала је сваки разговор. Он је био болесно горд, „куцнувши у узвишено звоно“ и осетивши да се пред њим „буди универзална загонетка ствари“... Сем тога, он је био свађалица, а његова болест му је давала повода за бесмислице и непристојне мисли, које је изражавао без устезања.

Насупрот томе, П. Кочић је био нешто сасвим друго. Он је волео саучешће и примао га је са учтивошћу која му је била урођена. Онако бледа, осамљена, преплашена, доведоше ми га једнога дана. То је био наш први сусрет у животу. Ми седосмо на једну клупу, и ја одмах видех да он није нимало опасан. Разговарасмо о најобичнијим стварима. Он је имао још доста свежје памћење, нешто замагљен унутрашњи видик и донекле отежано схватање онога што се око њега збива. То

га је чинило мало нервозним, али не на опасан или непријатан начин. Мало би се намрштио, али би се прибрао и настављао да разговара са исто онолико такта и уздржљивости са колико то чине најпаметнији људи.

Сутрадан је сам дошао. Пре него што ћу му понудити цигарету, предложих му да опере руке, а док сам му поливао, вешто му приметих да су му нокти одвећ израсли. „Ма немам маказе“, рече он. „Ево их“, рекох ја и, пошто смо сели, ја му одрезах нокте, јер су му руке дрхтале, па није могао сам да рукује са њима.

Био је миран као јагње и правио је при тој операцији гримасе као мало дете.

Болничарка која ме је служила била је једна од оних наших простодушних жена које читају новине и које су помало обавештене. Душа сажалива и материнска, она се такмичила са мношћом око неге „нашег господина Кочића“. Прва кафа, прво млеко, први чај били су њему намењени, макар за њу и не остало. Кочић, иако старији од ње, ословљавао ју је, готово побожно, као и ја, са „тетка-Маро“. Она је била тако добра и пуна пажње да ми с њом заиста није било тешко да поделим своја старања.

Г. Тутуновић, болнички магационер, долазио би и сам да нам помогне. Било га је дирљиво гледати, онако предана нашем труду, кад нам донесе кафе, шећера или конзервисаног млека преко следовања, изручујући своје цепове на сто пред несрећног писца Јазавца пред судом, у тежњи да га одобровољи.

Из кухиње су такође гледали да Кочићу издвоје хранљивије и укусније делове, сасвим онако како су им лекари препоручивали. Ја немам довољно речи да одам признање тим добрим људима.

Сви смо били свесни да је пред нама један заслужан и редак човек, мада он више није давао повода за дивљење. Гледали смо да никад

не оскудева у дувану, хартији за писање, лектири, храни, сухоти, топлоти, милошти, чистоти, пажњи. У оним тешким данима интимног патриотизма, скривеног и пригушеног, човек је тражио начина да изрази своја осећања. И ми у тој тежњи створисмо од П. Кочића једну лепу, малу, скривену националну светињу, ако се тако може рећи а да се ипак не буде баналан.

Било је дана када је П. Кочић збиља био „живи леш“, то се не може оповргнути. Тада сам увиђао са колико су тачности лекари оповргавали моје лепе наде. Он би тада долазио не називајући ником Бога, седао би, пушио, ћутао и одлазио опет не опраштајући се ни са ким. Али та расположења га нису никада дуго држала. Дан-два и њему би се опет враћао стари изглед, био је опет вољан да чита, да разговара, каткад и да се смеје.

Његово нормално расположење била је нека утученост, извештан унутрашњи умор, који је пратила мала независност мисли и мрзовоља; али он никада није губио изглед човека који мисли. Додуше, његова мисао је била трома и реч му неизразита, али он никада, ни у данима највећих криза, није мислио сасвим лудачки и никада није био комичан, никада бедан, па ни кад је изазивао највеће сажаљење. Претпоставка о оздрављењу, коју су неки, рђаво обавештени, износили напомињући да га је убила средина, била је неоснована. Он је патио од прогресивне парализе, за коју данашња наука још нема лека. Та околност објашњава сву његову трагедију.

Ако се још узме у обзир његов буран политички живот и муке које је претрпео по аустријским тамницама, ствар је, уз оно што је горе напоменуто, јасна већ и сама по себи. Та врста болести обично највише оштећује онај орган који се највише употребљава. Кочић је највише радио мозгом, иако је имао срце које је толико волело. Људи

тако болесни тешко оздрављују. Нема на земљи средине која може да изазове такве промене.

П. Кочић ме је посећивао свакога дана. Изјутра смо заједно доручковали, читали новине и шетали. По подне, кад он није имао госте, опет смо били заједно. Првих дана окупације посећивала га је једна дама из Данске мисије, која му је често доносила јело и новине. Кад је Данска мисија отишла, неколико недеља после одласка Аустријанаца, ова дама још је остала у Београду. Готово сваког дана је обилазила свога болесника, који ју је звао *Freulein Ellen*. Она га је тешила, бодрила, заузимала се око њега свом преданошћу своје северне, протестантске душе. Али када је др Рајан био принуђен и сам да напусти Србију, са његовом мисијом отишла је и сестра из Данске.

Од тада, с времена на време долазиле би Кочићу неке личности о којима он није радо говорио. То су били неки Босанци радници и војници, који су му доносили дуван у паклићу и увијене абере о приликама. Било је нечег хајдучког у тим састанцима, увек у поверењу, увек у потаји. Сем тога, ревностан посетилац била му је гђица Бошњаковић, чланица Народног позоришта. У оним тешким временима она је увек нашла средства да му пружи по неку понуду, увек расположена да му учини неку љубазност. Он је умео да јој буде захвалан.

Бивало је дана када смо били од јутра до мрака заједно. Нарочито зиме 1915-1916. На једноме крају стола ја сам спремао своје лекције, на другоме крају он је читао, пушио дебеле цигаре или ћутао подбочен о сто... Каткада смо тако говорили о рату, о Аустрији, о народу. Он је говорио о Босни онако како је само он о њој умео да говори. Говорећи о чисто националним стварима, он је такорећи растао, препорађао се, преображавао се у другог човека.

Зачас би блеснуле његове очи, са његовог лица би се изгубила она ужасна опустошеност душе без воље и покрета. Од једног болесног, тихог, апатичног човека, постајао је опет борац, политичар, вођа. Његови судови су били опет скоро савршено тачни, као да је био сачувао моћ да прозре у суштину политичких ситуација кроз које смо пролазили тих судбоносних дана. Изгледало је тада да је у мозгу овог човека све паралисано сем тога центра, центра који је одређен да мисли о отаџбини, ако не о неком већем друштву. Ја сам се често дивио овој његовој бодрости и позивао дискретне пријатеље да са њима поделим то осећање. Кочић је био оптимист, и то је годило патриотским духовима под ондашњим притиском.

Сваког дана, без обзира на време, излазили смо у болнички парк, који је г. Бојановски преуређивао у повртњак, јер се већ у зиму 1915-1916. није увек имало шта да једе, а требало је хранити 400 болесника. Шетали смо једном стазом између дугог, високог зида редова трске. С нама је увек ишао мој пас Неро, најављујући нас баштованима и говедарима.

У лето 1916. увек смо туда пролазили и ишли у дно баште, на обронак неког напуштеног мајдана, који је гледао на крагујевачки друм. Ту смо, у младом орашју, лежали и читали по читаве сате. Око нас су болесници чували свој виноград и окопавали велике парцеле грашка, певајући у хору своје лудачке арије. Покупљени са села, они су задржали своје веселе навике, и уз звук њихове мотике која је радила по шљунковитом земљишту одјекивала је и њихова лудачка песма, снажна и неуједначена. Кочића су те мелодије често засмејавале. Слушао би их каткад кад би се уморио од читања.

(Наставак у следећем броју)

Морача - Успеније Пресвете Богородице

Унук Немањин, син Вуканов, кнез Стефан Немањић, који је носио и стару дукљанску краљевску титулу, подигао је Морачки манастир 1252. године, за владавине краља Уроша Првог

Манастир је подигнут на десној обали ријеке Мораче, у једном проширеном дијелу кањона ове ријеке, названом Доња Морача, на једној тераси која надвисује рјечно корито за око четрдесет метара. У непосредној близини манастира извире јако врело, чија вода још увијек служи само за пиће и покретање воденичког кола. Ту, до самог манастира, је и обронак звани Светигора, са којег пада вода са висине од четрдесет метара. Ово је најљепши водопад у Црној Гори.

Главна црква Морачког манастира је једнобродна базилика са куполом и пространим припратом.

По свом архитектонском облику, она спада у најстарију групу српских цркава такозване „рашке школе“ и грађена је по угледу на раније владарске задужбине: Студеницу, Жичу и Милешеву. Црква је посвећена Успенију Пресвете Богородице.

Поред олтара, средњег храма и припрате, она има још ђаконикон на јужној и проскомидију (жртвеник) на сјеверној страни олтара, трансепте (пјевнице) на сјеверној и јужној страни средњег храма, као и малу капелу, посвећену архиђакону Стефану, првомученику хришћанском, на сјеверној страни припрате.

Црква је зидана сигом (тухом) донесеном из Тушине (дан хода) а портали (довратници, праг и надвратник) су од сивог морачког мермера, који се вадио недалеко од манастира. Истим мермером је и црква поплочана, само што су плоче грубо обрађене. Међутим, врло пространи амвон, кружног облика, испред царских двери, управо испод куполе, необично је лијепо израђен од разнобојног камена. Поред разних фигура, амвон је украшен и са дванаест јајоликих кракова, те личи на розету (округли орнамент у виду руже). Изнад амвона, у куполи, виси велико Богородичино коло, под којим се у прошлости обављало заклињање приликом неког парничења кад се није могло доћи до доказног материјала. У средњем храму налази се и велики камени саркофаг-гробница у којој је сахрањен ктитор манастира, кнез Стефан Немањић.

У дворишту Морачког манастира налази се још једна мала црквица, посвећена Светом Николи, која је, по предању, старија од велике цркве и која се одликује изузетним живописом.

Негдје на почетку шеснаестог вијека тешко је настрадао Морачки манастир. Турци су тада са манастирске цркве скинули оловни кров, а кровну конструкцију спалили. Послије ове похаре црква је остала без крова пуних седамдесет година. За то вријеме је првобитни живопис из тринаестог вијека већим дијелом пропао. Тек 1574. године заузимањем игумана Томе и кнеза Вукића Вучетића из Роваца црква је покривена и обновљена. Исте године израђен је, у олтару и средњем храму, нови живопис, који и данас постоји.

О обнављању и оправкама велике цркве у манастиру Морача, осим споменуте и најзначајније у другој половини шеснаестог вијека, и такође значајне обнове на почетку седамнаестог вијека, мало је сачувано података. По Троношком љетопису, прву оправку овога манастира извршио је краљ Милутин.

Морачки живопис (фреско-сликарство) спада у највише домете српског средњег вијека и уз живопис манастира Сопоћани, Студеница и Милешева представља непролазну драгоценост свеукупне васељенске духовности.

Морачки живопис састоји се из два дијела: из остатака првобитних фресака из тринаестог вијека и познијег живописа, насталог у шеснаестом и седамнаестом вијеку.

Стари живопис из 1252. године, који је некада прекривао све зидове цркве, сачуван је у Ђаконикону и иако је добрим дијелом само у фрагментима, са неколико сачуваних композиција и појединачних фигура, овај живопис заузима веома важно мјесто у српском средњовјековном сликарству. Изузетан и јединствен садржај илустрован на фрескама морачког Ђаконикона, веома интересантан за иконографска изучавања представља нарочиту драгоценост.

Мада фрагментарно очуван, морачки циклус пророка Илије из тринаестог вијека је изванредно значајан зато што представља једини познати примјер овог циклуса у монументалном средњовјековном живопису. Овом чувеном циклусу припада и фреска „Гавран храни пророка Илију“ која је бисер хришћанске духовне ризнице.

Живопису с почетка седамнаестог вијека припада циклус о Светом Николи у малој никољској цркви. Овај изузетан циклус дјело је непознатог аутора, а од познатих морачких мајстора живописа из тог времена нарочито се издваја хиландарски монах Георгије Митрофановић.

Осим по фрескосликарству морачка светиња је драгоценост и због својих икона. Морачки иконостас је један од најљепших међу свим манастирским иконостасима свеукупног српског средњовјековља. Чувени иконописци који су радили у Морачи су поп Страхиња из Будимља и поменути монах Георгије Митрофановић. Велелепни мора-

чки иконостас настајао је у првим годинама седамнаестог вијека.

Постоје историјски извори који говоре о богатству морачке књижевне ризнице. Нажалост, мало шта је до данас сачувано од овог књижевног блага. По свом значају и љепоти издваја се Четворојеванђеље из петнаестог и шеснаестог вијека.

У манастиру се чува рука

С л о в о у п о р т и

Тешко је и лако бити мудар на овом светом и свемудром мјесту, као што је лако и тешко бити истинољубив на овом извору апсолутне истине. Хоћели грешнику бити тешко или лако зависи од милости Онога који не гријеши, али који покајнику опрашта. Запитајмо се: јесмо ли отпадници или покајници?

Знамо да нас је Господ једнаке створио, знамо и да ће доћи онај дан судњи кад ћемо дознати шта је живот од нас учинио: кога је унизио а кога узвисио.

Овдје, у окриљу ове Богом награђене лавре је Судилиште, за неког награда, за неког губилиште. Том суду нико није побјегао, многи су се одметнули па нестали угушени сопственим страхом од непочинства.

У већини смо данас, браћо, сломљени и саломљени, понижени без права на увријеђеност, а у мањини - пострадали од земаљских господара, али и спокојни због благослова неба.

Ова немањићка лавра је задужбина којој навијек дугујемо и док дугујемо - људи смо. Ко се раздужио овој светињи или ко се дужником не осјећа, вјечно ће плаћати дуг среброљупцима и сеизима нечастивог.

Живимо и трајемо у држави чијим вођама је дат само један избор - избор између два понижења и који док постоје одговарају само на једно питање - како наћи

праву мјеру унижења? Не знају да понижење баи као и љубав немају мјеру.

Стрмен је и непредвидив пут врлине, беспуће је често шире и равније слабовидом човјеку. Често збуњени и не знамо која је присојна а која осојна страна, али добро знамо, и то ме тјеши, шта је Сунце и одакле изгријава.

Ко собом брани светињу био је, јесте и биће под трновим вијенцем и тој награди се једино може надати. Морамо бити опрезни и спремни због оних који се Свевишњем не моле, већ ђаволу приносе, морамо живјети у страху и трепету јер неко може ранити ову зеницу Господњу и загорчити благословени нектар молитвени. Но, онај који је племенит да вјерује, храбар је и да одбрани.

Овај манастир је увијек био и остаће сабориште, уточиште, одмориште, окрепљење и благост, опоменик и тврђава вјере која нас и уснуле опомиње да будемо мали пред Господом и велики пред собом и боголиким.

Коме задужбина немањићка није светиња и живодарни извор, огњиште, ток и увир, изабрао је разбраћење и црног туђина за домаћина и радгоста. А они којим Господ не господари слуге су нечистога, а те слуге, чини се, у наше вријеме постадоше господари. Зашто хоће да владају другима они који не владају собом?

Бјелина крепосна српских ма-

Светога Харалампиа, похрањена у металној кутији. У вези са овом светињом настала је историјски потврђена прича чији је сиже:

Неки паша је наишао са војском у Бањане и бануо на конак код попа Сава Копривице, који је био и кнез, и понудио му на продају једну свету руку, која је узета из манастира Морача, и

поп је купи за сто цекина. Ова се рука чувала у кући попа Сава, а на умору поп остави потомству у аманет да је поврате Морачи, кад у њиховој кући не буде било попа. Кад је 1920. умро потоњи поп Иво Копривица, његов син је предао манастиру Морача ову светињу.

За вријеме управе архимандрита Димитрија Радојевића

(Морачанин из села Јасенова) у манастиру је отворена школа, баш онда кад је у њему становао знаменити војвода Новица Церовић. Ову школу је манастир издржавао, а њен први учитељ био је јеромонах Симеон Дамјановић. Архимандрит Димитрије се истицао и као вођа у борбама са Турцима и ниједан важан посао у Морачкој нахији није се предузимао без његовог савјета и учешћа. Он је онај „добар пастир, јер што каже ином и сам својим потврђује чином“ кога опјева Мажуранић у своме бесмртном дјелу „Смрт Смаил-аге Ченгића“. Архимандрит Димитрије Радојевић упокојио се у Господу четвртог јуна 1864. године.

Митрофан Бан (доцније митрополит црногорски) поред настојатељске дужности у манастиру обављао је и дужност учитеља основне школе у манастирској порти. За вријеме напада Турака на Морачу 1877. године у одбрани манастира јуначки се понио, показао изузетну храброст, командовао је једним дијелом војске и одбио Турке, који су дошли надамак манастира. Од ондашњег књаза Николе Митрофан Бан је одликован Обилића медаљом.

Морачки манастир је у садашњем и осамнаестом вијеку био најзначајнији и најугледнији манастир Црне Горе и Брда. Братство ове немањићке лавре оживљавало је и манастире у напуштеним и опустошеним србијанским предјелима. Историјски запис казује да су након велике сеобе 1690. године у опустошене манастире Каленић, Манасија и Каменац (Честин) дошли калуђери из манастира Морача са богослужбеним књигама и црквеним сасудима и они су поново молитвом пропјевали.

Данашњи настојатељ манастира је игуман Рафаило Калик, благочестиви и вриједни калуђер који одржава и уздиже небоземну морачку светињу.

настира једине су зјенице ненадружене и свеводе у Црној Гори којој самозванци и варвари непрестано додају црнито и чине је гором.

Сачувајмо, браћо, барутнашег бића, да се пламен не запрета у нашим срцима, јер шта је хладно срце и глува душа до пепео пепела, празнина ништавила, ништа у ничему?

Упитајмо себе и друге-у чију славу је настала ријеч богат и зашто називају богатима отуђенике и богоборце?

Љета Господњег 1252. смо се обожили, збратили, освећали, огријали и зарекли да ћемо ватру сачувати, данас стрепимо и од себе самих да буктињу не загасимо и да се бесповратно не вратимо у мрак леденог незнабожачког доба.

Допустите ми, да макар овдје будем сигуран у оно што говорим, а кажем - у Црној Гори нема сигурније тврђаве нити узвишеније карауле од Острошког и Морачког манастира и они су гарант нашег постања које је Свевидећи грешницима дао као залогу боголикости и правдољубља.

Шта би било постојање без светиње, осим страшно празновање, као што би раздање без сунца било поноћ и живот без благослова јалова дангуба.

Морачка светиња је сачувала главе, овдје је облагословљен језик српски који у наше вријеме многи празноглавци анатемису и тиме исписују још једну историју

бешчашћа и примјере несојлука и кукавичлука.

Ова светиња је кошница језика српскога и вјечно улиште најкрепосније вјере. Она је најмудрија глава, најсунчаније сунце и најчистија душа коју обезнањени и бесловесни обезглављују, утуљују и прљају. Молимо се за њихово покајање као што се молимо за наше спасење.

Свако земаљско чудо за три дана, а ово Божије небоземно чудо, светосавско чедо док је времена и постојања.

Чувајући језик, браћо, чувамо душу, сачувамо ли душу сачуваћемо светињу, јер како плодом уродити ако коријен затремо? Како духом замирисати ако тамјаном староставним не окадимо?

Оно што је створено Промислом и Милошћу постојаће заувјек да бисмо непрестано њиме мјерили нашу маленкост или нашу величину.

Ороси срце суза радосница јер је бесконачна свемоћ милост Господња, али одвијуга и суза туге јер нећемо да будемо једно.

Увијек је наша светиња Богом брањена и од накарада нападана, јер је она мајдан истине и љубави, праштања и подвижништва, мудрости и језикословља, из ње је увијек захватана милост и утјеха, спасење и нада, а богољуди су јој приносили правду и витештво.

Ко ће нас, браћо у Христу, нахранити ако неће гавран пророка Илије и ко ће нас измити и измирити ако неће пречиста Светигора?!

Права мањина у међународним актима и у Црној Гори

Врзино коло или игре моћника

Ако примјену новог Закона о мањинским правима буду спроводиле тренутно владајуће политичке (и њима сродне идеолошке) групе, српска популација ће бити подвргнута исфорсираној асимилацији, али и нескривеној дискриминацији. У оба случаја резултат је једнако неповољан

Сама потреба да се посебним прописима штите права (националних) мањина, како на државном, тако и на међународном плану, утемељена је на аксиолошкој поставци по којој су етничке специфичности вриједности по себи, чије његовање и очување условљава богатство и љепоту човјечанства, као и на сазнању да општиправниинструментизаштите људских права не обезбјеђују (у потребној мјери) и заштиту самих мањина.

У последњем полувијеку, посебно у његовој задњој деценији, утрошено је доста енергије (правне и политичке) како би се систематизовали инструменти заштите

ма (интересна јуриспруденција), али и својеврсном волунтаризму, што није најпожељније у домену имплементације права.

Повеља ОУН (на примјер) не предвиђа посебну заштиту националних мањина, већ је та заштита инкорпорирана у општи систем заштите људских права, која се, притом, обезбјеђују "...без обзира на расу, пол, језик или вјеру" (Чл.1. Повеље), док Међународни пакт о грађанским и политичким правима (1966) поред забране дискриминације налаже потребу посебнезаштитеправа. "У државама гдје постоје етничке, вјерске и језичке мањине..." (чл. 26. Пакта). Међународни пакт о економским,

(Чл.2). И Међународна конвенција о укидању свих облика расне дискриминације (1969) штити припаднике ових својстава од дискриминације, док Европска конвенција о заштити људских права и основних слобода (1950) забрањује дискриминацију по основу разлика "пола, расе, боје коже, језика, вјероисповијести, политичког или другог увјерења, националног или социјалног поријекла..."

Примјеђује се да међународно-правни документи избјегавају дефиницију мањине (као заштићеног добра), па, умјесто тога, наводе читаве лепеце различитих својстава које потенцијално

Сложеност људских односа и односа група унутар државе може резултирати концентрацијом (политичке) моћи на штету (статистичке) већине (нпр. коалиција више мањинских група) што отвара низ практичних и правних питања везаних за мањинска права. Уколико статистичку мањину политичка конјуктура "избаци" на доминантан (или кодоминантан) положај, тиме се губи основ њене заштите посредством мањинских права, али се истовремено ствара основ за мањинску заштиту политички недоминантних група, макар оне биле статистички већинске. (У контексту ове тезе било би интересантно истражити "заштићеност" Срба у Црној Гори!)

националних мањина, али још увијек не постоје ни приближно уједначени ставови о облицима и домену те заштите. Чак о самом објекту заштите (националној мањини) не постоји уједначен став нити у значењском нити у термиолошком смислу, па су тумачења међународних и норми националног права из тог домена подложна интересним утицаји-

социјалним и културним правима (1966) забрањује дискриминацију засновану на "...раси, боји, полу, језику, вјери, политичком мишљењу... националном или социјалном поријеклу, имовном стању, рођењу..." док Међународна конвенција о спречавању и кажњавању злочина геноцида користи одредницу "националне, етничке, расне или вјерске групе"

могу имати бенефицијари тзв. мањинских права.

Правна доктрина, међутим, имала је више резултата при дефинисању мањина (као објекта заштите), па се и узима као најприкладније одређење мањине дато од Франческа Капаторија иначе Италијана и члана Поткомисије (УН) за спречавање

дискриминације, које гласи:

“Група бројчано мања од остатка становништва државе, која је у недоминантном положају, а чији чланови - држављани те државе, имају етничке, вјерске или језичке карактеристике другачије од остатка становништва и исказују, макар и имплицитно осјећај солидарности који је усмјерен на очување своје културе, традиције, вјере и језика”.

Поред тешкоћа везаних за утврђивање бенефицијара тзв. мањинских права, правна пракса се суочава са низом других проблема

доприноси релативизацији заштите, чак и могућим политичким злоупотребама.

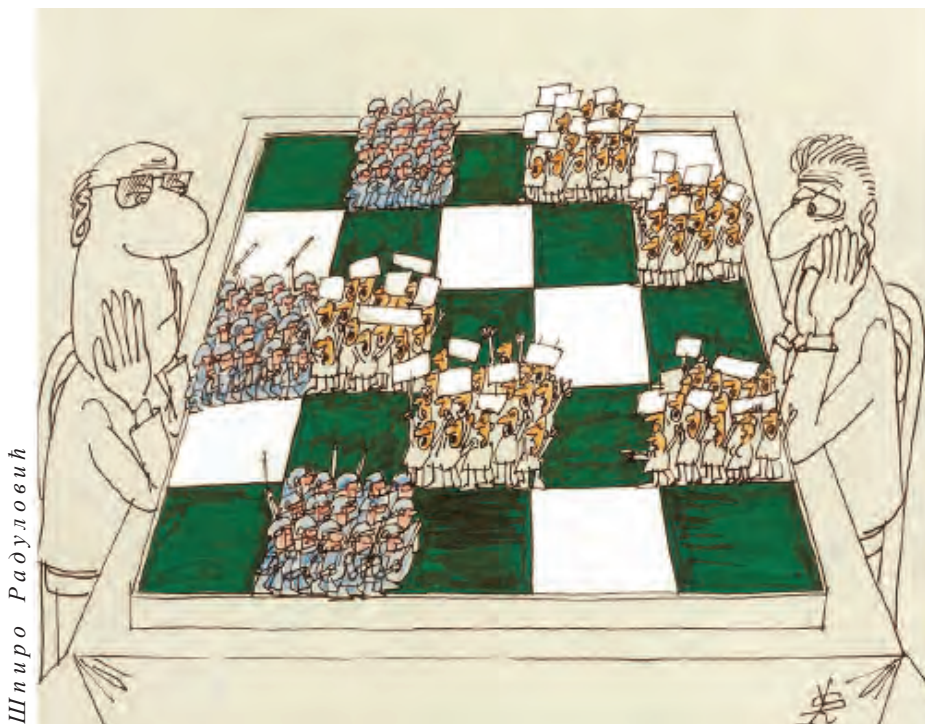
Усуштини, мањинским правима штите се одређене специфичности мањина и то у мјери и домену док те специфичности не конкуришу суверенитету, односно у мјери и до нивоа лојалности јавном поретку дотичне државе. (На глобалном плану, међутим, дешава се да велике силе врше контролу власти малих /наводно суверених/ држава путем мањина, јер се и права мањина која конкуришу суверенитету и јавном поретку

зумијева уздржавање државне власти од било које активности којом се може атаковати на (заштићену) специфичност мањина, и углавном се исцрпљује у нечињењу.

Пракса је показала да овај ниво заштите не даје (увијек) потребне ефекте, па се тумачењем постојећих недискриминаторних норми проширивало њихово значење и на одређене обавезе државе. (Нпр. Комитет за људска права УН у свом Општем коментару проширује смисао недискриминаторне одредбе из чл. 27. Међународног пакта о грађанским и политичким правима, на начин што би државе, у циљу поштовања принципа једнакости и недискриминације, поред уздржавања од радњи, морале предузимати одређене (позитивне) мјере у правцу изједначавања социјалних услова којима би се мањине учиниле и реално равноправним са већином.

Други, квалитативно виши ниво заштите мањинских права обезбјеђује се кроз принцип **позитивне дискриминације** (одн. афирмативне акције), који је нормативно инаугурисан Конвенцијом УН о укидању свих облика расне дискриминације (1966), касније прихваћен и у другим међународно-правним документима, па и у Декларацији УН о правима припадника националних или етничких, вјерских и језичких група (1992). Посредством овог принципа државе имају обавезу да “афирмишу” мањине, дајући им циљно и временски одређене правне погодности (преференцијале). Правне погодности стимулишу се у корист историјски запостављених и социјално инфериорних група (мањина) и исте имају важење до остварења циља због којих су успостављене. Дакле, преференцијални третман не смије бити трајан, јер би се у том случају могао изврћи у своју противност, у акт дискриминације.

Сложеност људских односа и односа група унутар државе може резултирати концентracијом (политичке)

који условљавају како облике тих права тако и домене њихове заштите, али и временско важење (неких од) мањинских права.

Правом се (ионако) не штите сви интереси појединаца (или група), већ само они интереси које носиоци моћи одлучивања оцијене значајним. Тако су и облици-видови права мањина каталогски лимитирани, као што су лимитирани домети (или домени) њихове заштите. У одређеним, пак, случајевима, поједини видови права мањина су временски орочени (нпр. до испуњења одређеног циља), што, заједно са горе наведеним лимитима,

држава проглашавају легитимним. Тако је Албанска мањина у оквиру Србије - Косово и Метохија - добила подршку од великих сила не само да конкурише сувереној власти Србије већ и да ту власт у свему дезавуише!?)

Правно-политичка пракса познаје два нивоа заштите мањина, који се разликују како по квалитету заштите, тако и по захтјевности интереса који се штити.

Први, старији и опште-прихваћени ниво заштите мањина познат је као принцип **недискриминације**. Овај систем заштите мањина, у основи подра-

моћи на штету (статистичке) већине (нпр. коалиција више мањинских група) што отвара низ практичних и правних питања везаних за мањинска права. Уколико статистичку мањину политичка конјуктура “избаци” на доминантан (или кодоминантан) положај, тиме се губи основ њене заштите посредством мањинских права, али се истовремено ствара основ за мањинску заштиту политички недоминантних група, макар оне биле статистички већинске. /У контексту ове тезе било би интересно истражити “заштићеност” Срба у Црној Гори!/.

Чини се да је систем регионалне заштите мањинских права који се ствара на нивоу европских институција богатијег спектра од оног створеног под окриљем УН. Ма и сумарним прегледом правних инструмената промовисаних и усвојених на регионалном (европском) нивоу, примјећује се истанчанији сензибилитет европског права за културолошке валере мањина. Не само да су културне специфичности (као правно заштићена добра мањина) на првом мјесту, већ је и каталог заштићених добара богатији, као што су ефикаснији и инструменти њихове правне заштите.

Вјера и језик мањина, њена историја, традиција и укупно културно наслеђе добијају прворазредни значај у систему заштите “европског права”. Значај заштите тих добара на националном (државном) нивоу добио је такав значај да је промовисан у критеријум подобности за чланство у институцијама Европе.

Најдјелотворнија активност на заштити људских права (а тиме и права мањина) на европском нивоу одвијала се у оквиру Савјета Европе. Поред

усвојених конвенција (Европска Конвенција за заштиту људских права и основних слобода, /1950.) Европска повеља о регионалним и мањинским језицима 1992. г. Оквирна конвенција за заштиту националних мањина) на нивоу СЕ људска (и мањинска) права штите се и судским путем (Међународни суд правде у Стразбуру).

Ако је ниво заштите мањинских права (на нивоу Европе) у оквиру СЕ био најдјелотворнији, на нивоу КЕБС/ОЕБС-а та је заштита спектрално још богатија иако јој мањка елемент (когентности)

Сава Бабуш

обавезности. Кредибилитет КЕБС/ОЕБС-а, међутим, чини да његови акти и препоруке (о заштити мањина) постају правни стандард и међународни обичај, чије кршење не бива без (озбиљних) посљедица. Престижну важност у домену заштите мањина КЕБС/ОЕБС је постигао завршним документом (о људској димензији) на Конференцији у Копенхагену (1990), као и установљењем функције Високог комесара за националне мањине (Хелсинки 1992) који има широк круг овлашћења у земљама чланицама.

Заштита права мањина постала

је врло актуелна у земљама југоисточне Европе, будући да се тим условљава пријем ових земаља у европске институције.

Земље у окружењу донијеле су посебне законе из домена заштите мањинских права, а Црна Гора је у том правцу најсвјежији примјер, јер је у Скупштини РЦГ усвојен Закон о мањинским правима и слободама дана 10.5.2006. год. Овим законом дефинисана је мањина као “група држављана Републике, бројчано мања од осталог преовлађујућег становништва, која има заједничке етничке, вјерске или језичке карактеристике, различите од осталог становништва, историјски је везана за Републику и мотивисана је жељом за исказивањем и очувањем националног, етничког, културног, језичког и вјерског идентитета” /Чл.2./. Пошто се у Закону Роми и Албанци изричито помињу као бенефицијари мањинских права, за својства осталих мањина имали би се користити резултатима задњег пописа становништва. Богати се, међутим, да би све националне групе које живе у Црној Гори (у одређеним околностима) могле да постану бенефицијари права која прописује овај Закон изузимајући Србе. /Пошто има Црногораца мирашеваца, дукљана, монтенегрина... има их као присталица новог језика црногорског, могли би се позивати на заштиту свог вјерског, културног или језичког идентитета.../. Ако примјену овог Закона буду спроводиле тренутно владајуће политичке (и њима сродне идеолошке) групе, српска популација ће бити подвргнута исфорсираној асимилацији, али и нескривеној дискриминацији. У оба случаја резултат је једнако неповољан.

Подвала као метод

Пита ме ту недавно један читалац слушаца: „Шта је ово, побогу, са српским језиком у Црној Гори? Догађа ли се то случајно?“

Одговарам му да се ништа у животу не догађа случајно, барем ја нијесам у тој мјери фаталист. Све је организовано, смишљено и осмишљено, па и ово са језиком.

Најкраће речено, на дјелу је добро обрађени, и одрађени, мада му крајњи исход, хвала Богу, још не видим, пројекат одсрбљивања Црне Горе. Један од безбројних доказа за то је и рјечник неких црногорских медија и њихова уређивачка политика, нарочито државне телевизије и листова „Побједа“ и „Вијести“. Поготову телевизијом владају тешка опередијеленост, пристрасност и најприземнија острашћеност, нарочито од избора њеног новог директора. Уосталом, претходно руководство те куће и смијењено је зато што није било довољно тврдо, па су доведени нови, провјерени људи, којима је професионализам посљедња рупа на свирали. Њима је једино важно да се јавно сврстају на страну власти и одраде од ње добијени задатак, заправо - да је подрже на све могуће начине.

У те начине, несумњиво, спада и језик, тј. пркошење језичким стандардима које је утврдио и обликовао тзв. Новосадски књижевни договор, из којег је и проистекао Правопис српско-хрватског књижевног језика. Сада без онога „хрватског“, него само српског језика. И све док је он на снази, док не буде кинут или замијењен новим, он је језички стандард, који као и сваки закон мора да се поштује и примјењује. Телевизија Црне Горе, на челу са уредницом-водителјком „Дневника“ Биљаном Станковић, иначе највећом језичком незналицом свих телевизијских времена (прошло је вријеме рукавица и полемичког бонтона), тај стандард крши свако вече када је пред нама на екрану. Она, прије свега, не зна акценте, а и много штошта друго, укључујући повремено и падеже. И због тога, дијелом, та је телевизија срамно далеко од јавног сервиса.

Има и других начина:

Рецимо, подвала. То је, зна се, свака неистина која се протура са неким циљем, у нечијем интересу. Подвалом, као опробаним механизмом непрекидно се служе

црногорски медији, превасходно државна телевизија и листови „Побједа“ и „Вијести“, лажно приказујући неуким и слабије информисаном дијелу гледалаца и читалаца поједине догађаје и личности, попут тзв. „митрополита“ тзв. Црногорске

православне цркве, који није ни „обичан свештеник“, јер јерашчињен и проклет, а „црква“ којој је он шеф регистрована је само у цетињској полицији, као обичан мопед. Исто је и са називањем „академцима“ чланова тзв. Дукљанске академије наука, без навођења које академије су чланови, па многи помисле (што и јесте циљ), да је ријеч о члановима Црногорске академије наука, чиме им се, природно, диже цијена. Премда, руку на срце, и међу њима има неких и заслужних и учених личности.

У, рецимо мање али никако безазленије, подвале, спадају и неки догађаји у сфери образовања као што је недавно назови курс новинарства и водитељства у Подгорици, у организацији Удружења манекена Србије. По неозбиљности блиско овоме је и недавно оснивање Одсјека за новинарство на никшићком Филозофском факултету, на којем ће принципе новинарства предавати професори књижевности са тог факултета! Очигледно су, у силном незнању, побркани лончићи, јер су књижевност и новинарство само наоко сродне области, а по много чему су различите. Додирују се само ако је у питању потреба да новинар буде што начитанији, не би ли му и стил био богатiji. По ријечима декана тог факултета, отварање овог одсјека „иницирали су професори са Одсјека за физичку културу“. Значи, најприје је „језичку реформу“ спровео физичар Бацковић (због кога се, вјерујте ми, стидим свога иначе часног никшићког завичајног поријекла, уједно га позивам да ме због ових ријечи тужи и тако придружи накнадним потписом својевременом отвореном писму уваженог проф. Тодора Живаљевића неуваженом министру просвјете Слободану Бацковићу),

Горан Челичанин

а сада спортско новинарство уведе физикокултурци-фискултурници! А ко ли ће, тек, студентима предавати Реторику, која је спортским новинарима скоро потребнија него осталима? Да неће онај „велики“ реторичар са подгоричког Правног факултета, који ни падеже нит акценте честито не зна - Радован Радоњић?!

Спортско новинарство није никако посебно новинарство, које се може изучавати само за себе, него је нераскидиви дио општег новинарства и за њега важе исти принципи писања-изражавања као и за све облике новинарског казивања. А до усмјеравања новинара ка појединим областима (унутарња и спољна политика, привреда, култура, друштво, градска рубрика итд.), па и ка спорту, долази тек пошто се добро савладају општи принципи професије.

Гдје су новинари у свему овоме? Нормално да се у оваквој, нездравој и неморалној атмосфери у Црној Гори рађа посебан сој новинара - онај најгори. У ову лијепу, тешку, али часну професију просто хрли армија младих необразованих људи, које нема ко, или неће, да подучи какви треба да буду, јер су управо такви, необразовани, и најпотребнији, пошто су најсавитљивији и најнеотпорнији. Од њих се нарочито забашурују основни принципи професије - да се пише истинито, провјерено, писмено и учтиво. Насупрот томе, они се уче да је једино важно написати онако како то одговара њиховом опередијеленом уреднику, тј. медију у цјелини, а да ли ће то бити наопако, лажно, неучтиво и неписмено - најмање је важно.

Басна

Волови

Обешчастили су је.

Наочиглед бјелосвјетских лихвара-кројача који су опет цинично окренули главурду.

Кад је све свршено први су честитали.

Разумије се по реду: униженој, па работницима.

Она, као свака ојађена и оцвала патница, није имала ни снаге ни воље да се одупре млађаним дрипцима.

Препустила им се, мало потом понављала да их воли, на концу-убиједила себе да је вољена.

Знали су шта им је чињети понешени сопственим страхом од вампира и вукодлака.

Стара ђевојка је остала под каменом гомилом, претходно су јој забили глогови колац у срце, све по протоколу и канону антитеистичке организације по имену ЦПЦ.

Работници се нијесу обазирали на којевитезање опозиционих дрекаваца (зашто би се бојали гуштера када их змија никада није печила).

Дупглавим кесецијама препунили су зобнице и напунили леворе, те су ови могли накривити капу.

Грађанска савјест задовољно је климала пуних утробаца, опет ће сладострасно преживати сопствени страх и трепет.

Интелектуална елита, брозоморија или милокакофонија, је превазишла себе- чувавци-подрепаша постали су притке за боранију.

Домородачка бахатост је прднула у комшијин чабар и грехотно се насмијала.

Тако вам је то: магарац завиди мазги, мазга коњу, а коњ волу.

Напросто - мрзе се.

А во мисли да и Бог има рогове.

Као што наш Државник мисли да је Бог.

Долина гладних подно разглављеног Ловћена кликује.

Волови су заорали бразду.

Сијачи су спремили лажисјеме.

Лако ће са воловима.

И са Обилића пољаном.

Земља и онако није за волове.

За волове су бразде.

Јадница пробијеног срца и поломљене кичме иза себе је оставила недоношче - њој за очај и бруку- њима дожданицу за сеир и славу.

Тако се родила државица којој су се обрадовали они што јој убише мајку.

Тако се родила државица којој су натакли круну од трновијенца и заогрунули је плаштом од змијског свлака.

Државица-посмрче као да је мртворођенче.

Сви се овога боје, а нико не прича.

Дошла су времена за оде и панегирике, а прошла за причу.

Језик за зубе, чело земљи, шаку на нос.

А имали смо дику и понос.

Црну Гору која именованом обавезује.

И која је била мала земља, а велика држава.

Игњат Гатало

Скакавци

Био једном један Цин. Витез живота и литературе. Писао је умачући перо у сопствену племениту крв. Писао је и о скакавцима и о њиховим државама:

Која је држава добра не знам, али сасвим сигурно знам која није:

-држава чија је будућност вечита, а прошлост траје само колико и она

-држава у којој снага царује, а ум ваља кладе

-држава у којој сте принуђени другима да копате јаме да сами у њих не бисте упали

-држава у којој се једнакост састоји у беди, а слобода у неједнакости

-држава чији су грађани таоци њене владе

-држава у којој сте срећни ако сте живи

-држава у којој уместо очевине наслеђујете страх

-држава у којој одређивање слободе почиње њеним ограничавањем

Зоран РАНКИЋ

-држава у којој закони не претходе преступима већ им следе

-држава у којој је ћутање најраширенији облик јавног мишљења, а обожавање најраширенији вид јавног деловања

-држава којој није доста што је подносител, већ захтева да то чините с одушевљењем

-држава чију химну слушате као сопствено опијело...

Наравно, велики писац мисли о бившим тоталитарним диктаторским државама које су нестале.

Он није дочекао њихово нестајање.

Но, било би му много теже да је дочекао њихово настајање.

Лавови

Био једном један лав
Нарогушен и љут сав

Лав је писаљке прогласио за копља, а гласачке кутије постале су медоносне кошнице.

Осе су обавиле пчелињи посао.

Смијешно, страшно!

Курјаци

Само су на једно мислили: како да дограбе зору и потегну хладне ножеве.

Већ их је видио у лудом ковитлацу прекланих гркљана.

Сад мерачи њихове братске чутуре.

Арнаутска посла...

Наравоученије

Овако је било за њиховог земана.

Њихов земан још траје.

Поука се сама намеће.

Нада тиња под теретом запитаности: може ли бити као што није?

Ако буде - срећна нам држава

Не буде ли - учествујем у жалости.

Афоризми

Све је по закону. Судбину нам је у нашем присуству запечатилa власт.

Пружимо једни другима руку помирења. Па ко остане.

На трагу смо лоповима. Стоп. Идемо њиховим путем. Стоп.

Ушли сте у историју. Изиђите ми из живота.

Мењам одличан путоказ за било какав пут.

Тражили смо немогуће. То смо и добили.

Један човек може да победи народ само онда ако је тај народ на његовој страни.

Дајте ми пет минута власти, владаћу доживотно.

Збогом памети! Претурисмо и тебе преко главе.

Куда, вођо, водиш ове људе? Откуд знам. Иду за мном.

Роб сам слободе. Не дам своје окове!

Народ који уме овако да се радује, нема никаквог разлога за смех.

Ти си, Србине, кажеш, грађанин света. дакле, будала без отаџбине.

Отаџбина је држава. Држава није отаџбина.

Кад се међу лудацима поремете односи, ето оздрављења.

Нико не влада краће од победника.

Црногорска смердјаковштина

Према јунацима Фјодора Достојевског настала је и једна врста, општеприхваћених, ознака (симбола), за низ морално проблематичних и социјално-психолошки несвакидашњих (изопачених) друштвених појава. Тако имамо: према Карамазов(и) – *карамазовитина*, према Шигаљов – *шигаљовитина*, према Смердјак – *смердјакитина*.

Колико те, асоцијативно неискрпне, ознаке, чију семантику, наравно, условљава различита рецепција назначених књижевних јунака, ипак, могу бити прецизне (и незамјењиве), за илустрацију (и разумијевање) сличних појава, у свим временима и на свим просторима, па и нашем, можемо се увјерити ако, на примјер, у овој посљедњој, огледнемо ново (побједничко) лице Црне Горе, тзв. *новоцрногорство*, односно - како неки кажу – *монтенегринство*, или, пак, *дукљанство*, како се оно данас понајчешће и назива.

То је најлакше учинити ако ставимо једно наспрам другога: огледало и лик. Прво ћемо наводити основне карактеристике Достојевсковог јунака (углавном, према: *Милош Вукићевић – Идентитет слуге Смердјакова у роману Браћа Карамазови*), из којих је изведен појам *смердјак* и *штина* (први га је колико нам је познато, употребио Н. Берђајев у контексту тврдње да је свака револуција у основи својој оцеубиство), а затим - битне карактеристике *новоцрногорства*, огољене, тј. у њиховом примарном облику.

Дакле, прво: *понижавајуће име/ презиме, односно син Смердне*.

Новоцрногорци никада

јавно и експлицитно не кажу да су за њих имена Црне Горе и Црногораца понижавајућа, али чињеница да своју државу све чешће називају *Монтенегро*, (сљедствено томе, они су, као држављани или етници - *Монтенегрини*), о новим именима (и предјезвању имена) њихових фирми и институција са предметком *монте*, да и не говоримо, управо на то упућује. Због чега би друго неко себе звао другим, туђинским, именом (и форсирао то друго име), ако му одговара, оно које већ има?

Друго: *нејасно очинство и (жестоки) комплекс копилета*.

Већ најмање десет година (појединци то раде и много дуже) цјелокупан државни апарат, све научне, културне и образовне институције у Црној Гори стављене су у „погон“ да би се доказало некакво друго, ново (дукљанско, латино-romeјско или ко зна какво), етничко поријекло Црногораца (новоцрногораца), при чему се, са нескривеном мржњом, негира и исмијава оно које је, у народу и у цјелокупној његовој досадашњој историји, било несумњиво – *српско-словенско*. Шта је то друго до сумња у властити идентитет и комплекс нејасног очинства?

Треће: *слуга код моћног оца (злог, изопаченог, опаког, апсолутно аморалног човјека)*

Сва суверенистичка пропаганда заснована је на тези да су Црногорци, још од времена Св. Симеона и Св. Саве, окупирани и потчињени (духовно, културно, економски и на сваки други начин), дакле, да су робови, рајетини (ах, то рајетинство!), слуге, Срба, као оличења свих зала овога свијета. Уосталом, и референдумску побједу прогласили су коначним

ослобођењем Црне Горе од Србије. (Да ли су онда робови постали ослободиоци или су ослободиоци били робови, нијесу нам притом објаснили.)

Четврто: *мрзилац свих и све Русије; којој претпоставља „паметну нацију“ – Француску, уз жељу да се и сам преобрази у Француза*.

На једној страни - презир и мржња према свему што је аутентично духовно, културно и етичко наслеђе Црногораца (Срба), а на другој – фасцинација Европом (Француска је у вријеме Достојевског била оличење Европе), и њеним вриједностима, избија из сваке реченице и сваке помисли новоцрногораца. То је њихов велтаншаунг.

Пето: *„кицошки обучен“ са „лакованим ципелама“, „брижљиво зачешљан“, „напомаћен“*.

Могли би се цијели романи написати о новоцрногорском снобизму и потреби за пресвлачењем – травестијом и трансмутацијом, о кицошењу и помаћењу, о краватизацији (кроатизацији) и еуризацији, о њиховој версафизацији и картијеризацији, о фармама пужева и нојева новоцрногорских, о њиховим обријаним главама.

У маказама

Ранко ГАЧЕВИЋ

Вукови вију, а пси лају

Шесто: *доследно усвајање (подметнуто) начела: „Бога нема, све је дозвољено“.*

То је већ одавно постало правило понашања новоцрногорског естаблишмента. Концепција владајуће секуларистичко-релативистичке идеологије у Црној Гори управо се заснива на тежњи ка безграничној слободи без одговорности. Пренесена из евро-америчких (протестантско-либералних) интелектуалних буњишта, она је, баш овдје, на црногорском комунистичком јаловишту, нашла себи храну да би се, обилно заливана провинцијском грабежљивошћу и паланачком злбом, као коров, као датула, истићила и избурила најотровније плодове.

Седмо: *спремност на пљачку и убиство (оцеубиство) да би се дошло до новца као јединог средства за рјешавање свих животних питања.*

Навођење конкретних не(д)јела ове врсте, за сваки случај, препуштам онима са посланичким штитницима, јер, како да знам када ће код комшије новоцрногорца наступити епилептични напад?

Осмо: *о сплеткарењу, о шпијунирању, о двојништву с ђаволом - било би досадно, и одвећ познато, чини ми се. (Довољно је ако се присјетимо да им је главно сабориште обајао анатемисани, или по народној – анатемњак, па се данас тамо, умјесто закона за добро народа, приправљају завјере и подвале народу; опјевано црногорско гумно, претворило се у мједено гумно.)*

И тако даље, и тако даље. До Везировог моста, до Титове пећине...

Свуда: *смердјаковитина, црногорска смердјаковитина, на коју год се страну окренули.*

Бака Мијолка из села Миоча, подно планине Лисе, у старом Расу код Бијелог Поља, увек је мрзила псе. Када је једном приликом, са Шар планине у њену кућу, бануо, као изгладњели вук, Ђорђије Долинац и донио прелијепог бејлкастог шарпланинца, бака се само намргодила и прозборила: „Ето, још један гаров“. За њу је сваки пас, без обзира на боју и расу, био гаров.

Када би јој људи наметали причу о томе како је пас „највјернији човјеков пријатељ“, бака Мијолка би само одмахнула главом и као за себе, кроз зубе, изговорила: „То је издајнички род“, онда би наставила: „Некада давно човјек је припитомио вука, а вук се припитомити не да. Међутим, видјевши да то није више вук, човјек, иако разочаран, одлучи да га ипак задржи, али га назва кером или кучком. А за какве људе кажемо да су кер или кучка? За највјерније или за најневјерније? Свако чобанче у овој забити, гдје се само људи и вукови сретају, зна, када проклета зима (а не воле је, овакву, ни људи ни вукови), натјера, сметовима и мразом, вучицу у село, она, сине, прво напада псе. Не дира стадо док се не обрачуна са својим издајничким родом. А сваком издајнику рода, да ми Господ не упише у грјех, треба тако судити. Заслужили су. Причали су оно млањске године ловци да су нашли јазбину у Јелиној лазини, убили вучицу и узели вучад. Е, ту су се огријешили. А шта су сине нашли тамо? Пет пасјих огрлица. Вратили се пси одакле су и поникли. Али су добили што су и заслужили - пререзане гркљане, сине. Остале им само огрлице по којима су их господари познали. И никаква штета. Господари ће наћи нове псе, ставити им нове огрлице, али вучад никад придобити неће. Иако млада, она знају да су вукови и да су им у мајку пуцали. И колико год их стезали ланцима, она ће и даље одбијати и храну и воду и сву „помоћ“ зулумћара, и једног дана опет ће бити слободна. Мада и окована, биће слободнија од паса који се шепуре по кућама господара. Јер сви пси буду, прије или касније, одбачени од оних који их хране. Кажу да су људи гледали у Бродареву пашчад по улицама, одбачену, траже кору љеба по континерима. Досадили газдама, а ови их мршнули. Е, нека су, златило им се, да Бог да све. Проклета издајничка пасја цека. Кад забораве вукови шта су и ко су, постају пашчад. И шта им проклетство издаје донесе? Да лају. Вукови вију, а пси лају. По лајању се познају и лајање једино признају. Из уста пасјих једино лајање излази. А накотио се пасји накот. Више данас тога кота него вукова. Чудо једно. Као да хоће рећи да су они неко и нешто. Пашчад. А ђедови им слободни вукови бијаху. Ја мним, ђецо, да којим чудом, ђедови, слободни вукови, оживе и виде потомке, би их поклати. Све до једног. Па нека онда врте репом господарима. И нека лају. Не боје се вукови. Ни ондашњих ни садашњих пашчади.“

Тако. Бака Мијолка и данас живи у Миочу, чува сада већ разређено стадо (без пашчади) и свима прича о судбини вукова и паса. Прича о издајничком роду. Да Господ да па бака још поживи и многе опомене и подсјети...

Осврт на „Песму Евровизије 2006.“

Пакао за очи, уши, срце и душу

Хорор-рок освојио Европу. Група Лорди је продукт наказне еволуције рока, који је изнедрио и нови правац, хорор-рок или монстер-рок

Двадесети мај 2006. године је дан, у чијим вечерњим сатима је Европа дала глас за пристанак на свесно предавање своје душе сатанским снагама, које се све

Шта је то што је толико шокантно у вези са групом Лорди. То су четири момка и једна девојка, чија се стварна лица тешко могу препознати испод

гласи: ЕВРОПО – ПРИПРЕМИ СЕ ЗА СТРАХ! На главној страници њиховог сајта је кућа страве, иза чијих прозора вире чланови групе, а на прагу, уместо welcome, што значи доброшли, пише hellcome, што значи доброшли, пише hellcome, што значи доброшли, пише hellcome. У једном тренутку песме, певачу се појављују велика крила на леђима и он пева: “Крила на мојим леђима, ја имам рогове на глави, моје канџе су оштре, и моје очи су црвене, (ја сам) непотпуни анђео, сада нам се придружи или иди у пакао...”

Иначе, финска група “Лорди” постоји званично од 2002. године, када су издали свој први албум “Get heavu”, а исте године и сингл “Would you love a monsterman” (да ли би волео чудовишног човека), а последњи сингл из 2004. године носи назив – Мој рај је твој пакао! И заиста оно што нуди група “Лорди” и јесте прави пакао за очи, уши, срце и душу!

Сигурно би ова група заузела једно од последњих места да је о победнику одлучивао стручни жири (акредитовани новинари су за најбољу песму изабрали песму “Лејла”, босанскохерцеговачког представника Харија Варешановића), а не, како је то обичај последњих година, приликом гласања на “Песми Евровизије”, путем СМС-а, а мора се признати да мобилним телефонима највише баратају млади, односно омладина Европе, којој је наступ групе Лорди сигурно био интересант, али такав критеријум је за неки рок фестивал, а не за “Песму Евровизије”. Нико на себе неће ставитимаску сароговима, крвавим

мање скривају, а све више показују сву своју безобличну наказност.

Шта се то, заиста, догодило те двадестомејске вечери?

У Атини је одржано финално такмичење “Песма Евровизије 2006”, на којем је наступило двадесет и четири представника европских држава. Могли смо да чујемо песме различитих ритмова, стилова, сценских наступа, али један представник је већ на почетку свог наступа изазвао језу и згражавање свих људи, чији мождани процес расуђивања није обузет суновратом у који Европа и цео свет незадрживо срљају. Шок није био нимало умањен ни када је та група проглашена за победника, а то је, фински представник – група ЛОРДИ, која је прекинула један леп сан о пропагирању музичке уметности широм Европе.

громорних маски, којима су се потрудили да личе на праве изданке пакла, а податак да се тако костимирани појављују увек на својим концертима и у свим медијима, говори о великој извитоперености њиховог погледа на праву уметност. Податак да им је организатор забранио да једу живо месо у току наступа на бини у Атини, што иначе обилато чине на својим концертима, значи да је у Атини постојао трачак здравог разума. Чак је и Грчка православна црква покушала да спречи њихово појављивање у Атини, али то није успела, јер су медији већ под силним утицајем онога ко инспирише и групу “Лорди”. Њихова песма “Хардрок – алилуја” је потпуно и нескривено ругање свему што је свето и лепо, а Свето Писмо и говори да је све што је Бог створио – лепо!!! Њихов мото

очима, полураспаднутим телом, животињски - чудовишном главом, а да не жели да тиме пошаље неку поруку, а порука групе “Лорди” је – ми смо ружни, ми сво одвратни, ми смо деца пакла, а ви нас морате волети, ми за вас морамо бити леви, јер ми смо претеча Антихриста, кога сви морате волети. Морате се сложити да је то чист сатанизам и то је оно што је застрашујуће у свему овоме.

Али, чланови групе Лорди су и продукт наказне еволуције рока, који је изнедрио и нови правац, а то је хорор – рок или монстер – рок. А рок је данас сила која влада светом и има стотине милиона поклоника. За многе, рок је њихова лична религија. И даље се подржава дрога, секс и бунт, али додате су и нове теме као што су насиље, ниҳилизам, бежање од стварности и окултно, што је рок учинило још противречнијим. У року, као музичком правцу, нема или има веома мало лошег, зависно од тога како се на њега гледа, али сви његови наказни подстилови показују да рок све више постаје средство отварања људских душа за зло, ружноћу и хаос. Група “Лорди”, као и групе, које гаје сличан стил музике и наступа, су веома популарне код младих, а Господ Исус Христос је рекао: “Пустите децу да долазе к мени, јер је њихово царство небеско”, а “Лорди” и остали хорор бендови вуку децу ка противнику људског спасења, ка ономе чије је царство пуно таме, плача и шкргута зуба.

Платон (427–347. пре Христа) једном је затражио да се цензуришу извесни типови музике, јер је страховао “да ће грађани постати ослабљени и да ће се предати слабостима, страстима и ниским осећањима”. У *Држави* 424Ц Изјавио је: “Увођење нове врсте музике мора се избегавати као претња читавој Држави, јер музички стилови се никада не ремете, а да то нема

утицаја на најважније политичке институције”. Поред Платона, и Конфуције је много говорио о утицају музике на свест народа. Њихове се мисли могу подвести под следеће ставове:

1. КАКВУ МУЗИКУ СЛУШАШ - ТАКАВ СИ!

2. Човек је музичко биће, које своја осећања (“додир срца са светом”, како би рекао Конфуције) уме и воли мелодијски да искаже;

3. Стање музике у једном народу показује стање духа тог народа; стање музике у држави одражава стање државе.

4. Благе и умилне, чврсте и ратничке мелодије показују да је народ уравнотежен, осећајан, али храбар и одлучан.

5. Пренаглашавање ритма и помамног, неусклађеног играња у музичком понашању човека и народа указују на декаденцију и слом, раздешеност и раштимованост душе.

6. Лоша, разуздана музика квари карактер и ствара распусне мекушце и развратнике, за живот неспособне.

7. Ако се хоће напредак заједнице, мора се водити рачуна о музици.

8. Музика је израз човекове сличности са Божанством и његове призваности да буде узвишен.

Све ово се не мора односити само на декадентне врсте рока, већ

и на овдашњи турбо – фолк, али то је прича за неки други текст.

Речи, које су горе наведене, говоре да је омладина Европе пред суновратом, а то је европска будућност. Занимљиво је то што је једини представник, који је могао да спречи да на “Песми евровизије” победи хаос, био представник Русије. Вероватно би и представник Србије могао да спречи победу зла, да се наше луде, усијане главе нису сукобиле са сопственим интересима, па наш представник није ни отишао на такмичење.

Али, шта још рећи сада, када је хорор песма постала европски хит, и када су групи “Лорди” широм отворена врата на која ће велики број младих увести у предворје пакла, јер сада је њихова појава званично призната и савршено изрекламирана.

Нема ништа погрешно ни у констатацији да су скандинавски народи под великим утицајем њихове митологије, па из Финске, Норвешке и Шведске долази много група које негују такозвани готик – рок, али “Лорди” нема ништа слично са митологијим, већ само са застрашујућом чињеницом да лепота све више узмиче пред наказношћу. Али, лепоту је створио Бог, а у наказност ју је претворио ђаво, а нама остаје само да се надамо и да верујемо у истинитост речи:

ЛЕПОТА ЋЕ СПАСИТИ СВЕТ!!!

Пасхалност у поетици Гогоља (2)

За нас је важно што дубоке Гогољеве мисли о *бићу* и *особености* руске поезије непосредно претходе завршној пасхалној глави "Изабраних одломака...": аутор на тај начин тачно усмерава рецепцију читаоца, оног који одиста није равнодушан према "метафизичким" питањима о "бићу" и "особености" наше књижевности. Духовно обједињавање, којим се завршава глава о руској поезији, и обједињавање којим се завршава глава о Васкрсењу, најважније је сведочанство тога дубоког сродства руске писане речи, у њеном идеалном оваплоћењу, онако како га је Гогољ поимао, и пасхалне радости, што нам даје за право да говоримо о пасхалној радости руске писане речи.

Ипак, важно је и то што Гогољ на парадоксалан начин објашњава пасхалност Русије не говорећи како су Руси по својем животу "ближи" Христу, јер живот је њихов "бољи" од других народа: Руси су "гори... од свих других". Међутим, за разлику од ове спољашње неуређености и несређености има, по Гогољу, "... много у исконској природи нашој на шта смо заборавили, а што је блиско Христовим закону...": пасхални архетип јесте део "исконске природе", која је често "заборављена" па чак и одбачена на нивоу рационалне рефлексије. Дакле, управо ово осећање дубоке укорењености стављања Христовог Васкрсења на прво место у Русији приморава аутора да напише: "то није мисао смишљена у глави. Такве се мисли не дају смислити".

Прелазећи на пасхалност у другим Гогољевим делима, не можемо а да не приметимо на веома јасан ток развоја његово стваралаштва: од романтизма "Вечери...", преко "Миргорода" и "Мртвих душа" до заправо духовне

прозе. Приметимо и то да је исти развојни пут имао и гениј Пушкина, Достојевског. И удубљавање у руску духовну традицију сва ова три аутора у каснијој фази њиховог стваралаштва владајућа "демократска" критика је дочекала или са неодобравањем, или са нескривеном непријазношћу. Било би погрешно говорити о елементарном "неразумевању" од стране критике капиталних, најзрелијих дела ових писаца. Очигледно да тражити једно другачије објашњење: овде се ради о драматичном размимоилажењу духовних оријентира писаца са ставовима "напредне" критике.

Интересантно је да је божићни архетип као субдоминантан присутан управо у "Вечерима на салашу недалеко од Дикањке". Божићно чудо у овом случају има нијансу игре судбине: херој ког одбија поносна лепотица прибегава помоћи инферналних сила како би променио ток своје судбине. Међутим, уместо да склопи "ђавољи" уговор, он крсним знамењем приморава ђавола да учествује у промени његове судбине. Ово извргавање порузи и искориштавање нечисте силе на крају приповетке, које код Гогоља има карактер фолклорног хумора, веома је битно да би се схватио начин реализације божићног архетипа у књижевности: за разлику од пуноће пасхалног торжества у овом случају ми налазимо успели "наум" хероја за који и он сам схвата да није у потпуности благочестив, ако није и потпуно грешан, али који - у овом случају - резултира "изругивањем" инферналне силе: "уместо тога да превари, саблазни и изруга се над другима, непријатељ људског рода сам бива изврнут руглу".

Са оваквог становишта "Миргород" и "Мртве душе" представљају два супротна типа уметничког изражавања

апостасије. У "Миргороду" контраст почетка и краја приповедања несумњиво представља један од елемената стварања циклуса. Зборник почиње речима "Ја веома волим...", али се завршава чувеном фразом "Досадано је на овом свету, господе!". У првом делу циклуса, у ком су обједињени "Старосветске спахије" и "Тарас Буљба" запажају се два начина на који се свет у апостаси, препуштен "духу зла" (који се спомиње на почетку прве повести), "спречава" да се претвори у прозаичан "град". У "Старосветским спахијама" налазимо хришћанству најближу варијанту, где само љубав према ближњем представља ону праву "ограду" која не дозвољава да апостасно начело продре у православни свет. Ауторово контрастирање спокоја старосветског начина живота и неспокоја који влада са оне стране "ограде" има несумњив православни потконтекст. Док је цео други свет, који се ни издалека не може свести на Руску империју, потпао под погубан утицај "духа зла", "власници појединих села", живећи у осами, врше мисију одбране.

Рушење границе, која се спомиње на почетку прве повести ("ни једна жеља не прелази ограду која окружује невелико двориште, нити плот око врта") аутор не описује случајно идући истим редом: "дворишна ограда и плот беху потпуно разрушени". Ипак, не може се рећи да су старосветски људи, после "продора" апостасних сила, лишени сваке духовне заштите. Обратимо пажњу да одмах после "догађаја од нарочите важности" - појаве весника смрти - Пулхерија Ивановна говори о новој граници: "Када умрем, сахраните ме покрај црквене ограде". Атанасија Ивановича су "сахранили покрај цркве, недалеко од гроба Пулхерије

Ивановне". Православна црква у овом делу за хероје представља духовни простор који *сједињује* хероје после смрти.

У другој повести овог циклуса напад "духа зла" "дружина" одбија својим оружјем - својом саборношћу. У обема повестима најнеприродније стање хероја је када се нађу усамљени међу представницима њима туђег света, ком је начало саборности несвојствено. Управо православна вера учвршћује јединство тако разнородне "републике" као што је Запорошка Сеч. Попут "гостију" из претходне приповетке, и они "који су долазили" у Сеч "долазили су овамо као да се враћају у свој рођени дом". Ипак незаобилазни услов за улазак у тај "дом" ("круг") јесте речју потврђена вера. Чврста вера у снагу Речи се гради њеним поређењем са "брујем бакарних звона". Ово се поређење завршава упечатљивом сценом саборног јединства: "да би се и даље по градовима, учерицама, палатама, селима разлегао звук звона, све позивајући на свету молитву". Уједно Сеч, која "није ни хтела да чује за пост и уздржање", наравно, представља арену где се води борба "одбране" и апостасних сила.

На крају другог дела "Миргорода", где су хероји већ лишени и старосветског спокоја, и козачке воље да се пружи отпор услед јачања апостасног "духа зла", место одигравања одлучујућих догађаја нису случајно цркве последње уточиште оних који се боре против апостасних сила. Ипак, они хероји који су изгубили Божији дар љубави према ближњем чак ни тамо не успевају да се сакрију од духа апостасије. У "Вију" црква која је место одигравања најважнијих догађаја - три ноћне службе - налази се "скоро на крају села". Она не само да је далека од "заједничког" живота, она као да је лишена богослужења: "у њој се одавно

више не врше службе". Орунула ограда око храма Божијег не може више да спречи "нечисту силу" да продре у храм која Божију светињу претвара у "страхоту пропадања". Ова метаморфоза, при којој као да се православни храм претвара у католичку катедралу, указује, са становишта православља, на следећи степен одступништва од Господа.

Напоследку, у последњој приповеци овог циклуса хероји настављају своју борбу у самој цркви, чиме се обична свађа преноси на потпуно другу духовну раван. Улазак у овај духовни простор на сам дан празника демона неслоге наглашава то да су се хероји одrekli Божије љубави и одбацили Његову благодат. Због нарушавања заповести Јеванђеља ("И то вам је већ сасвим на срамоту што имате парнице међу собом" (1 Кор. 6, 7); "... и опраштајући један другоме аки ко има тужбу на кога; као што Христос опрости вама, тако и ви" (Кол. 3, 13) празнични дан постаје дан испуњен досадом и болом, те зато прозоре цркве "киша сузама залива". Управо у хришћанском контексту појам "кишно небо без трачка светлости" симболише чемеран завршетак процеса апостасије: неслагање са ближњима које је унето у храм Божији "укида" празник за хришћане, означавајући истовремено и безблагодатно неслагање хероја са Самим Господом, у чијем Лику бива одражена личност ближњег. Пасхалност овде није могла да добије свој уметнички израз будући да етички сиже циклуса претпоставља кретање од љубави до досаде.

У поеми "Мртве душе" пак представљен је процес савладавања апостасије. Очигледно да за самог аутора ликови из првог тома који као да имају "мртве душе" нису заправо изгубили наду у васкрсење. Тако, дочаравајући карактер Собакевича

приповедач каже "како се чинило да у том телу уопште нема душе", али потом се испоставља да "је она у њему била, али... беше прекривена дебелом љуштуром". Чак и за Пљушкина постоји трачак наде, за који се, у почетку, чинило да је немогућ. Ту је и радост других при неочекиваном оживљавању окамењене душе. Та је радост несумњиво новозаветна, будући да су други браћа и сестре: "обрадовани браћа и сестре додају са обале гране и чекају..." Општепознато је да је Гогољ у овој поеми покушао да прикаже духовно васкрсење палог човека. При томе је, по правилу, прихваћено мишљење да он није реализовао ову своју замисао. Да ли је то тако? Јер са нашег становишта најважније је то што се и главни херој Гогољеве поеме, по ауторовој замисли, може спасити и бити избављен из ада: то значи да мртве душе морају васкрснути. Који је књижевни израз овог васкрсења?

Као што је познато, "Мртве душе", а по Гогољевој замисли, требале су да имају три дела. Ипак да је трипартитни космос, где први део представља Ад, други Чистиштиште а трећи Рај, био остварен он би пре био израз католичке менталности него што би олицетворавао православно поимање загробног живота. Управо због тога, очигледно, други том је постао камен спотицања за писца: степености, "католички" пут спасења није реализован, нити га је Гогољ могао реализовати у оквирима деветнаестог века, тј. "златног века" руске књижевности. Православна традиција је битно трансформисала овакву замисао: у тексту поеме, који ми знамо као коначни, Гогољ се држи управо ове традиције.

(Наставак у следећем броју)

Превела Драгана КЕРКЕЗ

Трагови одрона

Збирка пјесама ЗРНО Драгана Бојовића
(НК Јасен, Београд, 2006)

Распеће

*Кажу:
треба остати
миран.*

*Махни руком.
Пошаљи цвијет.
Разоружај љубави.
Спаси.*

*Разборитост је
најважнија.*

Тако је.

*Ја сам
миран.*

*Свакога часа могу да
експлодирам од
мира!*

Чарнојевићи, Чарнојевићи...

*Опет вас
черечи прастара
мука:*

Клетва Лазарева.

Свака пјесма је одрон у пјесниковој души. Не суза што се рони наочиглед свих. „Жега.“ Одрон који нико не види. „Жеђ.“ Душа је бездана литица коју настањује само онај који умије да (се) (од)рони. Прије него што се одрони отежала је сама собом. „Ја“-„Змија.“ Чека окренута себи. „Сопство“-„Точак.“ Бескућница. „Код куће сам.“ Чека најмањи дашак са стране да напукне да не може срести. „Зјап.“ И одрон креће. „Хоп!“ Ни из чега и ни због чега. „Паф!“ Са њим почиње и нестаје све. Као бол и лијек. Сваки одрон и бол и лијек. Бол ни због чега, лијек ни из чега. А дашка као у сненом оку. „Круг.“ Тренутак. И никад поново. „Прах.“ Ни горе ни доље. Али ни због чега. Ни прије ни послје. Само ни из чега.

Драган Бојовић није журио да сабере и изда своје пјесме. „Чарнојевићи.“ Чекао је да пјесме саберу и издају Драгана Бојовића. „Клетва Лазарева.“ *Зрно* није збирка пјесама Драгана Бојовића. „Ране.“ *Зрно* су пјесме о једној души чији се одрони зову Драган Бојовић. „Кошница“-„Енлисион.“ Свака ријеч је један одрон. „Свитац“. И бол и лијек. Бол који лијечи и лијек који боли. „Колут.“

Одрони Драгана Бојовића не праве каменолом. „Свеједно.“ Они само обликују душу која се урушава зидајући се. „Прашину у прашину.“ И вапи своју живу смрт. „Скоросмртница.“ Да је искапи. До дна као и сваки (од)рон(ил)ац. „Желудачни оптимизам.“ И мало јој је. „Гријех.“

Али безданица не прима дно. „Распеће.“ И иште премрлим гласом који одјекује у њој. „Њежности.“ И небо јој се се отвара. Њој се чини пролама. „Оземљујемо.“ Пушта дашак који умирује вијар и одлази без трага. „Пољубац“-„Тангента.“

Све настаје и уздиже се. Руковети ријечи, трагови одрона дижу хвале. „Молитва.“ Језик немушто проговара и снагом дашка твори смисао. Искупљење које не познаје ни бол ни лијек. „Благослови!“

А шта да ради пјесник? Да рони? Да бере и збира? Да остави траг? „Ноје.“

Енлисион*

Куда с оволико таме?

Све тврђа је земља у срцу.

Све мање бола.

На небу квари љубав

невино гола.

И мртва уста копају ме.

*на грчком: мјесто у које удари гром

Злодух и кушање

„Неће човек живети само о хлебу, него од сваке речи која излази из уста Божијих“ (Нови завет; Исусово кушање)

„Само нас нахраните, па насучините слугама“ („Велики инквизитор“, Ф. М. Достојевски)

Онај који је о човјеку знао више од других смртних људи, у поеми „Велики инквизитор“ поставио је питање о човјековом избору стављеном на

Миленко Косановић

кушњу између земаљског и небеског хљеба. Велики инквизитор говори о човјеку као слабом бићу. Он чак тврди пред Исусом који се ненадано појавио у граду великог инквизитора, да ће се људи, с малим изузетком, определијелити за земаљски хљеб, у ствари, за њега, и на „први мој миг“ вели велики инквизитор, „пожуриће да згрћу угљевље за твоју ломачу...“ Има, наравно, оних који то не би учинили, вели велики инквизитор, али њих је толико мало, тих јаких, који одоле свим искушењима, у односу на остале слабе и трешне.

Ова истина безброј пута је себе потврдила у нашим животима. Ипак, ваља да се разликују мала од великих искушења, оних којима могу да одоле само одабрани, велики и јаки, од свакодневних, којима и сваки смртни човек може да одоли. Али на жалост, показује се данас, да у овој бесудној земљи, изгледа не можемо ни ма каквим искушењима да одолимо. Поред свакодневних, једном нарочитом искушењу били смо изложени од злодуха ево има више од годину дана. Међутим, једна група људи позната

нашој јавности под поносном и, зашто не рећи, славном синтагмом *НИКШИЋКИ ПРОФЕСОРИ*, одољели су искушењу на које их је ставио зли дух. Ставио их је пред избор да ли да се определијеле за земаљски хљеб, преведено: понижење, или на патње без хљеба, преведено: за људско, струковно и родољубиво осјећање и опредељење.

На велико чуђење, на нашу велику жалост, а богме и на срамоту, остали професори српскога језика у Црној Гори, определијели су се за оно прво, за понижење. Ми сад из наше низине гледамо у оне професоре српскога језика из Никшића, што су се винули као звијезде толико изнад нас, због пута страдања који су изабрали, да би спасили свој лични и професионални понос и доживјели такав морални успон наспрам кога се види дубина пада оних који су их на тај пут страдања послали. На жалост, десило се нешто што је, жалосно: на њихове колеге, професори српскога језика у Црној Гори, заборавише на своју колегијалну обавезу и прихватише преименовање и укидање језика КОЈИМ говоре, који су студирали, који су до јуче предавали, и који им је звучна отаџбина. Друкчије речено, прихватили су да их понизе и наведу да се одрекну онога што је њихова суштина, зарад, иначе биједног земаљског хљеба који им злодух обезбеђује. Чак муку ових поносних људи неке њихове колеге виде као животну шансу. Жалосно!

Да су у Црној Гори, ако не сви, а оно већи број колега ових поносних људи из Никшића поступили као и они, злодух би брзо повукао своју кушњу, као и онај зли дух што је Исуса у пустињи кушао. Можда је ово моје поређење неумјесно, чак и светогрђе, али знам да ови никшићки професори нису ни надљуди, ни неки нови људи, већ прави људи, и да ону жртву коју они данас подносе за своју част, свој језик и своју професију, могли смо да поднесемо сви, а нарочито њихове колеге. Зар је потребно да напомињем да се човјек мјери и односом према дужностима с којима је вјенчан, и којих се ни по коју цијену не смије одрећи.

Убијеђен сам да су ови никшићки професори срећни људи, њихови најближи срећни су што их имају такве, једнако као и њихови ученици. Ученици су у овом случају, као уосталом у свим стварима међу учитељима и ученицима, најважнији. Они знају најбоље ко је какав, и трајност имена њихових учитеља (професора) од њих зависи, да ли ће да се продуже и свијетле у ђачком памћењу, или утрну у тами заборава. Никшићки професори, њих двадесет и седам, обезбиједили су ово прво, а њихове остале колеге, нека виде гдје су.

Радован Марков Караџић,
пензионисани професор српскога језика

Драгиша Маџгаљ (1938 - 2006)

„... липе крње, цветање им замрло испод коре,
а песника нема да стану уз професоре
које су силници унизили, уз хајку и дреку.
Какви песници! Помрли су у Деветнаестом веку,
у жудњи за слободом.
Ови, што су данас,
увијени у старе шалове и још старије метафоре,
не смеју да кажу којим језиком пишу и зборе ...“

*Па, ипак, било их је који су смјели, а међу њима први, аутор ових стихова – Драгиша Маџгаљ!
Хвала му, и мир души његовој!*

Мој брате, Дели Радивоје¹

Над одром Драгише Маџгаља

Сад си спокојан, читам ти с лица,
Мој брате, дели Радивоје,
И идеш, тих, као измаглица,
У њедра љубљене земље твоје.

Одболовао си сваку бољку
Свог рода, и све његове ране,
А радовао се и пупољку
Кренулом из, све тање, гране

У крошњи нашег древног стабла,
На које кидишу сјекирама,
И шкропе врелом водом, из кабла,
Да попаре сјеме у нама.

Одлазиш, ево, пред Божје лице,
Чистог образа и чисте душе,
Нек ти мир не поремете - ни
жилице
Нит рујевине, ни оскоруше.
Мојковац, 16.06.2006. године

Влајко Ђулафић

Над одром пјесника

Није нас изненадила вијест да је преко тајанственог прага, прекорачио Драгиша Маџгаљ. Тешко је и замислити да би један тако осјетљив дух могао још да се прилагођава, и опстаје, у новој стварности, и другој држави.

Склон сам да вјерујем, како је намјерно одустао од живота, кад је провидио шта се све догађа, и ко све у тим догађањима – учествује.

Из Маџгаљевог пера је и посљедња кап мастила пала на папир, и ја вјерујем, да је и та кап као оно библијско зрно пшенице, које, ако падне у земљу (и умре), много рода роди. Драгиша Маџгаљ је писац, који није у нашим смутним временима прочитан, нити је његово дјело на ваљан, критички начин валоризовано, али, посигурно, ријеч је о једној јединственој књижевној авантури, о једној искреној и чистој, исповједној, готово калуђерској форми, и ја бих желио, да помогнем, уколико ми, Драгишине колеге, будемо имали замаха, да обновимо рад Удружења књижевника Црне Горе, и објавимо оне необјављене пјесме и поетске прозе.

Нека би то био дуг који остављамо на душу УКЦГ!

Није само књижевно дјело Драгише Маџгаља особено, и његова личност зрачила је особеношћу, за коју сам ја вјеровао, да представља савршено осјећање мјере, док су неки вјеровали потпуно супротно – да су његове ријечи радикалне – и, да се његова личност не уклапа у њихове представе о томе како би требало да говори један племенити витез духа. Заиста, заиста, кажем, Маџгаљ је и био витез духа, јер је он свим својим срцем, и свом својом душом, жртвовао се за оно у шта вјерује; и све недаће које га нијесу мимоишле, подносио је као Богом дану судбину.

И нико од њега није чуо горку ријеч, није чуо ријечи хуле, а многи, у мањим невољама, олако похуле – и не покају се!

Драгиша је један истински, и суштински покајник – та покајничка радост била је увијек видљива на његовом лицу – чак и лаику! И многи они, који нијесу ни примјећивали једну тако деликатну, и суптилну индивидуалност, многи они, и богомаи и многи ми, ваљало би да се постидимо данас пред сјенима Драгишиним, који је прекорачио, рекох, онај тајанствени праг над праговима, исто тако тихо, невидљиво, смјерно, без бола, озарен у лицу... као што је тако невидљиво подносио кудикамо видљивије овоземаљске невоље, и ожилке. Ево га данас у освет вјечног мира на путу без краја. На путу који води од Бога до нас, а не од нас до Бога.

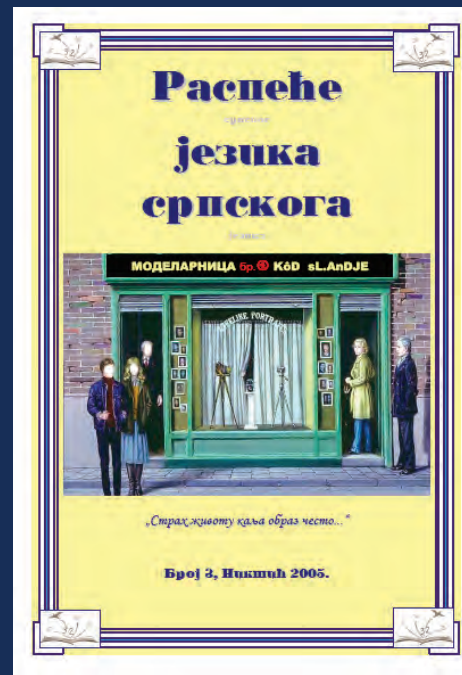
Тако је, велим, отишао као што је живио, лако – како одлазе они који за живота своју душу припремају и за тај посљедњи корак, без страха, и без дрхтања, како је рекао филозоф.

Драгиша Маџгаљ је био хришћанин, човјек, пријатељ, а поред свега тога, био је књижевник, који је изнад свега волио занос – који као неки пра печат – обиљежава само изузетне. О, да – само изузетне!

Ја сам, ево, на сахрани, овог лирског праха мојковачког, који је својим животом, унапријед осигурао, да му црна земља буде лака, а душа, блага, спокојна...

Бећир Вуковић

¹ Наслов једне од поетских збирки Драгише Маџгаља

Уколико сте заинтересовани да:

- помогнете штампање *Слова*;
- организујете његову промоцију у Вашем граду;
- промовишите Ваше предузеће или организацију на његовим страницама, или
- откупите више од 10 примјерака,

јавите нам на тел. 067 880 452 или e-mail: srpski@cg.yu.
Редакција

ГОСПОДИНЕ ПРОФЕСОРЕ, ВРАЋАМ ВАМ ОБРАЗОВАЊЕ И ВАСПИТАЊЕ

*Па добро, знам, вас је именовало вријеме,
господине професоре, касно је да вас смијеним.
Касно је и да се кајем што добар ученик
и добар вјерник свакога знања
тада вама бијаш ја.*

*Па добро, просио вам моје вријеме,
али пођиће у цркву, господине професоре,
окајиће предавања из физике, хемије и владања,
Покајиће се, господине професоре,
за часове сабирања, одузимања и убјеђивања.
О мађионичар, илузиониста, заводник историје,
манипуланта географије, показивач физике,
обавјештајца хемије, доушник биологије,
све најгоре мени били сте ви!*

*Да су два и два четири, без алтернативе
и шансе за другачије мишљење,
што сте ми једном приликом рекли,
ето шта сте ми урадили!
Сјећам се вашег извођења доказа,
рјешавања једначина и
неразумног напора да се
лијева страна изједначи са десном.*

*Хахаха... а где сте сад, господине професоре,
да видиће шта је са математиком,
кажиће сад колико су два и два,
решиће, да вам се насмије чинаво огјељење!*

*Лијето сте ме осособили да идем својом страном:
кад рећи добар дан, кад лаку ноћ, кад довиђења,
оооо... баилијето, хвала, господине професоре,
задржиће сад што за себе!*

*А никад ми не рекосће
да ће ме етичари ољачкаћи,
естетичари унаказићи, логичари збунити,
правници обесправити... све научно,
све за оштру добробит... никад о томе
не зговористе ви, господине професоре!
Па, пошто сте одавно мртви
(или, још горе, у пензији)
враћам вам образовање и васпитање,
можда ће се ваш гроб обрадовати,
он се, кажу, радује мртвим стварима.*